

TÜRKİYE

Sürekli OHAL: Türkiye'de Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Yönelik Saldırı ve Sivil Topluma Yansımaları

Temmuz 2020

FIDH ve OMCT Avrupa Birliği'ne bu raporun basılmasını mümkün kıldığı için teŖekkür eder. Hem FIDH hem OMCT uluslararası sivil toplum tarafından yürütölen, Avrupa Birliği İnsan Hakları Savunucuları Destek Mekanizması, ProtectDefenders.eu üyesidir. Bu rapor AB fon desteği ile yürütölen "Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularına Kapsamlı Destek Destek" (<https://protectdefenders.eu/en/turkey.html>) başlıklı program kapsamında hazırlanmıştır. Aralarında FIDH ve OMCT Avrupa'nın da olduğu bir konsorsiyum tarafından yönetilen bu program, içinde bulunulan durumu ve karşılaşılan zorlukları belgelemek dahil çeşitli araçlarla Türkiye'deki sivil toplumu ve insan hakları savunucularını desteklemeyi ve savunucuların kapasitelerini geliştirmeyi amaçlar. Raporun içeriğinden sadece FIDH ve OMCT Avrupa sorumludur ve bu rapor hiçbir koşul altında Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtır biçimde yorumlanamaz.

Kapak fotoğrafı: 8 Mart 2019 Dünya Kadınlar Günü vesilesiyle İstanbul İstiklal Caddesi'nde yürüyüş düzenleyen kadınların çevik kuvvet polisleri tarafından engellendiği sırada taşıdığı döviz: "Özgürlük İçin İsyandayız". Polis, İstanbul'daki 8 Mart Dünya Kadınlar Günü etkinliğinin yasaklanmasına rağmen şiddeti protesto etmek ve daha fazla hak talep etmek amacıyla şehrin ana caddesinde toplanan binlerce kadına karşı göz yaşartıcı gaz kullandı. @ OZAN KÖSE / AFP

Yayının yöneticileri: Alice Mogwe, Gerald Staberock
Raporun yazarları: FIDH Batı Avrupa Masası; FIDH/OMCT İnsan Hakları Savunucularının Korunması için Gözlemevi
Koordınasyon: Elena Crespi, Hugo Gabbero, Mushegh Yekmalyan
Dizayn: FIDH
Tercüme: Osman İşçi / Edit: FIDH Batı Avrupa Masası
Dépôt légal août 2020
FIDH (Türkçe edisyon) = ISSN en cours – Fichier informatique conforme à la loi du 6 janvier 1978 (Déclaration N°330675)

İÇİNDEKİLER

I. GİRİŞ	4
A. RAPOR HAKKINDA	4
B. METODOLOJİ	5
II. BAĞLAM	6
A. DARBE GİRİŞİMİNİN ARDINDAN DEMOKRATİK KURUMLARIN ZAYIFLATILMASI	6
B. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN AŞINMASI	7
C. SIVİL ALANIN DARALMASI	9
III. TOPLANTI VE GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜ	11
A. GENEL	11
B. MEVZUATTAN KAYNAKLANAN ZORLUKLAR	11
B.1. HAKKIN KULLANIMINA İMKAN SUNAN ANAYASAL ÇERÇEVE VE ULUSLARARASI STANDARTLAR	11
B.2. KISITLAYICI YASAL ÇERÇEVE	12
C. TOPLANMALARA İLİŞKİN ÖNLEYİCİ YASAKLAR	14
C.1. GENEL VE SPESİFİK YASAKLAR	14
C.2. YASAKLARIN KAPSAMI	16
C.3. YASAKLARA İLİŞKİN GEREKÇELER	16
D. HAKKIN ETKİLİ BİR BİÇİMDE KULLANILMASINA YÖNELİK DİĞER KISITLAMALAR	18
D.1. TOPLANMA YERLERİNE İLİŞKİN SINIRLAMALAR	18
D.2. BELİRLİ KONULARLA ALAKALI SINIRLAMALAR	21
E. KISITLAMALARA ETKİLİ BİR BİÇİMDE İTİRAZ ETMEYE YÖNELİK HUKUKİ YOLLARIN EKSİKLİĞİ	25
F. KEYFİ UYGULAMALAR, POLİS ŞİDDETİ VE CEZASIZLIK	26
G. PROTESTOCULARA YÖNELİK YARGISAL TACİZ	29
H. KISITLAMALAR VE TACİZİN CAYDIRICI ETKİSİ	32
I. BU UYGULAMALARDAN ETKİLENEN İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI GRUPLARINA İLİŞKİN ÖRNEKLER	33
I.1. GÜNEYDOĞU'DA FAALİYET YÜRÜTEN İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARI	33
I.2. LGBTI+ HAKLARI SAVUNUCULARI	35
I.3. KADIN HAKLARI SAVUNUCULARI	39
I.4. ÇEVRE HAKKI SAVUNUCULARI	43
I.5. İŞÇİ HAKLARI SAVUNUCULARI	46
J. COVID-19'UN TOPLANTI VE GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜNE ETKİLERİ	50
IV. SONUÇLAR VE TAVSİYELER	56
A. SONUÇLAR	56
B. TAVSİYELER	57
B.1. TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİNE YÖNELİK	57
B.2. ULUSLARARASI AKTÖRLERE YÖNELİK	59

I. GİRİŞ

A. Rapor Hakkında

İki yıl süren olağanüstü halin kaldırılmasının üzerinden iki yıl geçti ancak Türkiye’de temel haklar ve hukukun üstünlüğüne yönelik müdahaleler devam ediyor. Sivil topluma yönelik sert baskılar uygulandığına dair bilgiler gelmeye devam ediyor ve uluslararası topluma insan hakları savunucularının (“İHS”), gazetecilerin, diğer sivil toplum aktörlerinin damgalanmaya, yargısal tacize maruz kaldığı ve de tutuklandığına dair sürekli olarak bilgi aktarılıyor.

İnsan hakları savunucuları kavramı kimleri kapsar?

“İnsan hakları savunucusu” kavramı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde tanınan ve çeşitli uluslararası insan hakları sözleşmeleri tarafından güvence altına alınan insan hakları ve temel özgürlükleri başka kişiler veya gruplar adına savunmak, korumak ve geliştirmek için birey veya başka kişilerle birlikte barışçıl bir biçimde hareket eden kişileri tanımlar. İnsan hakları savunucuları hakları savunma konusundaki aktif tutumlarının bir sonucu olarak hem devlet hem de devlet dışı aktörlerin misilleme, baskı ve hak ihlalleri fiillerine açık hale gelir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1998’de kabul edilen BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi bireylerin haklarını “Herkes, bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve gerçekleştirilmesini destekleme ve bunun için gayret gösterme hakkına sahiptir” olarak, devletlerin sorumluluk ve ödevlerini ise “insan hakları ve temel özgürlükleri koruma, geliştirme ve uygulamaya ilişkin esas sorumluluğa ve göreve sahiptir” biçiminde açıklar.

Temel haklara ilişkin olağanüstü hal (“OHAL”) dönemi ile daha da sıkı hale getirilen kısıtlamalar -güçlü ve sağlıklı bir demokrasi için ön koşul olan- iyi işleyen sivil topluma yönelik ciddi riskler oluşturuyor; ayrıca aralarında toplantı ve gösteri özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, ifade özgürlüğünün de olduğu bir dizi insan hakları tehdit altındadır. Toplantı ve gösteri özgürlüğüne ilişkin devam eden süresiz yasaklamalar, sivil toplum aktörlerinin damgalanması, polis şiddeti ve cezasızlık ile barışçıl göstericilere yönelik yargısal taciz, toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik ciddi kısıtlamalar teşkil ediyor ve insan hakları savunucuları ile Türkiye’deki tüm yurttaşların bu hakkı kullanırken karşılaştığı engelleri ortaya koyuyor. Ayrıca, yüksek profilli sivil toplum aktörlerine karşı yürüttükleri meşru insan hakları faaliyetleri nedeniyle uygulanan yargı baskısı ve tutuklamanın yanı sıra kanun hükmünde kararname (“KHK”) ile insan hakları örgütlerinin kapatılması toplantı, gösteri ve örgütlenme özgürlüğünün anlamlı bir biçimde kullanılmasını çerçevesindeki kaygıları artırıyor.

Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (“FIDH”) ve Dünya İşkence Karşıtı Örgütü (“OMCT”) ortak programı olan İnsan Hakları Savunucularının Korunması için Gözlemevi (“Gözlemevi”) tarafından 2020 yılı içerisinde yayınlanacak serinin ilk yayını olan bu rapor (“Rapor”) Türkiye’deki sivil toplumun ve insan hakları savunucularının Temmuz 2016’daki darbe girişiminin ardından içinde buldukları durumu belgelemeyi, karşılaştıkları kısıtlamaları ve çalışmalarını etkileyen zorlukları ortaya çıkarmayı hedefliyor. Raporun amacı belirli bir dönem içerisinde ortaya çıkan hak ihlallerinin kapsamlı bir listesini sunmaktan ziyade halihazırda faaliyet yürüten sivil toplum örgütlerinin ve insan hakları savunucularının durumuna ilişkin yaşananların bir çerçevesini sunmaktır. Rapor toplanma ve gösteri özgürlüğüne ilişkin genel eğilimleri ve kısıtlamaları belgelemenin yanı sıra bazı çıkarımlarda bulunmayı; Türkiye’deki sivil toplumun ve insan hakları savunucularının nasıl daha iyi destekleneceği konusunda hem ulusal hem de uluslararası insan hakları örgütleri, insan haklarını korumakla görevli organlar ve uluslararası donörler dahil uluslararası düzeydeki karar vericilere yönelik tavsiyelerde

.....
bulunmayı amaçlıyor. Yayınlanan ilk Rapor toplanma ve gösteri özgürlüğü ile bahse konu özgürlüğün Türkiye'deki sivil toplumun çalışmalarını nasıl etkilendiğine odaklanırken ikinci rapor ülkede sivil alanın kullanımının giderek daralması nedeniyle örgütlenme özgürlüğüne odaklanarak sivil toplum örgütleri ve insan hakları savunucularının bu alanda karşılaştığı zorlukları inceleyecek.

B. Metodoloji

Bu Rapor, FIDH'in Türkiye'deki üye kuruluşları İnsan Hakları Derneği ("İHD") ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın ("TİHV") derlediği bilgiler; insan hakları örgütleri, sendikalar, meslek örgütleri ve sivil toplum örgütü temsilcileri ile yapılan 14 görüşme ve masa başı araştırması sonucu elde edilen veriler ve bilgiler temelinde hazırlandı. Bu araştırma kapsamında, FIDH Türkiye'deki Kamu Denetçiliği Kurumu ile de bir görüşme gerçekleştirirken Adalet Bakanlığına iletilen toplantı talebine herhangi bir yanıt verilmedi. Normalde yüz yüze olarak planlanan görüşmeler hazırlıkların yapıldığı dönemde ortaya çıkan Covid-19 küresel salgınıyla mücadele kapsamında uygulanan seyahat kısıtlamasından dolayı online platformlar üzerinden gerçekleştirildi. Görüşülecek örgütler, FIDH'in üye kuruluşları ile istişare halinde ve coğrafi dengeyi sağlayacak ve aynı zamanda insan hakları alanındaki çeşitliliği yansıtacak şekilde belirlendi. Görüşme gerçekleştirilenler arasında kadın hakları, LGBTI+ hakları, çevre hakları, işçi hakları ve Türkiye'nin güneydoğusunda yaşanan ihlalleriyle ilgili çalışanlar dahil kurumlar ve resmi statüsü olmayan gruplar yer almaktadır. Ayrıca, FIDH, Türkiye'deki ihlalleri izleyen büyük ölçekli insan hakları örgütleri, kitle tabanlı örgütler ve baskıdan ilk elden etkilenen hareketler arasında da bir denge gözettili. FIDH görüşmeler sırasında Covid-19 küresel salgınının ve bu alanda alınan tedbirlerin, sivil toplum ve insan hakları savunucularının faaliyetlerine ilişkin olumsuz etkilerine de anlamaya çalıştı.

Masa başında gerçekleştirilen araştırma FIDH'in ve üye kuruluşlarının sivil toplum ile insan hakları savunucularının karşılaştığı risk ve zorluklar dahil Türkiye'deki insan hakları durumuna ilişkin devam eden izleme ve belgeleme faaliyetleri temelinde yürütüldü. Araştırma, AB tarafından üç yıl süre ile desteklenen ve FIDH'in -Türkiye'deki sivil toplum ve insan hakları savunucularının desteklenmesi, kapasitelerinin geliştirilmesi amacıyla- 2019 yılında oluşturulan uluslararası STK Konsorsiyumu ile birlikte yönettiği "Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucularına Kapsamlı Destek" programı kapsamında yürütüldü.

Gözlemevi, bu araştırma faaliyetleri süresince sundukları kıymetli katkılarından ötürü İHD ve TİHV'e aynı zamanda görüşlerini, analizlerini bizimle paylaşmayı kabul eden kişi, kurum ve kuruluşlara teşekkür eder.

II. BAĞLAM

A. Darbe Girişiminin Ardından Demokratik Kurumların Zayıflatılması

Son yıllarda, Türkiye'de sivil topluma yönelik gözlemlenen baskıya ilişkin üç temel olay hafızalarda yerini aldı: ilki, 2013 yılındaki Gezi Parkı protestoları,¹ ikincisi, Hükümet ve (silahlı bir grup olan ve de Türkiye, Avrupa Birliği ve NATO tarafından terör örgütü listesinde yer alan; Kürdistan İşçi Partisi) PKK arasındaki barış sürecinin 2015'te çökmesi² ve üçüncüsü, Temmuz 2016'daki darbe girişimi.³ Sivil toplumun farklı kesimleri 2013 yılından çok uzun zaman önce hükümet baskısını yaşarken bu olayların her birinin ardından baskılar giderek arttı ve 15 Temmuz 2016'daki darbe girişiminin ardından alarm verici bir düzeye ulaştı. Türkiye'deki yetkililer darbe girişiminin ardından kalkışmayı bastırmak için OHAL ilan etti. OHAL 18 Temmuz 2018'de sona erene kadar yedi defa uzatıldı. Gözlemlendiği üzere OHAL yürütmeye muazzam yetkiler tanıdı ve Türkiye hukukun üstünlüğünün görmezden gelindiği istisnai bir dönem yaşadı. Türkiye OHAL ilan ettikten sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ("AİHS") 15. maddesinde öngörüldüğü üzere Avrupa Konseyi Genel Sekreterine Sözleşme'deki yükümlülüklerini askıya aldığına dair resmi bildirimde bulundu.⁴

OHAL süresince Yürütme organı ülkeyi -doğası gereği- Anayasa Mahkemesinin incelemesinin dışında kalan KHK'lar ile yönetti; bu kararnamele kimi zaman doğrudan OHAL ile ilgili olmayan konularda da kullandı.⁵ Yargı denetiminin olmaması Yürütme organı tarafından çokça suistimal edildi ve KHK'lar OHAL kapsamının çok ötesine geçen birçok alanın düzenlenmesinde kullanıldı. Bir başka ifadeyle, Hükümet ülkeyi herhangi bir demokratik denetimden muaf tutulan KHK'larla yönettiği bu dönem boyunca yasama yetkisi üzerinde *de facto* bir tekel oluşturdu. Ek olarak, KHK'ların 30 gün içerisinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ("TBMM") onayına sunulması gerekliliğinin de takip edilmemesi sonucunda

1 Gezi Parkı protestoları 19. yüzyıl Osmanlı kıyafetlerinin bir replikası olarak içerisinde alışveriş merkezi, kültür merkezi ve caminin yer alacağı bir inşaata karşı Gezi Parkını korumak amacıyla 28 Mayıs 2013'de başladı. Polislin banşçıl göstericilere yönelik şiddetinin ardından protestolar temel insan hakları ve özgürlükleri talebiyle ülke geneline yayıldı. Lütfen bkz, FIDH, Bir Yılın Ardından Gezi: Gösterici Avı (27 Mayıs 2014). Erişim: <https://www.fidh.org/tr/avrupa/15409-teskilatlarimizin-bugun-yayinladiklari-bir-rapor>. Ayrıca, bkz, Uluslararası Af Örgütü, Turkey: Gezi Park Protests: Brutal Denial of the Right to Peaceful Assembly in Turkey (2 Ekim 2013). Erişim: <https://www.amnesty.org/en/documents/EUR44/022/2013/en/>

2 Bkz, BBC, PKK to 'resume fighting' against Turkish army (5 Kasım 2015). Erişim: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34732235>. Ayrıca, bkz, FIDH & Euromed Rights, High-Level Solidarity Mission to Turkey 20-24 January 2016 – Human Rights Under Curfew (24 Şubat 2016). Erişim: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-human-rights-under-threat>.

3 "15 Temmuz Cuma günü Türk ordusunun içerisindeki bir grup İstanbul'daki köprüleri, havalimanlarını, Türkiye Büyük Millet Meclisini ve bazı polis karakollarını kapatarak darbe düzenlendiği ve sıkı yönetim ilan ettiğini duyurdu. Ordu, anayasal düzeni sağlamak, demokrasi ve insan haklarını yeniden tesis etmek için iktidara el koyduğunu ilan etti. Bu durum karşısında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan halka darbeyi protesto etmek için sokaklara çıkma çağrısında bulundu. Meclis binasına en az bir bomba atıldı ve medya kuruluşları silahlı çatışmalar, teslim olan askerler ve kaos yaşandığına dair haberler paylaştı. Ülke genelinde 290 kişinin yaşamını yitirdiği ve 1440 kişinin de yaralandığı bildirildi." Bkz, FIDH, FIDH condemns coup attempt in Turkey and calls for response which respects the rule of law and human rights (19 Temmuz 2016). Erişim: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/fidh-condemns-coup-attempt-in-turkey-and-calls-for-response-which>. Ayrıca bkz, FIDH üyesi örgütler olan İnsan Hakları Derneği & Türkiye İnsan Hakları Vakfı, Ortak açıklaması (16 Temmuz 2016). Erişim: <https://www.ihd.org.tr/her-turlu-darbe-darbe-girisimleri-ve-antidemokratik-uygulamalara-karsi-gercek-sivil-demokratik-hayattan-ve-insan-haklarina-saygidan-yanayiz/>

4 Avrupa Konseyi, Genel Sekreter Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni geçici süreyle askıya alma düşüncesi olduğuna dair bildirimler alıyor, Ref. DC 132 (2016). Erişim: <https://rm.coe.int/168071f08e>.

5 OHAL'in ilan edilmesinin ardından, Ekim 2016'da Anayasa Mahkemesi, KHK'ların zaman ve yer bakımından OHAL kapsamının ötesine geçip geçmediği yönünden, yani *ratione temporis* ve *ratione loci* yönünden, anayasaya aykırılığını inceleyebileceğini belirten daha önceki içtihadı bozmuştur. Bkz, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu ("Venedik Komisyonu") 667-676 sayılı KHK'ları Hakkında Görüş, no. 865 /2016, 15 Temmuz Başarısız Darbe Girişimi Sonrasında Çıkarılan 667 ile 676 Sayılı OHAL KHK'ları Hakkında Görüş, s. 40-41, paragraf. 187-192 (12 Aralık 2016). Erişim: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)037-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)037-tur)

.....
meclisin kontrolü daha da işlevsiz hale getirildi.⁶ Daha sonra KHK'lar toplu olarak Meclise sunulurken anlamlı bir tartışmaya veya paydaşlar ve muhalefet ile istişare için gereken yeterli vakit ayrılmaksızın aynı gün kabul edildi.⁷

Bu dönem boyunca aralarında yargı, eğitim, sosyal güvenlik, medya, iç güvenlik, milli savunma, kamu istihdam rejimi, ekonomi ve idari yapının da olduğu alanlara ilişkin mevcut mevzuatta 1000'den fazla değişikliğe yol açan 36 KHK çıkarıldı.⁸ Bu nedenlerle, çeşitli kaynaklar OHAL ile Yürütme organına tanınan olağanüstü yetkilerin amacının çok dışında kullanıldığını ve böylesi amacı dışında kullanım durumunun da Hükümete muhalefet ve farklı seslerin tamamını susturma ve baskı uygulama noktasında açık çek verdiğini belirtti.

OHAL en sonunda Temmuz 2018'de sona ermiş olmasına rağmen o ana kadar olağan dönem hukukuna entegre edilmiş olan KHK'ların çoğu uygulamada kalmaya devam etti. Bu durumun bir sonucu olarak, Yürütme organı şu anda çok sayıda istisnai yetkiyi elinde bulundurmaya devam ediyor.⁹ Ayrıca, Nisan 2017'deki anayasa değişikliği referandumunda "Türk tipi başkanlık sistemi"¹⁰ olarak adlandırılan idare biçiminin kabul edilmesinin ardından, Yürütme organının yetkileri diğer organların yetkilerini azaltarak daha da artırıldı. Yeni hükümet sistemi yargının siyasi iktidardan bağımsızlığını sağlama konusunda da başarısız olarak çok sayıdaki kritik yetkinin Yürütmenin elinde toplanmasına yol açtı.¹¹

B. Hukukun Üstünlüğünün Aşınması

Bugün Türkiye'de hukukun üstünlüğünün ciddi manada aşındığı; demokratik denge ve -bilhassa yargısal- denetlemenin önemli oranda zayıfladığına dair ciddi kaygılar bulunmaktadır. Yargı üyelerinin doğrudan siyasi erk tarafından atanmasının yanı sıra hakimler görevleri sırasında bağımsız karar vermelerini sağlayacak güvencelerden de yoksundur. OHAL, siyasi erke yargı alanına daha fazla müdahalede bulunabilmesi için bir bahane sundu. 20 Mart 2018 itibarıyla, yani OHAL'in sona ermesinden dört ay önce, Hakimler ve Savcılar Kurulu ("Kurul") kararıyla toplam 4279 hakim ve savcı görevinden ihraç edilmişti.¹² Ayrıca, hakimler ve savcılarının atanması, ihracı, disipline sevk edilmesi ve yer değişikliğine karar veren Kurul, 16 Nisan 2017'de anayasa referandumunu ile yeniden yapılandırıldı. Siyasi erke bağımlılığını sağlamak için Adalet ve Kalkınma Partisi ("AKP") iktidarı süresince yapısı halihazırda birkaç defa değiştirilmiş olan Kurulun son değişiklikle ortaya çıkan mevcut yapısında Adalet Bakanı ve Adalet Bakan Yardımcısının da olduğu 13 üyesi bulunur. Diğer üyeler de Cumhurbaşkanı ve -aslında aynı siyasi parti tarafından kontrol edilen- Millet Meclisi tarafından atanır.¹³

.....
6 İnsan Hakları Ortak Platformu ("İHOP"), Atipik KHK'lar ve Daimi Hukuksuzluk: Artık Yasaları İdare mi İptal Edecek?, s. 1-2 (Mart 2018). Erişim: https://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/03/Atipik_OHAL_-KHKleri-1.pdf.

7 İHOP, Atipik KHK'lar ve Daimi Hukuksuzluk: Artık Yasaları İdare mi İptal Edecek?, s. 1-2 (Mart 2018). Erişim: http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/03/Atipik_OHAL_-KHKleri-1.pdf.

8 Bkz, Olağanlaşan OHAL / KHK'ların yasal mevzuat üzerindeki etkileri, s. 7 (Mart 2018). Erişim: <https://tr.boell.org/index.php/tr/2018/01/10/olağanlaşan-ohal-khklerin-yasal-mevzuat-uezerindeki-etkileri>.

9 Daha fazla bilgi için, bkz, İHD, Sürekli OHAL'i Düzenleyen 7145 Sayılı Kanun Hakkında İHD'nin Görüşleri (1 Ağustos 2018). Erişim: <https://www.ihd.org.tr/surekli-ohali-duzenleyen-7145-sayili-kanun-hakkinda/>

10 "Türk Tipi Başkanlık Sistemi" yetkileri yeterli denge ve denetleme oluşturmadan başkanın elinde topladığı için eleştirildi. Bu sistemde başbakanlık kaldırılıyor ve cumhurbaşkanlığı kararnameler yoluyla yasama yetkisine kavuşurken, meclisin cumhurbaşkanının yetkileri üzerindeki kontrol yetkisi azalıyor. Daha fazla bilgi için bkz, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Questions and Answers: Turkey's Constitutional Referendum (4 Nisan 2017). Erişim: <https://www.hrw.org/news/2017/04/04/questions-and-answers-turkeys-constitutional-referendum>. Ayrıca bkz, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu; Türkiye - Türkiye Büyük Millet Meclisi Tarafından 21 Ocak 2017 Tarihinde Kabul Edilen ve 16 Nisan 2017 Tarihinde Referandumla Sunulacak Olan Anayasa Değişikliği Teklifi Hakkında Görüş (13 Mart 2017). Erişim: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)005-tur](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)005-tur)

11 Anayasal değişikliklerle ilgili daha fazla bilgi için bkz, Türkiye Barolar Birliği, Anayasa Değişikliği Teklifinin Karşılaştırmalı ve Açıklamalı Metni (Ocak 2017). Erişim: http://anayasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx

12 İHOP, 21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları: Güncellenmiş Durum Raporu, s. 40 (17 Nisan 2018). Erişim: http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/Ola%C4%9Fan%C3%BCst%C3%BCHal_17042018.pdf

13 Yaman Akdeniz ve Kerem Altıparmak, Türkiye'de Can Çekişen İfade Özgürlüğü: OHAL'de Yazarlar, Yayıncılar ve Akademisyenlerle İlgili Hak İhlalleri, s. 10 (Mart 2018). Erişim: <https://www.englishpen.org/wp-content/>

Yargı alanına ilişkin ulusal ve uluslararası aktörlerden gelmeye devam eden eleştirilere karşılık Adalet Bakanlığı tarafından Mayıs 2019'da Yargı Reformu Stratejisi ("Strateji") yayınlandı.¹⁴ En başta bu alanda ilerleme sağlamaya dönük olumlu ancak kısıtlı bir adım olarak algılanmasına karşın çok sayıda sivil toplum örgütü Stratejiyi yargının yapısal problemlerini ele almadığı, kısa vadeli ve sadece kağıt üzerinde çözümler önerdiği için eleştirdi.¹⁵ Esasen, Strateji yargının siyasi iktidardan bağımsızlığı ile ilgili herhangi bir değişiklik önermiyordu. Sivil toplum örgütleri ve muhalefet sürecin tamamını en başından itibaren katılımcı olmadığı, mevzuat ve anayasa değişikliği gerektiren birçok köklü alanı ele almadığı için de eleştirdi.¹⁶ Dile getirilen eleştirilere rağmen, Stratejinin uygulanması için hazırlanan ve 39 maddeden oluşan kanun değişikliği 17 Ekim 2019'de Mecliste kabul edildi ve 24 Ekim 2019'de yürürlüğe girdi.¹⁷ Ancak, Stratejide öngörülen çok sınırlı sayıdaki olumlu değişiklik de pratikte uygulamaya doğru şekilde yansımadı.¹⁸ İfade özgürlüğünün güçlendirilmesi ve keyfi tutukluluğun kısıtlanması yönündeki taahhütlere rağmen insan hakları savunucuları, sivil toplum aktörleri ve gazetecilere yönelik yargısal taciz ve keyfi tutuklama sonraki dönemde de devam etti; bu durum Stratejinin kağıt üzerinde bir taahhütten fazlası olmadığı kaygısını teyit etti.

OHAL'in sona ermesinin ardından, sivil topluma yönelik baskının azalacağı yönündeki beklentiler karşılanmadı. Kamuoyunda tanınmış birkaç insan hakları savunucusunun tahliyesi¹⁹ ve Anayasa Mahkemesinin bazı hak ihlallerini tespit ettiği birkaç kararı²⁰ dahil

[uploads/2020/07/Turkey_Freedom_of_Expression_in_Jeopardy_TUR.pdf](#).

14 Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Yargı Reformu Stratejisi (Mayıs 2019). Erişim: https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/23122019162931YRS_TR.pdf

15 *Bkz*, Cezasızlıkla Mücadelede Güç Birliği Ağı, Yargı Reformu Strateji Belgesine İlişkin Ortak Görüş (Mayıs 2019). Erişim: <https://www.esithaklar.org/2019/07/30-mayis-2019-tarihli-yargi-reformu-strateji-belgesine-iliskin-ortak-gorus/>

16 *Bkz*, Cezasızlıkla Mücadelede Güç Birliği Ağı, Yargı Reformu Strateji Belgesine İlişkin Ortak Görüş (Mayıs 2019). Erişim: <https://www.esithaklar.org/2019/07/30-mayis-2019-tarihli-yargi-reformu-strateji-belgesine-iliskin-ortak-gorus/>

17 7188 Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 24 Ekim 2019 tarih ve 30928 sayılı Resmî Gazete'de yayımlandı.

18 Strateji uyarınca, 7188 Sayılı Kanun hukuk mesleğine giriş ve hukuki süreçlerin hızlandırılması gibi alanların yanı sıra uzun tutukluluk, ifade özgürlüğünün kriminalize edilmesi ve KHK'larla ihraç edilen kamu görevlilerine pasaportlarının verilmesi gibi çeşitli alanlarda değişiklikler getirdi. 7188 Sayılı Kanun'un mevcut versiyonu Türkiye'deki çeşitli grupların kurumsal değişim beklentilerini karşılamadı ve reform olarak değerlendirilmedi. Örneğin, ifade özgürlüğünün korunmasının güçlendirilmesi konusunda 7188 Sayılı Kanun, Terörle Mücadele Kanunu'nun "terör propagandası" maddesine "haber verme sınırlarını aşmayan veya eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz" ifadesini eklemenin ötesine geçmedi. Maddenin mevcut hali Türkiye Cumhuriyeti Anayasası tarafından korunan temel insan hakları uyarınca okunduğunda kolaylıkla bireylerin ifade özgürlüğünü koruyacak biçimde yorumlanabilir ve birçok sivil toplum aktörü problemin mevzuat metni ile ilgili değil kanunların dar yorumu ve uygulanmasından kaynaklı olduğu konusunda hem fikir. Bu nedenle, birçok sivil toplum örgütü bu değişimleri sadece kozmetik olarak değerlendireyor ve yargının siyasi erke bağımlı olma meselesini çözebilecek bir anayasa değişikliği çağrısında bulunuyor. Daha fazla bilgi için, *bkz*, İHD, Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Strateji Belgesi Hakkında İHD Görüşü ve Önerileri Raporu (4 Ekim 2019). Erişim: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/20191004_YargiReformuStratejiBelgesiHakkindaIHDRaporu.pdf; ayrıca *bkz*, Uluslararası Hukukçular Komisyonu "ICJ" & İHOP, Türkiye'nin Yargı Reformu Stratejisi ve Yargı Bağımsızlığı (18 Kasım 2019). Erişim: <https://www.icj.org/turkey-judicial-reform-strategy-must-do-more-to-promote-independence-of-turkish-judiciary-warns-icj-and-ihop-briefing-paper/>.

19 Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Başkanı Taner Kılıç bir yıldan fazla cezaevinde tutulduktan sonra Ağustos 2018'de tahliye edildi. Büyükada davasında 11 insan hakları savunucusu veri güvenliğiyle ilgili bir atölye düzenledikleri/ atölyeye katıldıkları için terörizm suçlamasıyla karşı karşıya kaldı. 3 Temmuz 2020'de Mahkeme 11 insan hakları savunucusundan yedisi hakkında beraat karar verirken dördü hakkında terörle ilgili iddialardan hüküm kurdu. *Bkz*, Uluslararası Af Örgütü, Af Örgütü Türkiye Şubesi başkanı bir yıldan fazla cezaevinde tutulduktan sonra tahliye edildi (15 Ağustos 2018). Erişim: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/08/turkey-amnesty-turkeys-chair-released-after-more-than-a-year-behind-bars>. 3 Temmuz 2020'deki son gelişmelerle ilgili *bkz*, Türkiye: Büyükada davasında dört hak savunucusu terör suçlamaları ile hapis cezasına mahkum edildi, TUR 005 / 0717 / OBS 078.8 (6 Temmuz 2020). Erişim: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-four-human-rights-defenders-convicted-under-terrorism-charges>.

20 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi 26 Temmuz 2019'da Barış için Akademisyenlere yönelik "terör propagandası" suçlamasıyla ilgili önemli kararında ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine hükmetti. Ocak 2016'da Barış için Akademisyenler İnisyatifi olarak 1000'den fazla akademisyen Türkiye'nin güne doğusunda devam eden askeri operasyonları eleştirdiği, Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ve Hükümet arasında barış görüşmelerinin yeniden başlaması çağrısında bulunduğu "Bu suça ortak olmayacağız" başlıklı bir açıklama yayınlamıştı. Bu açıklama sebebiyle daha sonra yargısal tacize maruz kaldılar. *Bkz*, Bianet, Anayasa Mahkemesi: Barış için Akademisyenlerin İfade Özgürlüğü İhlal Edildi (26 Temmuz 2019). Erişim: <http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/210902-aym-baris-akademisyenleri-icin-hak-ihlali-karari-verdi>

.....
memnun edici birkaç gelişmeye rağmen Türkiye'de demokratik topluma dönüş yönünde büyük bir değişim sağlanmadı ve baskılar devam etti. Bugün birçok sivil toplum aktörü Türkiye'de hala hukukun üstünlüğüne dayalı güçlü demokrasilerin niteliğini gösteren temel prensiplerin görmezden gelindiği *de facto* bir OHAL rejiminin yürürlükte olduğunu düşünüyor.

C. Sivil Alanın Daralması

Bugün Türkiye'de insan hakları ve medeni haklara yönelik baskı alarm verici düzeyde devam ederken sivil alan 2013'ten bu yana dramatik bir biçimde daraldı. Muhafız siyasetçilerin, gazetecilerin, insan hakları savunucularının ve hükümet politikalarını eleştirenlerin ifade özgürlüğü ciddi olarak baskılanırken muhalif sesler haklarını kullandıkları için farklı gerekçelerle sürekli yargısal tacizle karşılaşılıyor. İfade özgürlüğüne yönelik baskı, demokrasinin temel güvencelerinden biri olan güçlü bir sivil toplumun işlevini yerine getirmesinde gerekli olan diğer hakların kullanımını da kaçınılmaz olarak etkiliyor. Bu durum, sivil toplum üzerinde bir yandan caydırıcı etki yaparken bir yandan da çoğulculuğu kısıtlayarak farklı sesleri bastırmaya devam ediyor.

Toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar, Türkiye'deki hukukun üstünlüğü, yargı bağımsızlığının zayıflaması ve genel olarak insan hakları standartlarındaki gerileme ile birlikte okunmalıdır. Son yıllarda toplantı özgürlüğü, yetkililerin kısıtlayıcı ve ihlal edici uygulamalarıyla kullanılamaz hale gelirken örgütlenme özgürlüğü de tüm bağımsız sivil toplum örgütlerini damgalama ve marjinalleştirme, faaliyetlerini engelleme -ve bazı durumlarda- varlık sebeplerine tehdit oluşturma girişimleriyle sert bir biçimde kısıtlandı.

Esasen, OHAL örgütlenme özgürlüğü üzerinde yıkıcı etkiler yaptı. 20 Mart 2018 itibarıyla, terör örgütleriyle bağlantıları olduğu ve milli güvenliğe tehdit oluşturdukları iddiasıyla aralarında insan hakları derneklerinin de olduğu 1419 dernek, 145 vakıf, 174 medya kuruluşu KHK'larla kapatıldı.²¹ Kapatılan örgütlerin mal varlıklarına herhangi bir tazminat olmaksızın el konuldu. Bu kategorideki sayılar, OHAL Temmuz 2018'de sona erene kadar artmaya devam etti. Bu işlemler yalnızca sivil toplumun olağan gelişimini engellemedi. Çok sayıda sivil toplum örgütünün kapatılması ve insan hakları savunucularına yönelik yargısal taciz, diğer kişi ve kurumlar üzerinde de caydırıcı etki yaptı. Birçok sivil toplum örgütü kapatılma ve üyelerinin soruşturulması veya yargılanması riskiyle karşı karşıya, sürekli bir korku içerisinde yaşadı ve de faaliyetlerini kısıtlayıcı koşullar ile güvenlik risklerine göre uyarlamak zorunda kaldı. Bu durum, sivil toplumda çok büyük zaman, enerji ve kaynak tüketimine neden olurken kurumları önemli insan hakları faaliyetlerini gerçekleştirmekten de alıkoymdu. Birçok sivil toplum örgütü kendilerini daha az görünür kılacak faaliyetlerine öncelik verdi. Eş zamanlı olarak, önde gelen sivil toplum aktörleri meşru insan hakları faaliyetleri nedeniyle ceza ve idari soruşturmalara maruz kaldı,²² yargılandı ve çoğu durumda hüküm giyip tutuklandı.²³

.....
21 İHOP, 21 Temmuz 2016-20 Mart 2018 Olağanüstü Hal Uygulamaları: Güncellenmiş Durum Raporu, s. 45 (17 Nisan 2018). Erişim: http://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2018/04/Ola%C4%9Fan%C3%BCst%C3%BC-Hal_17042018.pdf

22 Örneğin, 2016'da İHD ve TİHV insan hakları faaliyetlerine yönelik bir misilleme olarak değerlendirilen idari inceleme tabii tutuldu ve idari para cezası aldı. Sivil toplum üzerinde baskı oluşturmak için idari incelemelerin giderek daha fazla kullanıldığı bildiriliyor. Daha fazla bilgi için bkz, İHD, Özel Rapor: İnsan Hakları Savunuculuğu ve İHD'ye Baskılar, s. 6-7 (21 Temmuz 2019). Erişim: https://www.ihd.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/20200413_IHDIHSBaskilarOzelRaporu.pdf

23 Türkiye'deki sivil toplum aktörlerine karşı açılan simgesel dava örnekleri için, bkz, Front Line Defenders, Türkiye: 10 İnsan Hakları Savunucusunun Gözaltına Alınması (5 Temmuz 2017). Erişim: <https://www.frontlinedefenders.org/tr/case/turkey-detention-eight-human-rights-defenders>; Türkiye'deki Hak Savunucuları için Sessiz Kalma, Osman Kavala (20 Mayıs 2020). Erişim: <https://www.sessizkalma.org/defender/osman-kavala/>. İstanbul 10 olarak da bilinen ve Taner Kılıç'ın da yargılandığı Büyükkada davasında Mahkeme 3 Temmuz 2020'de yedi insan hakları savunucusu hakkında beraat kararı verirken dördü hakkında terörizm suçlamasıyla iki yıl bir ay ile altı yıl üç ay arasında değişen cezalara hükmetti.

.....
Bu kısıtlamalar ve Türkiye'deki örgütlenme özgürlüğünün durumu, 2020 yılı sona ermeden önce çıkması planlanan ikinci raporda daha detaylı olarak ele alınacaktır.

III. TOPLANTI VE GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜ

A. Genel

"[Toplantı ve gösteri özgürlüğü] 2015'te neredeyse kullanılamaz hale gelmiş bir hak diye tanımlanıyordu; ancak 2020'de bu tanım çok daha doğru.²⁴"

Toplantı ve gösteri özgürlüğü Türkiye'de uzun zamandır sert bir şekilde kısıtlanmaktadır. 2013 yılındaki Gezi Parkı protestolarının ardından, muhalif görüşlerini bilhassa da Hükümetin baskıcı politikalarını eleştiren fikirlerini açıklamak gayesiyle barışçıl gösteri düzenlemek isteyenlerin kamusal alana erişimi giderek azaldı ve ifade özgürlüğü geriledi. Bu gerileme hali toplantı ve gösteri özgürlüğüne nihai bir darbe vuran OHAL ilan edildikten sonra da devam etti.

Yıllar içerisinde, kamu otoriteleri barışçıl protestocuların haklarını kullanmalarını yalnızca polis şiddeti ve yargısal tacizle değil aynı zamanda toplantı ve gösterilere ilişkin, insanlar sokağa çıkmadan çok önce koyduğu genel kısıtlamalarla da engelledi. Kısıtlayıcı ve muğlak bir şekilde yazılan kanun metinleri, yetkililere toplantı ve gösteri özgürlüğünü orantısız bir şekilde kısıtlama ve bu hakkın meşru bir biçimde kullanılmasında bile göstericilere sürekli marjinal ve şiddet yanlısı gruplarla eşleştiren bir söylemle damgalamalarına imkan vermektedir. Farklı kesimlerden aktivistler ve insan hakları savunucuları tarafından düzenlenmek istenen her türlü toplantı ve gösteri etkinliği kamu güvenliği, genel ahlak ve suçun önlenmesi gibi gerekçelerle sıklıkla engellenmekte; böylesi kısıtlama kararları verildiğinde ise ulusal ve uluslararası mevzuatın gerektirdiğinin aksine, alınan önlemin gerekliliği ve orantınlığı ile ilgili herhangi bir gerekçe gösterilmemektedir. Bu nedenle, sendikacılar, avukatlar, barış aktivistleri, öğrenciler, LGBTI+ bireyler, kadınlar ve görevlerinden ihraç edilmiş kamu çalışanları dahil farklı gruplar toplantı ve gösteri özgürlüğünü meşru bir biçimde kullandıkları için karalama kampanyası, kriminalizasyon, yargısal taciz, polis şiddeti ve hatta gözaltı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, şu anda Türkiye'de birçok kişinin kamusal alanda toplantı ve gösteri hakkını kullanmaktan korktuğu ifade edilmektedir.

B. Mevzuattan Kaynaklanan Zorluklar

B.1. Hakkın kullanımına imkan sunan anayasal çerçeve ve uluslararası standartlar

"Anayasa madde 34 askıda desek yeridir.²⁵"

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 34. maddesi, uluslararası standartlara uygun olarak, toplantı ve gösteri hakkını "herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir" ifadesiyle herkes için tanıır. Türkiye aynı zamanda her ikisi de toplantı ve gösteri hakkını tanıyan metinler olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ("AİHS") ve Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ne ("MŞHUS") taraftır. Bunlara ek olarak, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi'nin²⁶ 5. maddesi de "insan hakları ve temel özgürlükleri geliştirmek ve korumak amacıyla" herkesin toplanma ve bir araya gelme hakkı olduğunu vurgular.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin ("AİHM") ve diğer uluslararası ve bölgesel insan hakları koruma mekanizmalarının birçok kez vurguladığı gibi, toplantı ve gösteri özgürlüğü -ifade özgürlüğüyle birlikte- demokratik bir toplumun temellerinden birini teşkil eder ve

24 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

25 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

26 Evrensel Olarak Tanınan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Geliştirilmesi ve Korunmasında Bireylerin, Grupların ve Toplumsal Kuruluşların Hakları ve Sorumlulukları Üzerine Bildirge

Devletler tarafından kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmamalıdır.²⁷ Hem AİHS 11. madde hem de MSHUS 21. maddesine göre toplantı ve gösteri özgürlüğü, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kargaşanın ve suç işlenmesinin önlenmesi (yalnızca AİHS), kamu düzeninin (yalnızca MSHUS), genel sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz.

AİHM tarafından yıllar içerisinde geliştirilen spesifik kriterler uyarınca, yetkililer tarafından alınan kısıtlayıcı önlemler "acil bir toplumsal ihtiyaca" cevap vermeli ve "meşru amaç" ile orantılı olmalı ve kamu otoritelerinin bahse konu kısıtlamaları gerekçelendirmek için sunduğu nedenler konuyla "ilgili ve yeterli" olmalıdır.²⁸ Orantılılık ilkesine uygun olarak, izlenilen meşru amaç ile toplanma hakkını kullanan kişilerin ifade özgürlüğü arasında bir denge sağlanmalıdır.²⁹ Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının ("AGİT") hazırladığı kılavuzda ifade ettiği üzere meşru bir amacı gerçekleştirmek için her zaman en az kısıtlayıcı araçlar tercih edilmeli, bir toplantı ve gösterinin yasaklanması her zaman en son çare olmalıdır.³⁰

Devletlerin toplantı ve gösteri hakkının kullanılmasına ilişkin makul olmayan kısıtlamalar getirmekten imtina etme yükümlülüğünün yanı sıra, özellikle de popüler olmayan görüşleri açıklayanlar ve şiddete maruz kalabilecek veya mağdur edilebilecek olanlar bakımından, bahse konu hakkın etkili bir biçimde kullanılmasını güvence altına alma pozitif yükümlülüğü de bulunur.³¹ Bu pozitif yükümlülük, toplantı ve gösterilerin, düzenleyenlerin tercih ettikleri yerde yapılmasını ve hedef kitlesine "sesini ve görüntüsünü" ulaştırabilmesini sağlamayı ve aynı zamanda hakkın kullanılmasının önüne geçmek isteyen üçüncü tarafların müdahalesinden korumayı da içerir.³²

B.2. Kısıtlayıcı yasal çerçeve

"[Toplantı ve gösteri yürüyüşü özgürlüğü] Önündeki en büyük engel iktidar. (...) Yasalarda da sıkıntı olduğunu yadsımıyorum ancak var olan yasalarla kullanılabilen haklar pratikte korkunç durumda."³³

Hakkın kullanılmasına imkan sunan anayasal çerçeveye rağmen mevzuat, yetkililere toplantı ve gösteri özgürlüğünü kısıtlama noktasında geniş yetkiler verirken bu yetkilerin kötüye kullanılmasını önlemek için yeterli güvence sunmamaktadır. 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu³⁴ ("2911 sayılı Kanun") 1983 yılında yürürlüğe girdi ve yıllar içerisinde -özellikle de 2005'te başlayan ve fiili olarak 2018'de dondurulan Avrupa Birliği ("AB") tam üyelik müzakereleri sürecinde³⁵- köklü değişiklikler geçirdi. Bu değişikliklere rağmen, 2911 sayılı Kanun toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik hala ciddi kısıtlamalar içermektedir. 2911 sayılı Kanun'un 10. maddesi, diğer prosedürel gerekliliklerin yanı sıra, kapalı veya

27 AİHM, Sözleşme Madde 11 Rehberi – Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 6, paragraf. 1 (31 Aralık 2019). Erişim: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_ENG.pdf; ayrıca, bkz, Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu & AGİT Demokrasi ve İnsan Hakları Ofisi, Barışçıl Gösteri için Ortak Rehber, CDL-AD (2019) 017-e, 3. baskı, s. 9, paragraf. 21 (8 Temmuz 2019). Erişim: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)017-e)

28 AİHM, Sözleşme Madde 11 Rehberi – Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 15, paragraf. 64 (31 Aralık 2019).
29 AİHM, Sözleşme Madde 11 Rehberi – Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 15, paragraf. 64 (31 Aralık 2019); AİHM Büyük Daire, Kudrevičius ve Diğerleri v. Litvanya, paragraf. 142-144 (15 Ekim 2015).

30 Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu & AGİT Demokrasi ve İnsan Hakları Ofisi, Barışçıl Gösteri için Ortak Rehber, CDL-AD (2019) 017-e, 3. baskı, s. 11, paragraf 29 (8 Temmuz 2019).

31 AİHM, Sözleşme Madde 11 Rehberi – Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 11, paragraf 33-34 (31 Aralık 2019).

32 Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu & AGİT Demokrasi ve İnsan Hakları Ofisi, Barışçıl Gösteri için Ortak Rehber, CDL-AD (2019) 017-e, 3. baskı, s. 11, paragraf 22 (8 Temmuz 2019).

33 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 13, Mayıs 2020.

34 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu 8 Ekim 1983 tarihli 18185 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayınlanmasından 3 ay sonra yürürlüğe girdi.

35 EŞİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu Ekim 2015 – Kasım 2016, s. 8 (2016). Erişim: <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2017/03/Toplant%C4%B1-G%C3%B6steri-Hakk%C4%B1-Raporu.pdf>

.....
açık alanda gerçekleştirilecek toplantı ve gösteriler için etkinliği düzenleyenlerin kırk sekiz saat önceden yetkililere bildirimde bulunmasını gerektirir. Ayrıca, 2911 sayılı Kanun'un 6. maddesi vali ve kaymakamlara toplantıların yapılabileceği yerleri ve güzergahlarını belirleme yetkisi verir. Kanun'un bu hükmünün anayasal dayanaktan yoksun olduğunun not edilmesi gerekir çünkü idarenin yer ve güzergah belirleme yetkisiyle ilgili anayasal hüküm 2001'de yürürlükten kaldırıldı.³⁶ Son olarak, 2911 sayılı Kanun'un 17. maddesi uyarınca valiler ve kaymakamların milli güvenlik, kamu düzeni, suçun önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının haklarının korunması gerekçesiyle toplantıları en fazla bir ay süreyle erteleme yetkisi bulunur. Valiler ve kaymakamlar, açık ve yakın suç işleme tehlikesi varsa bir toplantıyı yasaklama yetkisine de sahiptir; böyle bir tehlikenin mevcut olup olmadığı yine yetkililerce takdir edilir.

İlk bakışta bu hükümler uluslararası standartları doğrudan ihlal ediyor gözükmebilir. Ancak, bahse konu yasal düzenlemelerin net olmayan bir biçimde yazılmış olması, yetkililerin bu hükümleri kısıtlayıcı bir biçimde yorumlaması ve kötüye kullanması ile birlikte değerlendirildiğinde, bu durum yetkililere toplantıları erteleme veya çoğu durumda soyut ve belirsiz gerekçelerle yasaklama imkanı sunar. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası hükümlerine açıkça aykırı olarak, bildirim yükümlülüğü yetkililer tarafından *de facto* bir izin mekanizması olarak uygulanmaktadır. AİHM içtihatları uyarınca, bildirim ve hatta izin alma prosedürlerinin amacı yetkililere "bir toplantı, gösteri veya bir araya gelmeyi rahat bir biçimde gerçekleştirmek için" makul ve uygun önlemleri alma imkanı vermek olduğu sürece bu prosedürler hakkın özüne müdahale niteliği taşımaz."³⁷ Ancak, bu prosedürler "barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik gizli bir engel" teşkil etmemelidir."³⁸ Yukarıda değinilen hükümler ise, Sözleşmenin AİHM tarafından yorumlanan şekline ve ruhuna aykırı olarak, yetkililer tarafından -aşağıda ele alınacağı üzere- hakkı kısıtlamak veya tümünden yasaklamak için kullanılmaktadır. Kaynaklarımıza göre, Türkiye'de çoğu durumda, yetkililer kısıtlama ve yasaklama kararlarıyla ilgili olarak geçerli bir gerekçe sunmamakta ve hakkın kısıtlanmasına ilişkin yasa da yer alan meşru gerekçelerden birine dayanarak kısıtlamalara zemin sağlayabilecek spesifik bir risk göstermemektedir. Böylesi bir yaklaşımın yerine, tamamen soyut ve belirsiz gerekçelerle toplantı ve gösterileri yasaklamakta veya kısıtlamalara tabi tutmaktadır. Bu nedenle de, yetkililerin işlemleri çoğu durumda gereklilik ve orantılılık ilkelerini ihlal eder ve pratikte hakkın tam da özüne dokunur.

Kamu otoritelerine geniş yetkiler veren tek düzenleme 2911 sayılı Kanun değildir. 2935 sayılı OHAL Kanunu'nun 11. maddesi,³⁹ OHAL dönemlerinde valilere -sivil toplumun faaliyetlerini önemli ölçüde olumsuz etkileme riski bulunan- toplantı, gösteri ve seyahat özgürlüğünü ve diğer başka özgürlükleri kısıtlama yetkisi verir. 11/m maddesi valilere açık ve kapalı alanlarda düzenlenen toplantı ve gösterileri yasaklama, erteleme ve kısıtlama ile toplantı ve gösterileri önceden izne bağlama yetkisi verir. 11/b maddesine uyarınca, valilerin belirli yerlerde veya belirli saatlerde kişilerin dolaşmasını ve toplanmasını yasaklama yetkisi de bulunur.

5442 sayılı İl İdaresi Kanunu'nun ("5442 sayılı Kanun") 11/C maddesi⁴⁰ uyarınca, il sınırları içerisinde huzurun, güvenliğin, kişi dokunulmazlığının, kamu esenliğinin sağlanması valilerin görevidir. Bu hüküm OHAL'in sona ermesinin hemen ardından 25 Temmuz 2018'de kabul edilen 7145 sayılı Kanun'la değiştirildi.⁴¹ Bu değişiklikte, valilerin, ellerinde bulunan bazı istisnai yetkilerini OHAL sonrasında da kullanabilmesinin önü açıldı. Diğer kısıtlayıcı

.....
36 EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu Ekim 2015 – Kasım 2016, s. 14 (2016).

37 AİHM, Sözleşme Madde 11 Rehberi – Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 18, paragraf 84 (31 Aralık 2019); Sergey Kuznetsov - Rusya, § 42.

38 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme Madde 11 Rehberi– Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 18, paragraf. 86 (31 Aralık 2019); Oya Ataman v. Türkiye, § 38; Berladir ve Diğerleri v. Rusya, § 39.

39 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu 27 Ekim 1983 tarihli ve 18204 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi.

40 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu 18 Haziran 1949 tarihli ve 7236 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve 31 Temmuz 1949'da yürürlüğe girdi.

41 Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 31 Temmuz 2018 tarihli ve 30495 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi.

.....
hükümlerin yanı sıra, bahse konu değişiklikler valilere belirli alanlara giriş ve çıkışı 15 güne kadar yasaklama, ayrıca belirli yer ve saatlerde kişilerin dolaşmalarını ve toplanmalarını kısıtlama yetkisi verir. Bu geniş yetkiler, valilere birçok barışçıl gösteriyi hatta kapalı alanda düzenlenen insan hakları etkinliklerini yasaklama imkanı sunarak 2911 sayılı Kanun ve diğer sınırlandırıcı hükümlere ek yeni sınırlamalar getirdi.⁴² 7145 sayılı Kanun'la valilere tanınan yetkilerin kapsamı, yalnızca OHAL döneminde yürürlükte olan ve istisnai koşullarda gerekçelendirilebilir olan bu önlemlere son derece benzemektedir. Bu nedenle, birçok sivil toplum aktörü Türkiye'nin hala *de facto* bir OHAL ile yönetildiğini düşünmektedir.

Kısıtlayıcı yasal çerçeveye rağmen, uluslararası standartların mahkemelerce uygulanması için hala imkanlar bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyet Anayasası'nın 90. maddesi uyarınca, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır. Dolayısıyla, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası toplantı ve gösteri özgürlüğü ile ilgili uluslararası standartları tasdik eder ve iç hukukun üstünde konumlandırır. Bu hüküm mahkemeler tarafından kimi zaman dikkate alınırken ve değerlendirmeler uluslararası standartlar temelinde yapılırken bu olgu, hukukun üstünlüğünün görmezden gelindiği ve yargı bağımsızlığının giderek zarar gördüğü bir atmosferde, yetkilileri toplantı ve gösteri özgürlüğünü sürekli olarak ihlal etmekten alıkoymamaktadır. İleriki bölümlerde daha detaylı açıklanacağı üzere, yetkilileri hesap verebilir kılacak etkili ve bağımsız mekanizmaların eksikliği nedeniyle karar vericiler kanunda tanımlanan yetkileri keyfi bir şekilde uygulamakta ve kötüye kullanmaktadır.⁴³

C. Toplanmalara İlişkin Önleyici Yasaklar

C.1. Genel ve spesifik yasaklar

Resmi kaynaklara göre, Türkiye'de toplantı ve gösteri özgürlüğüne riayet edilmekte ve bu özgürlük iyi bir şekilde korunmaktadır. Birleşmiş Milletler Evrensel Periyodik İnceleme ("EPI") üçüncü döngüsüne sunulan Ulusal Türkiye Raporu şu ifadeleri içerir:

Barışçıl toplantı ve gösteriler Anayasa'ya ve ulusal mevzuata uygun olması halinde herhangi bir müdahale olmaksızın gerçekleştirilir. Buna göre, 2018 yılında 46.389 gösteri ve 2019 yılında (Ekim ayı itibarıyla) 39.918 gösteri yapılmıştır. Kolluk kuvvetleri, mevzuata uymamaları sebebiyle 2018 yılında bunların yalnızca % 0,8'ine ve 2019 yılında % 0,7'sine müdahale etmiştir.⁴⁴

Yetkililerin paylaştığı bu iyimser rakamlara karşın yakından bakıldığında durum en iyi ifadeyle kaygı vericidir zira resmi rakamlar ve sivil toplum tarafından açıklanan rakamlar arasında büyük bir uyuşmazlık bulunmaktadır. Sahada izleme faaliyetleri yürüten örgütler yetkililer tarafından açıklanan rakamların aksine durumun alarm verici düzeyde olduğunu bildirmekte, bu küçük yüzdeler oranlar ardına gizlenen gerçek rakamların göz ardı edilemeyeceğine işaret etmektedir. TİHV tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre 1 Ocak 2019 ve 31 Ocak 2020 tarihleri arasında yetkililer tüm toplantı ve etkinlikleri 2 ile 395 gün arasında değişen sürelerle 25 ilde 147 yasaklama kararı yayınladı.⁴⁵ Dahası, aynı dönemde, spesifik toplantı ve etkinlikleri yasaklamak için de en az 64 karar yayımlandı.

.....
42 Yetkililerin toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik uyguladığı yasaklara dayanak gösterilen hukuki gerekçelerin dağılımı için, *bkz* EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu Ekim 2015 – Kasım 2016, s. 40 (2016); EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2017, s. 19-20 (2018). Her iki rapora erişmek için: <https://www.esithaklar.org/yayinlar/>

43 Hukuki çerçevenin daha detaylı bir analizi için, *bkz*, ICJ & İHOP, Keyfi Sınırlama: Olağanüstü Hal Süresince ve Sonrasında Türkiye'de Seyahat ve Toplantı Özgürlüklerinin Kullanımı (Eylül 2019). Erişim: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/11/Turkey-FoEA-Advocacy-analysis-brief-2019-TUR.pdf>

44 BM İnsan Hakları Konseyi 16/21 Sayılı Kararı Eki'nin Beşinci Paragrafı Uyarınca Sunulan Ulusal Rapor, para. 89. Erişim: <http://www.mfa.gov.tr/data/ENFORMASYON/duyurular/epim-ulusal-rapor-gayri-resmi-turkce-tercume.pdf>

45 Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 01 Ocak 2019 ile 31 Ocak 2020 Tarihleri Arasında Valilik Yasakları Nedeniyle Kullanılmayan Toplanma ve Gösteri Yapma Hakkı (9 Şubat 2020). Erişim: <https://tihv.org.tr/arsiv/01-ocak-2019-ile-31-ocak-2020-tarihleri-arasinda-valilik-yasaklari-nedeniyle-kullanilamayan-toplanma-ve-gosteri-yapma-hakki/>

Türkiye koronavirüsün yayılmasını engellemeye çalışırken, 1 Mayıs 2020 İşçi Bayramı yürüyüşü sırasında Taksim'deki Cumhuriyet Anıtı polis bariyerleri ile çevrili. © Ozan KÖSE / AFP

Bu veriler yetkililerin çok sayıdaki gösteriyi daha gerçekleşmeden genel ve spesifik yasak kararlarıyla engellediğini göstermektedir. Buna ek olarak, aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak ele alınacağı üzere, barışçıl göstericilere yönelik polis müdahalesi ve diğer müdahalelerin yaşandığı çok sayıda vaka, yetkililerin polis müdahalesine ilişkin sunduğu küçük oranların da dikkatle incelenmesi gerektiğine işaret eder.

“Devlet uluslararası alanda şöyle yanıtlar veriyor, aslında Türkiye’de 1 milyon gösteri oldu. Ama kim bu 1 milyon biz bilmiyoruz. Çünkü biz sokağa eleştiri amacıyla çıktığımız zaman yasak veya sınırlandırma ile karşılaşıyoruz.”⁴⁶

Bazı kentlerde her türlü toplantı ve etkinliğin yasaklanması kesintisiz olarak aylarca ve hatta yıllarca sürebilmektedir. 2911 sayılı Kanun valilere gösterileri en fazla 30 gün süreyle erteleme ve 5442 sayılı Kanun ise gösterileri en fazla 15 güne kadar kısıtlama yetkisi vermesine rağmen, valiler özü itibarıyla zaten kısıtlayıcı olan bu hükümleri suistimal edici bir biçimde uygulamaktadır. Valiler var olan bir yasaklama kararının bitiminde süreyi otomatik olarak uzatarak, kesintisiz 30 günden çok daha uzun süren yasaklar uygulamaktadır.⁴⁷ Örneğin, Van’da her türlü toplantı ve etkinlik ilk olarak 21 Kasım 2016’da yasaklandı. O tarihten itibaren, her yasak süresinin bitiminde yetkililerin yeni bir yasaklama kararı almasıyla -bu raporun yazıldığı an itibarıyla en günceli 6 Temmuz 2020’de alınmış olan yasaklama kararıyla- Van’da toplam 1339 gündür kesintisiz olarak toplantı ve gösterilere yasak uygulanmaktadır.⁴⁸

46 FIDH’in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 10, Mayıs 2020.

47 TİHV, 01 Ocak 2019 ile 31 Ocak 2020 Tarihleri Arasında Valilik Yasakları Nedeniyle Kullanılmayan Toplanma ve Gösteri Yapma Hakkı (9 Şubat 2020).

48 TİHV, Dokümantasyon Merkezi Günlük İnsan Hakları Raporu. Erişim: <https://tihv.org.tr/gunluk-ih-raporlari/>. Ayrıca bkz, Van Valiliği, 06.07.2020 Tarihli Yasaklama Duyurusu (6 Temmuz 2020). Erişim: <http://www.van.gov.tr/06072020-tarihli-yasaklama-karari>.

C.2. Yasakların kapsamı

Yetkililer tarafından ilan edilen yasaklar miting, basın açıklaması, oturma eylemi, konser, stant ve çadır kurmak, imza toplamak, bildiri ve broşür dağıtmak gibi açık hava etkinlikleriyle konferans, panel, sergi, oyun ve film gösterimi gibi iç mekan etkinliklerini de içeren geniş bir kapsama sahiptir. Örneğin, Van'daki yasak kararları "il genelinde açık alanlarda düzenlenecek gösteri yürüyüşü, açık hava toplantısı, basın açıklaması, oturma eylemi, stant açma, imza kampanyası, konser, şenlik, vb. her türlü eylem ve etkinlikler ile el ilanı, broşür, afiş vb. materyalin asılması ve dağıtılmasını" kapsamaktadır. Birçok sivil toplum örgütü bu yasakların Van'daki faaliyetlerini ciddi bir biçimde etkilediğini bildirdi. Yasak kararlarının kapalı mekan etkinliklerini resmi olarak kapsamamasına rağmen polisin kimi durumlarda kapalı mekan ve özel toplanmalara da müdahale ettiği belirtildi.⁴⁹

Kapalı mekan etkinlikleri de alınan genel yasaklama kararlarını kapsamında veya spesifik yasaklama kararlarıyla giderek daha da fazla kısıtlanmaya başladı. Örneğin, Ankara'da LGBTI+ etkinliklerine ilişkin alınan genel yasaklama kararı hem de kapalı mekan etkinliklerini kapsıyordu.⁵⁰ Film gösterimi gibi kapalı mekan etkinlikleri bu genel yasaklama temelinde engellendi (daha fazla detay için aşağıdaki #3 numaralı örneğe bakınız). Yetkililer tarafından spesifik olarak hedef alınan başka kapalı mekan etkinlikleri de bulunmaktadır. Bir sivil toplum örgütü temsilcisi, konserlerine yönelik makul olmayan yasakları protesto etmek için açlık grevinde olan Grup Yorum üyeleriyle⁵¹ dayanışma göstermek amacıyla çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenmek istenen bir konserin valilik tarafından soyut ve genel gerekçelerle yasaklandığını bildirdi.⁵² Sivil toplum örgütü temsilcileri yasak kararını protesto etmek için baskın toplantısı düzenlemek istedi. Fakat, o basın açıklaması da yetkililer tarafından yasaklandı. Sivil toplum örgütleri tüm bu kısıtlamaları aşmak amacıyla son olarak konseri belediyenin tahsis ettiği bir mekanda düzenlemeye karar verdi ancak bu durum da yetkililerin konseri yasaklamasının önüne geçemedi.

C.3. Yasaklara ilişkin gerekçeler

Yetkililerin ilan ettiği yasak kararları nadiren, geçerli ve yasal bir zemine veya sağlam hukuki gerekçelendirmeye dayanmaktadır. Yasak kararları genellikle soyut ve genel ifadeler içerip kanunda yazan kısıtlama gerekçelerinin neredeyse birebir aynısının kopyalanması biçiminde olmaktadır; toplantıların yasaklanmasına dair kararlarda nadiren etkinliğin düzenleneceği bağlama göre somut gerekçelendirme yapılmaktadır. Yetkililerin -anayasal güvence altında olan- bu temel hakkı kısıtlamadan önce herhangi spesifik bir gerekçe sunma konusundaki isteksizliği keyfi uygulamaların ve hukukun üstünlüğüne riayet etmemenin yetkililer arasında yerleşmiş bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır. Çeşitli sivil toplum örgütü temsilcileri, farklı kamu otoriteleri tarafından birebir aynı gerekçelerin kullanılmasının yasaklama kararlarının vaka bazında ve kapsamlı bir değerlendirmeden ziyade yerel

49 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 7, Mayıs 2020.

50 Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, s. 22 (27 Şubat 2019). Erişim: <http://www.toplumsal hukuk.net/wp-content/uploads/2019/02/OHAL-RAPORU.pdf>

51 Mayıs 2019'da Grup Yorum üyeleri 7 arkadaşlarının tutuklu olması, kültür merkezlerinin polis tarafından basılması, konserlerinin yasaklanması ve İçişleri Bakanlığı tarafından bazı üyelerinin terörist olarak kabul edilmesini protesto etmek için 17 Mayıs itibarıyla açlık grevine başlayacaklarını duyurdu. *Bkz*, Bianet, Grup Yorum Açlık Grevine Başlıyor (14 Mayıs 2020). Erişim: <https://bianet.org/bianet/insan-haklari/208473-grup-yorum-aclik-grevine-basliyor>. Ocak 2020'de, açlık grevindeki iki üyesi eylemini ölüm orucuna çevirdi. *Bkz*, Cumhuriyet, Grup Yorum üyeleri ölüm orucuna başladı (20 Ocak 2020). Erişim: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/grup-yorum-uyeleri-olum-orucuna-basladi-1715342>. Bu süreçte iradeleri dışında cezaevinden çıkarılarak hastaneye kaldırıldılar. Nisan ayından Helin Bölek yaşamını yitirdi. Hükümet'in konserlerine izin verdiğini duyurmasının ardından, Grup Yorum'un ölüm orucundaki diğer üyesi İbrahim Gökçek Mayıs ayının başlarında ölüm orucunu sonlandırdığını duyurdu. Maalesef, birkaç gün sonra 7 Mayıs 2020'de Gökçek de yaşamını yitirdi. *Bkz*, The Guardian, Second member of banned Turkish folk group dies after hunger strike (7 Mayıs 2020). Erişim: <https://www.theguardian.com/world/2020/may/07/second-member-banned-turkish-folk-group-grup-yorum-dies-hunger-strike-ibrahim-gokcek>

52 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 7, Mayıs 2020.

.....
yetkililere dayatılan merkezi bir politikanın sonucu olduğuna işaret ettiğini düşünmektedir.⁵³

"Kamu güvenliği ve düzeni", "suçun önlenmesi", "başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak", "halk sağlığı" ve "genel ahlak" gibi genel gerekçelere ek olarak, yetkililer yasaklama kararlarında ulusal ve uluslararası hukukta herhangi bir hukuki dayanağı bulunmayan ve demokratik bir toplumda mazur gösterilemeyecek çok sayıda başka soyut gerekçelere de atıf yapmaktadır.⁵⁴

Hükümetin güvenlik yanlısı politikaları yasakların gerekçelendirilmesine yansıtılmakta; birçok toplantı ve etkinlik "terörist grupların faaliyetleri", "suçun önlenmesi", "istihbari bilgi" gibi gerekçelerle yasaklanmaktadır. 10 Ekim 2015'de Ankara'da barış aktivistlerine yönelik gerçekleştirilen ve çok sayıda kişinin ölümüne yol açan saldırıların⁵⁵ ve Irak Şam İslam Devleti'nin ("İŞİD") LGBTI+ örgütlerine yönelik olası saldırı tehditlerini takip eden dönemde,⁵⁶ terör tehlikesine karşı alınabilecek meşru tedbirler bu saldırıların üzerinden yıllar geçmesine ve içinde bulunulan durumun bu gibi önlemleri artık haklı kılmamasına rağmen terör tehdidi toplantı ve gösterileri yasaklamada yetkililerin kullandığı standart gerekçe haline geldi. Bir sivil toplum örgütü temsilcisi karşı karşıya kaldıkları zorlu durumu şu sözlerle ifade ediyor:⁵⁷

102 kişinin ölümü ve yüzlerce kişinin yaralanmasına sebep olan olay, can güvenliğini sağlayamayacağımız bahanesi ile gösterilerin engellenmesi veya kalabalıktan ve merkezden uzaklaşmasına sebep oldu. (...) Güvenliğimizi sağlayamayız en önemli gerekçe oldu. 102 arkadaşımızın kaybı ve bu tehlikeyi tekrar göze alamamak bu cevabı kabullenmeye itti bizi. Bu önlemlerin alınması devletin yükümlülüğü deyince de bu sefer daha fazla güvenlik görevlisinin gelmesi talebinde bulunuyor oluyorduk. Böyle bir açmaz içindeydik.

Darbe girişimi de benzer şekilde temel hakların zayıflaması pahasına güvenlik odaklı politikaların güçlenmesine yol açtı. Türkiye'deki terör saldırılarının ve darbe girişiminin ardından yetkililer göstericilerin güvenliğini sağlamak için gerekli önlemleri almak yerine barışçıl gösterileri engellemek için bu gibi etkinliklere yönelik olası güvenlik tehditlerini öne çıkaran bir dil benimsedi. Yetkililerin diğer gerekçelendirmelerine benzer bir biçimde, yasak kararlarında değinilen güvenlik tehdidi iddiaları da soyut ve genel oldu.⁵⁸ Bazı durumlarda

.....
53 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

54 Yetkililer kararlarında sık sık makul olmayan gerekçeler kullanılıyor. Örneğin, aşağıdaki gerekçeler bazı gösterileri yasaklama kararlarında kullanıldı: "tüm etkinliklerin öncesi, sırası ve sonrasında vatandaşlarımızın günlük iş ve işlemlerinde yoğun olarak kullandığı yerler olduğu ile ayrıca trafik yoğunluğu bulunduğu normal hayatın akışını etkileyebileceği değerlendirildiğinden" ve bir başka kararında "Bu tür eylemlerin, mevsim şartları da göz önünde bulundurulduğunda hava sıcaklığından dolayı vatandaşların parkları yoğun olarak tercih etmesinden dolayı çevreye rahatsızlık verebileceği [değerlendirilmiştir]." *Bkz*, Vitrin Haber, Sinop Valiliği; OHAL'de açıklama yok 21 Ocak 2017) aktaran Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, s.16 (27 Şubat 2019). Erişim: <https://www.vitrinhaber.com/gundem/sinop-valiligi-ohalde-aciklama-yok-h18704.html>; ayrıca *bkz*, Ankara Valiliği, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasağı Hakkında Basın Duyurusu (2 Ağustos 2017) aktaran Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, s. 20-21 (27 Şubat 2019). Erişim: <http://www.ankara.gov.tr/toplantı-ve-gosteri-yuruyusleri-yasagi-hakkında-basin-duyurusu>

55 Washington Post, Blasts kill scores at peace rally in Turkey in sign of worsening instability (10 Ekim 2015). Erişim: https://www.washingtonpost.com/world/at-least-30-dead-in-turkey-after-blasts-at-peace-rally/2015/10/10/1032baa7-53ec-4ed1-95f-b8c11bbff7ab_story.html

56 *Bkz*, LGBTI ERA, Turkish LGBT Organization Closes Offices Amid Security Concerns (Nisan 2016). Erişim: <https://www.lgbti-era.org/blog/turkish-lgbt-organization-closes-offices-amid-security-concerns>

57 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 12, Mayıs 2020.

58 Yetkililerin gösterileri yasaklama kararlarında "geçerli" olarak sunduğu gerekçelerden örnekler vermek gerekirse: "Valiliğimize ulaşan istihbari bilgilere göre, yasadışı terör örgütlerinin ilimizde eylem arayışı içinde oldukları", o ilde geçmişte yaşanan terör saldırıları ve "DAEŞ terör örgütünün ve ülkemizdeki sol fraksiyonlu grupların gerçekleştirdikleri toplantı, gösteri yürüyüşü, miting, basın açıklaması ve benzeri etkinliklerde sansasyonel eylem girişiminde bulunabilecekleri", "terör örgütleri tarafından temel hak ve hürriyetlerin istismar edilmesi suretiyle gerçekleştirilebilecek saldırıların önlenmesi", "güvenlik güçlerinin dikkatini buraya toplaması halinde ilimizde meydana gelen diğer suç türleriyle etkin mücadele edebilmesini zafiyete uğratacağı değerlendirildiğinden" vb. *Bkz*, Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, (27 Şubat 2019). Erişim: <http://www.toplumsal hukuk.net/wp-content/uploads/2019/02/OHAL-RAPORU.pdf>

olası terör saldırılarının kaynağı olarak farklı ideolojilerden çeşitli terör örgütleri aynı listede yer aldı.⁵⁹ 2017 anayasa referandum sonuçlarına yönelik ülke genelinde düzenlenmek istenen protestolar örneğindeki gibi diğer bazı durumlarda ise gösterilerin kendisi güvenlik tehdidi olarak sunulurken⁶⁰ planlanan gösterilerin terör propagandasına dönüşme potansiyeli de kısıtlamalara ilişkin kullanılan bir diğer gerekçe oldu.⁶¹

Bu yaklaşım LGBTI+ etkinlik ve gösterilerinde de oldukça net olarak gözlemlendi. Farklı gruplar tarafından nefret söylemi ve şiddete maruz bırakılabilecek olan LGBTI+ grupların düzenlediği etkinlik ve gösterilerde, protesto hakkının güvence altına alınabilmesi için yetkililerin alması gereken ekstra önlemler olabilir. Ancak, yetkililer böylesi ekstra önlemleri almak yerine güvenlik kaygılarını LGBTI+ etkinliklerini yasaklamak için "bahane" olarak kullandı. Ankara'daki LGBTI+ gruplar tarafından düzenlenmek istenen çeşitli etkinlik ve gösteriler yetkililer tarafından yasaklandı ve bu süreç LGBTI+ ile alakalı faaliyetlere dönük genel bir yasak kararı alınması gibi ekstrem bir durumla sonuçlandı. Kasım 2017'de gerçekleştirilmesi planlanan bir LGBTI+ film gösterimi, filmin insanları "kin ve düşmanlığa alenen tahrik edeceği" ve "bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın tehlikenin ortaya çıkabileceği", "terör örgütlerinin karşıt görüşlü gruplara yönelik eylem arayışı içerisinde olduğu yönündeki istihbari bilgiler" gerekçesiyle yasaklandı.⁶²

Yetkililer yukarıda değinilen, sağlam temelleri olmayan ve soyut gerekçelere dayalı yasaklarla yalnızca devletin toplantı ve gösteri özgürlüğünü kolaylaştırma yönündeki pozitif yükümlülüğünü ihlal etmemiş aynı zamanda ulusal ve uluslararası hukukun gereksinimlerini karşılamayan böylesi genel ve soyut yasaklarla hakkın özüne zarar vermiştir. Dahası, yetkililerin kararlarını makul bir biçimde gerekçelendirmemesi, içinde bulunan hukuki belirsizliğe eklendiğinde, hak sahiplerinin bahse konu kısıtlama kararlarına itiraz etmelerini zorlaştırmakta ve onları ihlal karşısında gerekli olan etkili tazminden yoksun bırakmaktadır.

D. Hakkın Etkili Bir Biçimde Kullanılmasına Yönelik Diğer Kısıtlamalar

D.1. Toplanma yerlerine ilişkin sınırlamalar

"Önümüzdeki tabloda ise yapılabilen barışçıl gösterilerin de hedeflediği kitleye ulaşmasına engel olunuyor."⁶³

Birçok sivil toplum örgütü temsilcisi, toplantı ve gösterilere ilişkin uygulanan genel yasaklara ek olarak hakkın kullanımına ilişkin keyfi önlemler ve kısıtlamalar getirildiğini de aktardı. Toplantının yapılacağı yerlere ilişkin kısıtlamalar sivil toplum aktörleri ve yetkililer arasındaki asli ihtilaf konularından birisidir. Uluslararası standartlar uyarınca, prensip olarak düzenlenen toplantı ve gösterilerin güzergahını ve yerini seçme hakkı düzenleyenlere aittir;

59 Örneğin, bkz, Karabük Valiliği'nin 23 Kasım 2016 tarihli karar. Erişim: <http://www.karabuk.gov.tr/kamuoyuna-saygi-ile-duyurulur>

60 Çorum Valiliği'nin il genelindeki etkinlikleri yasaklamasıyla ilgili kararın gerekçesinin bir kısmında şu ifadeler yer alıyor: "Halkoylaması sonucunu protesto etmek amacıyla, Sol ve marjinal gruplar ile terör örgütüne müzahir şahıslar tarafından sosyal medya üzerinden toplanma çağrılarının yapıldığı, özellikle tencere, tava düdüğü çalma gibi ses çıkarma eylemleri ile Halkoylaması sonuçlarının protesto edileceği, söz konusu eylemlerin bazı siyasi partilerce de desteklenerek 1 Mayıs Emek ve Dayanışma gününe kadar canlı tutulmaya çalışılabileceği, eylemlerin terör örgütlerince provoke edilerek ülke genelinde 'Gezi' benzeri kitlesel eylemlere dönüştürülme gayreti içinde oldukları bilgisi edinilmiştir." Bkz, Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü[] İhlalleri Raporu, s. 16 (27 Şubat 2019). Erişim: <http://www.toplumsal hukuk.net/wp-content/uploads/2019/02/OHAL-RAPORU.pdf>

61 Bitlis'teki kapalı ve açık alan etkinliklerine dair alınan genel yasak kararının gerekçesinin bir kısmında şu ifadeler yer alıyor: "Yapılması planlanan etkinliklerin terör örgütü propagandasına dönüşebileceği (...) bu etkinlikler öncesi ve sonrasında oluşabilecek şiddet hareketleri nedeniyle." Bkz. Bitlis Valiliği, Yasaklama Kararı (Önemli duyuru) aktaran Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü[] İhlalleri Raporu, s. 32 (27 Şubat 2019). Erişim: <http://www.bitlis.gov.tr/yasaklama-karari-onemli-duyuru>

62 Ankara Valiliği, Yasaklama Kararına İlişkin Basın Duyurusu (15 Kasım 2017) aktaran Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü[] İhlalleri Raporu, s. 22 (27 Şubat 2019). Erişim: <http://www.ankara.gov.tr/yasaklama-kararina-iliskin-basin-duyurusu-15112017>

63 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

toplantı ve gösteri özgürlüğünün demokratik bir toplumdaki önemi dikkate alındığında bu durumun kamusal alanın diğer rutin kullanımlarında olduğu gibi meşru bir kullanımı olarak görülmesi gerekir.⁶⁴ Bu bakımdan, yetkililerin hakkın kullanımını güzergah veya yeri dayatmak suretiyle kısıtlamaktan ziyade gösteri ve toplantıların yapılmasını kolaylaştırma görevi bulunur.

Yukarıda belirtildiği gibi, 2911 sayılı Kanun'un 6. maddesi vali ve kaymakamlara toplantı ve gösterilerin yer ve güzergahlarını belirleme yetkisi verir. Yetkililer, her yerleşim yeri için toplantı ve gösteri yürüyüşü ve basın açıklamalarının "yapılabileceği" yerlerin listesini yayımlar. Belirlenen alanlar dışında düzenlenen toplantı ve gösteriler, barışçıl olsalar bile kanuna aykırı olarak değerlendirildiği için polis tarafından dağıtılabilmektedir.⁶⁵ Sivil toplum örgütlerinin belirlenen alanlar dışında toplantı ve gösteri düzenleme girişimleri de çoğu zaman başarısız olmaktadır.

İstanbul'da yer alan ve hem sivil toplum hem de yetkililer bakımından sembolik anlamı olan Taksim Meydanı böylesi yasaklı alanlardan birisidir. Şehrin merkezinde yer alan Taksim Meydanı on yıllardır toplantı ve gösteri alanı olarak kullanılmaktaydı. Meydanda gerçekleşen 2013 yılındaki Gezi Parkı protestoları ve 1977'deki 1 Mayıs Kutlamaları sırasında açılan ateş sonucu ve sonrasında çıkan arbedede 34 kişinin yaşamını yitirmesi gibi olaylar nedeniyle Meydan sivil toplum için büyük bir sembolik öneme sahiptir.⁶⁶ 1 Mayıs kutlamalarının Taksim Meydanı'nda neredeyse 30 yıllık yasakların ardından, AKP Hükümeti meydanı 2010'da tekrar 1 Mayıs kutlamalarına açtı;⁶⁷ fakat birkaç yıl sonra 2013'te tekrar yasak getirdi. 2013'te Taksim Meydanı'nda başlayan ve daha sonra ülke geneline yayılan Gezi Parkı protestolarından bu yana Hükümet muhaliflerin Taksim civarında düzenlemek istediği her türlü gösteriye karşı bir nevi savaş açtı ve sonuç olarak bu alana çıkan kişiler polis şiddeti, göz yaşartıcı gaz ve plastik mermi ile karşılaştı.

Sivil toplum aktörlerine göre yetkililerin Taksim Meydanı'na ve muhaliflerin burada toplantı ve gösteri gerçekleştirememesine yüklediği sembolik anlamın ötesinde uygulanan yasakların, muhalefeti ve sivil toplum aktörlerini kamuoyunun görebileceği alanın dışına çıkarmak gibi bir işlevi de bulunuyor.⁶⁸ Diğer kentlerdeki benzer bir durum olarak, İstanbul'da toplantı ve gösteriler için belirlenen alanlar merkezden uzakta ve Taksim Meydanı gibi sembolik alanlar Hükümeti eleştirenlere açık değil.⁶⁹ İstanbul'da basın açıklaması düzenlemek için belirlenen alanlar görece daha çeşitli ve aralarında merkezi yerler veya yakın civarları bulursa da bu listede ne Taksim Meydanı ne de bitişindeki İstiklal Caddesi yer alıyor.⁷⁰ Böylesi yalıtılmış yerlerde gerçekleştirilen gösteriler medyada geniş yer bulmadıkça kamuoyunun protesto edilen konu hakkında fikir sahibi olması pek de mümkün değil. Türkiye'deki basın özgürlüğünün giderek kötüleşen durumu da dikkate alındığında,⁷¹ sivil toplum örgütleri ve muhalifler için

64 Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu & AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi, Barışçıl Gösteri için Ortak Rehber, CDL-AD (2019) 017-e, 3. baskı, s. 19-20, paragraf 61-62 (8 Temmuz 2019). Erişim: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)017-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)017-e) ; ayrıca bkz, AİHM, Sözleşme Madde 11 Rehberi – Toplantı ve Dernek Kurma Özgürlüğü, s. 9, paragraf 20 (31 Aralık 2019). Erişim: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_11_ENG.pdf

65 2911 Sayılı Kanun'un 23/d ve 24. maddeleri

66 BBC Türkçe, 1 Mayıs 1977: Yaşayanlar ve arşivler anlatıyor (30 Nisan 2014). Erişim: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140430_1_mayis_1977

67 CNN World, Türks mark first May Day in Taksim Square in 30 years (1 Mayıs 2010). Erişim: <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/europe/05/01/turkey.may.day/index.html>

68 13 Mayıs 2020'de sivil toplum örgütü temsilcisi ile yapılan online görüşme, no. 4.

69 Bkz, İstanbul Valiliği'nin İstanbul'da 2020 yılı toplantı ve gösteri alanları yürüyüşü duyurusu (7 Şubat 2020). Erişim: <http://www.istanbul.gov.tr/istanbulda-2020-yili-toplantı-ve-gosteri-yuruyus-alanlari-duyurusu>

70 İstanbul Valiliği'nin basın açıklaması için belirlenen yerlere ilişkin 31 Ekim 2019 tarihli açıklamasına göre toplantı, gösteri ve basın açıklaması için İstanbul'da toplam 81 alan belirlenmiştir. Bu alanlardan bazıları Karaköy Meydanı, Şişhane Kapalı Otopark Üstü ve Meşruiyet Caddesi Odakule Önü olmak üzere 3 tanesi Beyoğlu'nda; Atatürk Cumhuriyet Demokrasi Anıtı ve Barbaros Meydanı olmak üzere 2 tanesi Beşiktaş'ta; Süreyya Operası Önü ve İskele Meydan Atatürk Heykeli Önü olarak üzere 2 tanesi Kadıköy'de bulunmaktadır. Valiliğin açıklamasına erişim için: <http://www.istanbul.gov.tr/basin-aciklamasi-yapilabilecek-alanlara-iliskin-basin-aciklamasi>

71 Türkiye'deki medya sahipliğine ilişkin daha detaylı bir analiz için, bkz, Sınır Tanımayan Gazeteciler & Bianet, Media Ownership Monitor Turkey. Erişim: <http://turkey.mom-rsf.org/en/>

.....
kamuoyuna ulaşmada toplantı ve gösteri özgürlüğünün yaşamsal öneme sahip olduğu daha da iyi anlaşılacaktır. Bu nedenle, toplantı ve gösterileri kamuoyunun görebileceği alanların dışına çıkarmak toplantı ve gösteri özgürlüğü ile ifade özgürlüğüne yönelik açık bir saldırı niteliğindedir.

Örnek #1 - Cumartesi Anneleri/İnsanlarının haftalık eylemi: Cumartesi Anneleri/İnsanları yakınları 1980'lerde ve 90'larda zorla kaybedilen kişilerden oluşan bir grup insan hakları savunucusudur. Yakınlarının akıbetini sormak ve mağdurlar ile aileleri için adalet talep etmek amacıyla İstanbul'un Beyoğlu ilçesinde yer alan Galatasaray Meydanı'nda 1995'te haftalık oturma eylemi başlattılar. Polisin artan saldırıları nedeniyle verilen aranın ardından oturma eylemleri 2009'da tekrar başladı ve hala devam etmektedir.

25 Ağustos 2018'de, 700. haftasına ulaşacak oturma eylemleri Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından yasaklandı.⁷² Polis oturma eylemine katılanları güç kullanarak, göz yaşartıcı gaz ve plastik mermiyle dağıttı, 47 kişi gözaltına alındı.⁷³ Birkaç gün sonra, 27 Ağustos 2018'de İçişleri Bakanlığı polisin güç kullanımını annelerin "terör örgütlerince istismar edildiğini" ve oradaki örgütlerin "annelik kavramı üzerinden bir mağduriyet oluşturup, hem teröre bir mağduriyet maskesi giydirmeye (...) hem de toplumu ayrıştırmaya çalıştıkları" ifadeleriyle polis şiddetini "gerekçelendirdi."⁷⁴ O tarihten itibaren, Cumartesi Annelerinin/İnsanlarının yıllardır sorunsuz bir biçimde gerçekleştirdikleri haftalık oturma eylemlerini Galatasaray Meydanı'nda yapması yasaklandı. Cumartesi Anneleri/İnsanlarına yalnızca Beyoğlu'nda yer alan İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'nin önündeki daha küçük bir sokakta basın açıklaması yapma izni verilmektedir.

İstanbul'dakine benzer bir biçimde, Diyarbakır'daki Cumartesi Anneleri/İnsanları tarafından 2009'dan beri Koşuyolu Parkı'nda düzenlenen haftalık oturma eylemleri de yasaklanmıştır. 499. haftada oturma eyleminin başlamasına yarım saat kala yasaklama kararı alındı.⁷⁵ Bu vakada daha çarpıcı olan ise etkinliği düzenleyenlerin sadece oturma eylemi yapması değil aynı zamanda açık alanda basın açıklaması metnini okumaları da engellendi.⁷⁶ Sonuç olarak, eylemciler basın açıklamalarını İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi binasında yapmak durumunda kaldı. Diyarbakır'daki Cumartesi Anneleri/İnsanlarının OHAL süresince basın açıklamalarını açık alanda yapmaları yasaklanmıştı ve bu nedenle eylemlerini 100 haftayı aşkın bir süredir İnsan Hakları Derneği binasında yapmaktaydılar.⁷⁷ OHAL'in Temmuz 2018'de sona ermesinin ardından haftalık oturma eylemlerini ilk gerçekleştirdikleri yerde yapmalarına izin verilse de kısa süre sonra yukarıda bahsedilen ikinci yasak kararı alındı. 80'lerde ve 90'larda zorla kaybedilen yakınlarını arayan kişilere yönelik bu tahammülsüzlük "terörizm" kavramının kamu otoritelerini hesap verebilir kılmak isteyen herkesi içine alacak biçimde nasıl genişletildiğini göstermektedir.

72 Daha fazla bilgi için, *bkz*, Front Line Defenders, Galatasaray Meydanı'nda 1995 yılından beri her hafta toplanan Cumartesi Anneleri'nin barışçıl protesto hakkı güvence altına alınmalıdır (31 Ağustos 2018). Erişim: <https://www.frontlinedefenders.org/tr/statement-report/turkey-saturday-mothers%E2%80%99-weekly-vigils-must-be-allowed-and-their-right-peaceful>. İHD yasağa itiraz etmek için başvuruda bulundu fakat henüz olumlu bir sonuç elde edilmedi.

73 Bianet, Polis Cumartesi Annelerine Plastik Mermiyle Saldırdı (27 Ağustos 2018). Erişim: http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/200206-cumartesi-annelerine-700-haftada-yasak-gozaltilar-var?bia_source=twitter&utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter#

74 Bianet, Soylu: Eminönü'nde gezerken mi kayboldular? (27 Ağustos 2018). Erişim: <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/200226-soylu-eminonu-nde-gezerken-mi-kayboldular>

75 Sivil Sayfalar, Diyarbakır'da Cumartesi Anneleri'ne Sadece Meydan Değil Açık Hava da Yasak (11 Eylül 2018). Erişim: <https://www.sivilsayfalar.org/2018/09/11/diyarbakirda-cumartesi-annelerine-sadece-meydan-degil-acik-hava-da-yasak/>

76 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 2, Mayıs 2020.

77 Evrensel, Diyarbakır'da yıl aradan sonra ilk Cumartesi Anneleri eylemi (21 Temmuz 2018). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/357441/diyarbakirda-2-yil-aradan-sonra-ilk-cumartesi-anneleri-eylemi>

Cumartesi Anneleri/İnsanları üyesi Emine Ocak 25 Ağustos 2018'deki gösteri sırasında polis tarafından gözaltına alındı. İstanbul polisi, Cumartesi Anneleri/İnsanlarının 1980'ler ve 1990'larda zorla kaybedilen akrabalarının anısı için düzenli olarak gerçekleştirdiği gösterinin 700. haftasına müdahale edip onlarca kişiyi gözaltına aldı. © Hayri TUNÇ / AFP

Birçok sivil toplum aktörü etkinlik yeri ile ilgili kısıtlamaların çoğunlukla keyfi olduğunu ve etkinliği düzenleyen kişilerin profili, protesto edilecek konu, kişi sayısı gibi polisin konuyla alakalı olduğunu düşündüğü birçok faktöre göre etkinlik alanında karar verdiğini ifade etti. Sivil toplum örgütü temsilcileri belirlenen alanlardaki gösterilere her zaman izin verileceği veya bu alanlar dışındaki gösterilerin derhal dağıtılacağı gibi bir garantinin olmadığını vurguladı. Daha önceden etkinlik düzenlenmesine izin verilen bir alanda gerçekleştirilmek istenen bir gösteri, başka bir seferde yetkililer veya polis tarafından yasaklanabilir.⁷⁸ Bu durum sivil toplum aktörleri üzerinde büyük bir caydırıcı etki yaratarak faaliyetlerinin yasalılığıyla ilgili belirsizlik oluşturmaktadır.

D.2. Belirli konularla alakalı sınırlamalar

“İktidarın meşruiyetini sorgulatma kapasitesi olan her şey hedef alınıyor.”⁷⁹

Bir gösterinin kısıtlamalara tabi tutulup tutulmayacağı toplantıyı düzenleyenlerin kim olduğu, hangi konu hakkında düzenlendiği ile yakından bağlantılıdır. Kadın hakları savunucularının kadın cinayetleriyle ilgili yapmak istediği bir basın açıklamasının yapılmasına belirli koşullarda izin verilebilirken, aynı kadın grubununun, terörizm iddiaları gerekçe gösterilerek KHK'larla kamudan ihraç edilen kişilerle dayanışma göstermek için düzenlemek istediği bir gösteri yasaklanabilir veya suçlu hale getirilebilir.⁸⁰ Yetkililer tarafından siyasi bakımdan hassas olarak değerlendirilen konularla ilgili gösterilerin ve basın açıklamalarının

78 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020; FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

79 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 13, Mayıs 2020.

80 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

..... yasaklanması ve/veya kriminalize edilmesi daha olasıdır. Yetkililerin alarma geçmesine yol açacak meselelerin listesi kamu yararını ilgilendiren ve yetkililerin hesap verebilir olmasının talep edildiği neredeyse tüm konuları içerir.

Sivil toplum örgütü temsilcilerinin aktardığı üzere kamu otoritelerinin gözünde en dokunulmaz konuların başında Kürt meselesi ve Güneydoğu'daki insan hakları ihlalleri gelmektedir. Ağustos 2019'da Diyarbakır, Van ve Mardin'deki Halkların Demokratik Partisi ("HDP") üyesi belediye başkanlarının görevden alınmasının ardından bu uygulamayı ve demokratik prensiplerin ihlalini kınamak için Türkiye genelinde çok sayıda protesto düzenlendi.⁸¹ Durum hakkında fikir vermesi bakımından şu veri yararlı olabilir: belediye başkanlarının görevden alınmasıyla ilgili Ağustos 2019'da düzenlenmek istenen 137 gösteriden 60'ına polis müdahale etti.⁸² Benzer şekilde, Eylül 2019'da görevden almalarla ilgili düzenlenmek istenen 199 gösteriden 113'ünde polis müdahalesi gerçekleşti.⁸³

"Kürt kökenli sivil toplum örgütlerinin sokakta yapmak istedikleri faaliyetler müdahaleye mahkum neredeyse. Sanki polis müdahale etmese suç işlemiş olacak."⁸⁴

Avukatlar, sendikacılar, kadın hakları savunucuları ve diğer sivil toplum örgütü temsilcileri HDP'li belediye başkanlarının görevden alınmasıyla ilgili düzenlenen protestoların polis tarafından aşırı güç kullanılarak anında dağıtıldığını aktardı. Örneğin, avukatlar Cumhuriyet Gazetesine yönelik ceza davası kapsamında tutuklu bulunan avukatların durumunu protesto etmek amacıyla haftalık "Adalet Nöbeti" düzenliyordu.⁸⁵ Ardından bu nöbetler daha genel adalet çağrılarının dile getirildiği etkinliklere dönüştü; İstanbul Adliyesi önünde bir araya gelen kişilerin basın açıklaması okuduğu bu etkinlikler çoğu zaman "hoş görülüyordu".⁸⁶ Ancak, avukatların bu haftalık etkinliklerden birisinde HDP'li belediye başkanlarının görevden alınmasına dair basın açıklaması yapmasına izin verilmedi ve polis etkinliği gerçekleştirmeyi deneyen avukatları güç kullanarak dağıttı.⁸⁷

Kısmen Kürt meselesiyle bağlantılı olması ve Hükümetin Suriye'deki silahlı Kürt gruplarla çatışma halinde olması nedeniyle, Hükümetin yabancı ülkelere yönelik askeri politikaları da eleştirilemeyecek konulardan birisi olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin Suriye'de Ocak 2018'de başlattığı "Zeytin Dalı Harekatı"⁸⁸ ve Ekim 2019'da başlattığı "Barış Pınarı

81 Bkz, Bianet, Van ve Diyarbakır'da Kayyım Atanmasına ilişkin protestolara polis müdahalesi (19 Ağustos 2019).

Erişim: <http://bianet.org/bianet/siyaset/211863-diyarbakir-ve-van-da-kayyum-eylemine-mudahale>

82 EŞHİD, Banşıl Toplantı ve Gösteri Hakkı Bülteni Nisan-Eylül 2019, s. 3. Erişim: https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/11/toplanti_ve_gosteri_hakki_izleme_2019_nisan_eylul-1.pdf

83 EŞHİD, Banşıl Toplantı ve Gösteri Hakkı Bülteni Nisan-Eylül 2019, s. 3.

84 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 10, Mayıs 2020.

85 31 Ekim 2016'da, gazete yayınlarının darbe girişimini meşru gösterme iddiasıyla haklarında "terör örgütüne üye olmamakla beraber terör örgütü adına suç işlemek" iddiası kapsamında soruşturma açılan çok sayıda Cumhuriyet gazetesi çalışanı ve yöneticisi gözaltına alındı. 5 Kasım'da bu kişilerden 9'u mahkemece tutuklandı. Açılan davada 19 gazeteci ve yönetici yargılandı ve mahkeme 14'ü hakkında hapis cezasına hükmetti. En sonunda, Yargıtay sanıklar hakkında verilen hapis cezalarını bozdu fakat yerel mahkeme üst mahkemenin kararını uygulamamakta direndi. Dava devam ediyor. Daha fazla bilgi için, bkz, İnsan Hakları İzleme Örgütü, Türkiye: Gazeteciler Mesleklerini Yaptıkları için Mahkum Edildiler (27 Nisan 2018). Erişim: <https://www.hrw.org/tr/news/2018/04/27/317364>; bkz, Expression Interrupted, Mustafa Kemal Güngör. Erişim: <https://expressioninterrupted.com/tr/mustafa-kemal-gungor/>; ayrıca bkz, MLSA, Cumhuriyet Davası: Kadri Gürsel'e beraat, diğer sanıklar için Yargıtay kararına direnme (21 Kasım 2019). Erişim: <https://www.mlsaturkey.com/tr/cumhuriyet-davasi-kadri-gursele-beraat-diger-saniklar-icin-yargitay-kararina-direnme/>; ayrıca bkz, İHD, Cumhuriyet Gazetesi'ne, Yazarlarına ve Çalışanlarına Yönelik Baskıları Protesto Ediyoruz! (31 Ekim 2016). Erişim: <https://www.ihd.org.tr/cumhuriyet-gazetesine-yazarlarina-ve-calisanlarina-yonelik-baskilari-protesto-ediyoruz/>

86 Ancak, daha sonra bazı katılımcıların yargısal tacize maruz kaldığı kaydedilmelidir. Bkz, Bianet, Tutuklu Avukatları "Adalet Nöbeti Adı Altında" Destekleyen Avukatlara Yönelik Dava (31 Ocak 2020). Erişim: <https://bianet.org/1/13/219390-avukat-aytac-a-adalet-nobeti-adi-altinda-tutuklu-avukatleri-desteklemekten-dava>

87 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020. Daha fazla detay için lütfen bkz, Cumhuriyet, Çağlayan'da kayyım protestosuna müdahale (20 Ağustos 2019). Erişim: https://www.cumhuriyet.com.tr/video/video/1541602/Caglayan_da_kayyim_protestosuna_mudahale.html

88 Daha fazla bilgi için, bkz, Reuters, Airstrikes pound Syria's Afrin as Turkey launches 'Operation Olive Branch' (20 Ocak 2018). Erişim: <https://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-turkey/airstrikes-poundsyrias-afrin-as-turkey-launches-operation-olive-branch-idUKKBN1F90RS>

Türkiye'nin doğusundaki üç büyük kentin Kürt belediye başkanlarının görevlerinden alınıp yerlerine kamu görevlilerinin atanmasını 20 Ağustos 2019'da Diyarbakır'da protesto eden kişilere basınçlı su sıkıldı. Hükümet muhalifler üzerindeki baskıyı artırırken Ankara üç belediye başkanını Kürt militanlarla bağlantıları olduğu iddiasıyla 19 Ağustos 2019'da görevden aldı. Türkiye'nin doğusunda yer alan Diyarbakır, Mardin ve Van illerinin -hepsi de Mart ayındaki seçimlerde Halkların Demokratik Partisi'nden (HDP) seçilmiş olan- belediye başkanları yasadışı Kürdistan İşçi Partisi (PKK) ile bağlantıları olduğu iddiasıyla görevden alındı. @ İlyas AKENGİN / AFP

Harekatı⁸⁹ sonrasında savaş karşıtı politikalara son verilmesini veya sadece barış talep eden insan hakları savunucuları yasaklama, polis şiddet ve yargı tacizi ve hatta tutuklamayla karşılaştı.⁹⁰ Bu dönemde yargısal tacize maruz kalan bir sivil toplum aktörü o olaydan sonra yaptıkları basın açıklamalarında kullandıkları dil konusunda daha dikkatli olmak durumunda kaldıklarını ifade etti.⁹¹ Bir avukat barış aktivizminin içinde bulunduğu durumu aşağıdaki sözlerle tarif etti:⁹²

Çıkıp basın açıklaması yapıyor olmaya bile gerek yok. Bunu yapabiliyorsan zaten şanslısın. O dönemde sosyal medyada "barış" sözcüğünü kullanan bir sürü kişi gözetilene alındı ve hatta tutuklandı.

89 Daha fazla bilgi için, bkz, BBC Turkey launches ground offensive in northern Syria (9 Ekim 2019). Erişim: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-49983357>; ayrıca bkz, FIDH, Resolution on the on-going conflict in Syria and Turkey (18 Kasım 2019). Erişim: <https://www.fidh.org/en/region/north-africa-middle-east/syria/resolution-on-the-on-going-conflict-in-syria-and-turkey>

90 "Zeytin Dalı Harekatı'nın başlatılmasının ardından Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi "Savaş bir halk sağlığı sorunudur" başlıklı açıklama yayınladı. Konseyin 11 üyesi yargısal tacize maruz kaldı ve "halkı kin ve düşmanlığa tahrik" suçundan hüküm giydi. Daha fazla detay için, lütfen bkz, Front Line Defenders, Eleven Council members of the Turkish Medical Association sentenced to prison (10 Mayıs 2014). Erişim: <https://www.frontlinedefenders.org/en/case/eleven-council-members-turkish-medical-association-sentenced-prison>. "Barış Pınarı Harekatı" ile ilgili eleştirel seslerin bastırılmasına yönelik daha fazla bilgi için, lütfen bkz, Uluslararası Af Örgütü, Türkiye, "Şikayet Edemeyiz": Suriye'nin Kuzeydoğusunda gerçekleştirilen "Barış Pınarı" Askeri Harekatını Eleştirenlere Yönelik Süregelen Baskı Ortamı (Kasım 2019). Erişim: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR4413352019TURKISH.pdf>

91 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 12, Mayıs 2020.

92 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 13, Mayıs 2020.

Örnek #2 – İHD İstanbul Şubesinin askeri operasyonlarla ilgili basın açıklaması⁹³:

12 Ekim 2019'da Cumartesi Annelerinin İstanbul Beyoğlu'ndaki İHD Şube binası önünde düzenlediği 759. hafta buluşmasına polis saldırdı.⁹⁴ Protestocular her zamanki gibi 90'larda zorla kaybedilen yakınlarının fotoğraflarını ellerinde tutarak sessizce oturuyordu. İHD İstanbul Şube başkanı Gülseren Yeleri zorla kaybedilenlerle ilgili adalet talebini içeren basın açıklamasını okurken, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik askeri müdahalesini kınayıp barışı savundu. Polis askeri operasyona atıf yapıldığı gerekçesiyle basın açıklamasına müdahale etti, göz yaşartıcı gaz ve cop kullanarak kalabalığı dağıttı. Gülseren Yeleri hakkında "terör propagandası" yaptığı iddia edilen basın açıklamasını okuduğu için daha sonra yargısal taciz süreci başladı. 6 Şubat 2020'de polisler Gülseren Yeleri'nin evine baskın düzenleyip basın açıklaması sırasında Türkiye'nin Suriye'deki askeri operasyonlarını kınadığı için hakkında açılan soruşturma çerçevesinde kendisini ifadesini almak üzere emniyete götürdü. İfadesi alındıktan sonra serbest bırakılan Gülseren Yeleri hakkındaki soruşturma hala devam ediyor ve savcı dava açılıp açılmayacağına henüz karar vermedi.

"Barış Pınarı Harekatı"nın ardından, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Tunceli, Mardin ve İzmir Valilikleri tarafından her türlü toplantı ve gösterinin yapılmasını yasaklayan kararlar alındı.⁹⁵ Benzer şekilde, yetkililerin Mart 2020'de Suriye'ye yönelik "Bahar Kalkanı Harekatı" başlatmasının ardından,⁹⁶ İstanbul Valiliği "kamu düzeninin korunması", "suç işlenmesinin önlenmesi" ile "başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması" gibi gerekçelerle Türk Silahlı Kuvvetlerinin "Suriye'de yürütmekte olduğu askeri operasyonları eleştirmeye veya bu operasyonların sonlandırılması amacıyla kamuoyu oluşturmaya yönelik toplantı ve gösteri yürüyüşü, basın açıklaması, stant açma, imza toplama, bildiri, broşür dağıtma vb. etkinlikleri" 1 ile 10 Mart arasında 10 gün süre ile yasaklamıştır.⁹⁷

Sivil toplum örgütü temsilcileri Kürt meselesi ve barış aktivizmine ek olarak, yetkililerin bazı dönemlerde hoş görmediği başka konular olduğunu da aktardı. Bu konular arasında doğrudan Cumhurbaşkanı'na yönelik eleştiriler, kamu görevlilerinin "terör örgütleriyle" bağlantıları olduğu iddiasıyla KHK'larla işlerinden ihraç edilmesi, cezaevindeki kişilerin düzenlediği açlık grevleri, güvenlik güçlerinin gerçekleştirdiği hak ihlalleri ve LGBTI+ hakları meseleleri yer almaktadır. Kaynaklarımıza göre LGBTI+ ve kadın hakları meselesinde olduğu gibi hassas konulara ilişkin yetkililerin değerlendirmeleri zaman içerisinde değişebilir ve yetkililerin keyfi uygulamalarına karşı hiç kimse koruma altında değildir.⁹⁸

93 Daha fazla detay için, lütfen bkz, Gözlemevi, Acil Eylem Çağrısı Türkiye: İHD İstanbul Şubesi Başkanı Gülseren Yeleri'nin keyfi olarak gözaltına alınması ve yargısal tacizi, TUR 002 / 0220 / OBS 015 (13 Şubat 2020). Erişim: <https://www.fidh.org/tr/avrupa/turkiye/turkiye-ihd-istanbul-subesi-baskani-gulseren-yeleri-nin-keyfi-olarak>

94 Bianet, Polis Cumartesi Annelerine/İnsanlarına Gaz ve Copla Müdahale Etti (12 Ekim 2019). Erişim: <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/214371-cumartesi-annelerine-polis-gaz-ve-copla-mudahale-etti>

95 Uluslararası Af Örgütü, Türkiye, "Şikayet Edemeyiz": Suriye'nin Kuzeydoğusunda gerçekleştirilen "Barış Pınarı" Askeri Harekatını Eleştirenlere Yönelik Süregelen Baskı Ortamı s. 10, (Kasım 2019).

96 The New York Times, Turkey Declares Major Offensive Against Syrian Government (1 Mart 2020). Erişim: <https://www.nytimes.com/2020/03/01/world/middleeast/turkey-syria-assault.html>

97 Bianet, İstanbul Valiliğinden 10 Mart'a Kadar "Savaş'a Hayır" Yasağı (3 Mart 2020). Erişim: <http://bianet.org/bianet/toplum/220868-istanbul-valiligi-nden-10-mart-a-kadar-eylem-yasagi>

98 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

E. Kısıtlamalara Etkili Bir Biçimde İtiraz Etmeye Yönelik Hukuki Yolların Eksikliği

“Mahkemeler isteseler de barışçıl toplantı gösteri özgürlüğünü savunabilecek konumda değiller. Çok güvencesizler.”⁹⁹”

Sivil toplum aktörleri, yetkililerin toplantı ve gösterileri yasaklama kararları karşısında çoğu zaman etkili hukuki yolların bulunmadığını ifade etmektedir.¹⁰⁰ Bazı durumlarda yasak ne resmi olarak yayınlanmaktane de ilgili taraflara tebliğ edilmektedir; böylesi bir uygulama sivil toplum aktörlerinin yasağın gerekçelerini öğrenme çabalarını ve daha da önemlisi yasaklara yargı önünde itiraz etmelerini de engellemektedir. Bu gibi uygulamalarla daha çok il genelinde uygulanan yasaklarda karşılaşmaktadır. Örneğin, İzmir ve Diyarbakır Valiliklerinin toplantı ve gösterilere ilişkin aldıkları yasaklama kararlarının bazı durumlarda yayınlanmadığı; sivil toplum örgütlerinin bu genel yasaklardan ancak, düzenlemek istedikleri bir etkinliğe, bahsedilen genel yasak gerekçe gösterilerek izin verilmediği zaman haberdar oldukları aktarıldı.¹⁰¹ Kimi zaman yetkililere sunulan resmi dilekçelerin dahi yanıtız bırakıldığı da dile getirildi.¹⁰²

Yasak kararının resmi olarak yayımlandığı ve/veya ilgili taraflara tebliğ edildiği durumlarda dahi gösterinin planlanan yer ve tarihte düzenlenebilmesi için yargının anında müdahale etmesi gerekmektedir. Ancak, idare mahkemelerinin konuyla ilgili nihai karar verilene kadar, yetkililerin kararını askıya alacak, yürütmeyi durdurma kararı almaktan imtina ettiği belirtildi.¹⁰³ Aslında, telafisi mümkün olmayan zararlar söz konusu ise yargının yürütmeyi durdurma kararı vermesi mümkündür. Yargının anında müdahale etmediği bu gibi durumlarda, sivil toplum aktörlerinin hızlı ve etkili bir telafi elde etmesi neredeyse imkansız hale gelmektedir. Yetkililerin kısıtlayıcı tedbirlerinin ilerleyen dönemlerde hukuka aykırı olduğu tespit edilse dahi, nihai karar açıklandığında gösterinin düzenlenmek istendiği tarih muhtemelen çoktan geçmiş olduğundan bahse konu hukuka aykırı tedbirin olumsuz etkileri zaten ortaya çıkmış olacaktır. Bununla beraber, sivil toplum aktörleri idare mahkemelerinin, detaylı bir değerlendirme yapılmış olsa dahi, çok nadir olarak idarenin kararlarını iptal ettiğini aktardı.¹⁰⁴ Fakat, az sayıdaki böylesi kararlarda dahi yetkililer, hukuka aykırı yasaklama kararını -mahkeme tarafından iptal edilene kadar- uygulamak suretiyle spesifik gösterileri kısıtlama amacına ulaşmaktadır.

Örnek #3 – LGBTI+ toplantı, gösteri ve etkinliklere ilişkin Ankara'daki genel yasaklar: LGBTI+ ile ilgili toplantı, gösteri ve etkinliklere yönelik kısıtlamalardan bilhassa Ankara'daki LGBTI+ hakları savunucuları etkilendi. OHAL sürerken 18 Kasım 2017'de, Ankara Valiliği her türlü LGBTI+ toplantı, gösteri ve etkinliğine ilişkin bir kısıtlama kararı aldı. Daha sonra, OHAL sona erdikten sonra 3 Ekim 2018'de, LGBTI+ örgütlerine Ankara Valiliğinin aldığı ikinci bir genel yasak kararı tebliğ edildi. Fakat, ikinci yaşağın varlığı Ankara Valiliği tarafından defalarca reddedildi.¹⁰⁵ Bu arada, LGBTI+ toplantı, gösteri ve etkinlikleri Ankara Valiliğinin aldığı genel yasak kararına atıfla yasaklanmaya devam etti. LGBTI+ hakları alanında faaliyet yürüten örgütlerin resmi bilgi edinmek yaptığı birkaç başvurunun ardından Valilik bu yaşağın varlığını en sonunda teyit etti.¹⁰⁶

99 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 13, Mayıs 2020.

100 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

101 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

102 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

103 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

104 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

105 KAOS GL, Kaos GL'den Ankara'daki LGBTI+ yasaklarına dair bilgi notu (29 Mayıs 2019). Erişim: <https://www.kaosgl.org/haber/kaos-gl-den-ankaradaki-lgbti-yasaklarına-dair-bilgi-notu>

106 KAOS GL, Kaos GL'den Ankara'daki LGBTI+ yasaklarına dair bilgi notu (29 Mayıs 2019).

Bazı LGBTI+ örgütlerinin yasağa itiraz etmek için birçok defa yargı yoluna başvurmasının ardından, OHAL döneminde alınan yasak kararı, ucu açık, süresiz ve genel bir yasağın olağanüstü koşullar altında dahi hukuki olmadığı gerekçesiyle Ankara Bölge İdare Mahkemesi tarafından 19 Nisan 2019'da iptal edildi.¹⁰⁷ İkinci yasağa ilişkin uzun hukuki mücadele de en sonunda Ankara 2. İdare Mahkemesinin OHAL döneminde dahi hukuka aykırı bulunan ucu açık, süresiz ve genel bir yasağın olağan dönemde de hukuka aykırı olacağını teyit etmesiyle Mart 2020'de başarıyla sonuçlandı.¹⁰⁸ İki yasağa ilişkin hukuki mücadele "başarıyla sonuçlansa" da bu süreç neredeyse 3 yıl sürdü ve bu dönemde başkentte LGBTI+ ile ilgili faaliyetler ve kamuya açık etkinlikler yasaklandı. LGBTI+ grupları kamusal alandan uzaklaştıran, enerji ve kaynaklarını tüketen ve hukuki olmayan bu iki yasak etkili bir taciz yöntemi olarak kullanıldı. Bu iki yasak nedeniyle iptal edilen etkinlikler arasında Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde ("ODTÜ") hem 2018 hem de 2019'daki Onur Yürüyüşleri; Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezinin Uluslararası Homofobi, Bifobi ve Transfobi günü vesilesiyle düzenlemek istediği film gösterimi ve 10 Aralık İnsan Hakları Gününde düzenlenmek istenen ayrımcılık karşıtı sempozyumu da bulunuyordu.¹⁰⁹

Yukarıda değinilen yasakların yetkili mahkemelerin kararlarıyla hukuka aykırı bulunmuş olmasına rağmen, Hükümetin giderek artan LGBTI+ karşıtı politikaları bağlamında, LGBTI+ etkinlikleri Türkiye'nin her yerinde hala yasaklara tabi tutulabilmektedir. Sivil toplum örgütleri Ankara'da genel bir yasak olmamasına rağmen LGBTI+ toplantı, gösteri ve etkinliklerin "her bir etkinlik bazında" yasaklandığını aktardı.¹¹⁰

Zamanında ve etkili hukuki müdahalelerin eksikliği, yetkileri keyfi önlem ve yasakları uygulamaya devam etme ve kanunda tanınan yetkileri suistimal noktasında cesaretlendirmektedir. Hukuka aykırı bir yasağın bile mahkemeler müdahale edene kadar -tabi böyle bir müdahale gerçekleşirse- pratikte sonuç doğurabileceğini bilen yetkililer, hukuka aykırı yasaklar yoluyla toplantı ve gösteri özgürlüğünü düzenli olarak keyfi bir biçimde kısıtlamaya devam etmektedir. Bir sivil toplum örgütü temsilcisi, hukuki olmayan bir yasaklama durumunda dahi mahkemelerin zamanında müdahale etmeyerek, yürütmeyi durdurma kararı almaktan sakınarak ve kararlarını bir konu özelindeki kamusal ilgi azaldığında açıklayarak böylesi kısıtlama ve yasakların devam etmesinde sorumluluk sahibi olduğunu vurguladı.¹¹¹ Yüksek mahkemeler ara ara toplantı ve gösteri özgürlüğünün ihlal edildiğini tespit edip kısıtlayıcı tedbiri iptal etseler de bu durum hakkın varlığının tanınması ve kimi davalarda tazminat ödenmesinin ötesinde uygulamada büyük bir değişim sağlamamaktadır.

F. Keyfi Uygulamalar, Polis Şiddeti ve Cezasızlık

Toplantı ve gösterilere ilişkin yaygın kısıtlamalar ve yasaklar yurttaşların ve sivil toplum aktörlerinin kamuya açık etkinlikler yoluyla görüşlerini açıklamasını engellemektedir. Kısıtlamalar ve yasaklar nedeniyle, çoğu kişinin toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanması daha en başından itibaren akamete uğramaktadır. Diğer yandan, bu yaygın kısıtlama ve yasaklamalar, hukuki olmayan kısıtlamalara rağmen özgürlüklerini meşru bir şekilde kullanmak için kamusal alana çıkan kişilere karşı polisin güç kullanmasına da imkan

107 Susma 24, Ankara'da süresiz LGBTI+ etkinlik yasağı kaldırıldı (19 Nisan 2019). Erişim: <http://susma24.com/ankarada-suresiz-lgbti-etkinlik-yasagi-kaldirildi/>

108 KAOS GL, Ankara'daki İkinci LGBTİ Etkinlik Yasağı da Kaldırıldı (23 Mart 2020). Erişim: <https://www.kaosgl.org/haber/ankara-daki-ikinci-lgbti-etkinlik-yasagi-da-kaldirildi>

109 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020.

110 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020.

111 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 13, Mayıs 2020.

vermektedir. Bir gösterinin yalnızca "izinsiz olması" olgusu dahi polise göstericileri dağıtması ve güç kullanması için yasal zemin sunmaktadır.

Polisin orantısız güç kullanması uzun zamandır yaygın bir sorun düzeyine ulaşmış durumda ve Türkiye gösterilere yönelik polis müdahalesinin yerindeliğini değerlendirirken gösterilerin barışçıl içeriğini dikkate almadığından uluslararası aktörler tarafından uzun süredir eleştirilmektedir. Gezi Parkı gösterileri genel kamuoyu ve uluslararası toplum tarafından yaygın bir biçimde görünür olduğundan bu yana örneğin, Avrupa Komisyonu, bu uygulamayı ve Türkiye'deki demokratik gerilemeyi ısrarla ve kararlı bir biçimde kınamaktadır.¹¹²

2911 sayılı Kanun'un 23. maddesi yetkililere bildirimde bulunmak, gösteri yerleri ile ilgili kısıtlamalara uymak gibi çeşitli prosedürel gereklilikleri yerine getirmeyen gösterilerin kanuna aykırı olduğunu belirtir. Ayrıca, 24. madde uyarınca polisin kanuna aykırı veya kanuna uygun olarak başlayan fakat etkinlik sırasında "kanuna aykırı" hale gelen gösterilere karşı önce dağılın uyarısında bulunup, ardından güç kullanarak göstericileri dağıtma yetkisi bulunur. Bu durumun bir sonucu olarak, polis -gösterinin barışçıl olup olmadığına veya müdahalenin gereklilik ve orantılılık şartlarını karşılayıp karşılamadığına bakmaksızın- bu kanun maddelerine dayanarak "kanuna aykırı" veya "izinsiz" olarak nitelendirilen gösterileri bastırabilir. Buna ek olarak, kolluk kuvvetleri geniş bir takdir yetkisiyle donatılmıştır ve pratikte bir gösterinin herhangi bir kısıtlama olmadan gerçekleştirip gerçekleştirilmeyeceği çoğunlukla alanda bulunan polis ve komiserlerin aldığı kararlara bağlıdır. Birçok sivil toplum aktörü polisin son derece geniş yetkiler kullandığını ve bu yetkileri de keyfi bir biçimde uyguladığı konusunda ortaklaşmaktadır. Bir sivil toplum örgütü temsilcisi göstericilerin dağıtılıp dağıtılmayacağını sadece ve sadece polis komiserinin talimatına bağlı olduğunu ve "izin alınmış olan" bir gösterinin dahi polis tarafından engellenebileceğini ifade etti.¹¹³

Ayrıca, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 16. maddesi kapsamında,¹¹⁴ polisin görevini yerine getirirken direnişle karşılaşması durumunda bu direnişi kırarak ölçüde bedeni kuvvet veya cop, göz yaşartıcı gaz, basınçlı su ve kelepçe dahil araçlarla güç kullanma yetkisi bulunur. 2911 sayılı Kanun'un yukarıda değinilen bazı hükümleri ile bir arada değerlendirildiğinde, bu hüküm polise "kanuna aykırı" bir gösteriye katılan ve uyarıya rağmen dağılmayı reddeden barışçıl göstericilere karşı güç kullanma imkanı verir.

Polise tanınan bu yetkilerin yanı sıra, 7245 Sayılı Çarşı ve Mahaller Bekçileri Kanunu¹¹⁵, diğer kolluk güçlerine yardımcı olmaları için kısa süre önce kurulmuş olan ve silah kullanma yetkisi olan bekçilere de geniş yetkiler tanıır. 6/ç maddesi bekçilere kamu düzenini bozan her türlü gösteri veya toplantıya polis güçleri gelene kadar önleyici tedbir olarak müdahale etme yetkisi tanıır. Dahası, 9. madde bekçilere 2559 sayılı Kanun'un yukarıda değinilen 16. maddesinde olduğu gibi geniş bir biçimde tanımlanmış güç kullanma yetkisi verir. Bekçilere ilişkin kurulan yeni sistem Hükümetin güvenlik odaklı politikalarını tahkim ettiği ve bekçilerin istihdam süreçlerinin yeterince sıkı denetime tabi olmadığı gerekçeleriyle sivil toplum tarafından oldukça eleştirildi.¹¹⁶

TİHV verilerine göre, 2019'da polis güç kullanarak en az 1215 gösteriye müdahale etti ve bu müdahaleler sırasında 95 kişi yaralanırken 3980 kişi gözaltına alındı; 37 kişi tutuklanırken, 143 kişi hakkında yurtdışına çıkış yasağı, ev hapsi, polis karakoluna gidip haftalık imza vermek

112 "Gösterilerin barışçıl niteliği, katılımcıları dağıtmak için güç kullanılmasının temel kriteri olarak kullanılmamaktadır ve bu da AİHM içtihadına uygun değildir. Gösterilerin kontrol altına alınması sırasındaki yapısal ve yinelenen sorunlar, Türkiye aleyhinde alınan 40'tan fazla AİHM kararında ve bekleyen 100'den fazla başvuruda geniş çapta yer bulmuştur." Bkz, Avrupa Komisyonu, Türkiye 2014 İlerleme Raporu, s. 52 (8 Ekim 2014). Erişim: https://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf

113 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

114 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu 7 Temmuz 1934 tarih ve 2751 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi. 16. maddesi 2 Haziran 2007'de değiştirildi.

115 7245 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu 18 Haziran 2020 tarihli Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi.

116 Evrensel, İHD Başkanı Türkoğlan: Polis devleti uygulaması bekçilikle pekiştiriliyor (24 Ocak 2020). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/395945/ihd-baskani-turkdogan-polis-devleti-uygulamasi-bekcilikle-pekistiriliyor>

gibi diğer adli kontrol tedbirleri uygulandı. Ayrıca, 143 gösteri polis tarafından engellendi ve polisin uyarısı üzerine katılımcılar güç kullanılmadan dağıldı. Polisle karşı karşıya gelen gösteriler, hekimlerin görev başında şiddete uğramasına karşı sağlık emekçilerinin yaptığı bir basın açıklaması veya gösteriden, KHK'larla ihraç edilen kamu görevlilerinin oturma eylemine kadar her türlü etkinlik olabilir. Polis şiddeti yalnızca hak sahiplerinin benzeri barışçıl gösterilere katılmasını engellemez. Aynı zamanda, gösterileri bastırmak için kullanılan aşırı güç, protestocuları "suçlu" ve "marjinal" olarak göstermenin bir yolu olarak da kullanılmaktadır. Protestoculara ve sivil toplum aktörlerine polis tarafından sert bir şekilde müdahale edilmesi, protestocuların darp edilmesi, ellerinin kelepçelenmesi ve gözaltına alınması bu kişilerin toplum nezdinde damgalanmasına ve itibarlarının zedelenmesine yol açmaktadır.

Sivil toplum örgütleri, polisin toplantı ve gösteri özgürlüğünün kullanılmasını yoğun bir biçimde kısıtlayan başka keyfi uygulamaları da olduğunu aktardı. Bu kısıtlamalar bazı vakalarda anlaşılması mümkün olmayan düzeylere erişmektedir. Bir kadın hakları savunucusu polisin kimi zaman yürümeleri koşuluyla belirli alanlarda toplanmalarına izin verdiği, bazen döviz taşımaksızın veya Hükümet karşıtı sloganlar atmamaları şartıyla yürümelerine izin verdiğini ifade etti.¹¹⁷ Bir başka sefer ise polisin, HDP'li belediye başkanlarının görevden alınmasıyla ilgili aynı gün iki örgütün zaten basın açıklaması okuduğunu ve kendilerinin bir kez daha aynı konuda neden açıklama yapmak istediğini sorguladığını belirtti.¹¹⁸ Bir başka sivil toplum aktörü polisin okumak istedikleri basın açıklaması metinlerinde geçen bazı kelimeler veya ifadelerin yukarıda değinilen hassas konularla ilgili olabileceği gerekçesiyle sıklıkla kendilerini engellemeye çalıştığını; fakat bu kısıtlamaların geniş kapsamı ve muğlaklığı sebebiyle böylesi kelimeleri kullanmadan herhangi bir hak ve/veya ihlal hakkında basın açıklaması yapmanın zaten mümkün olmadığını vurguladı.¹¹⁹ Bir başka kadın hakları savunucusu, Diyarbakır'daki Dünya Kadınlar Günü etkinlikleri sırasında göstericilerin miting alanına bazı materyalleri sokmasının yasaklandığı ve alana sıkı kontrollerin olduğu polis kontrol noktasından geçerek girmelerine izin verildiğini ifade etti.¹²⁰ Örneğin, alana kağıt veya kalem alınmasına izin verilmediğini ve benzer şekilde, rujlarını kullanarak da döviz hazırlayabilecekleri iddiasıyla alana rujla girmelerinin de engellendiğini aktardı.

Güvenlik güçlerinin bu keyfi uygulamaları özü itibarıyla tahmin edilemez; herhangi bir meşru amacı desteklemekten ziyade protestocular üzerinde makul olmayan bir yük oluşturmayı ve kamuoyunda tartışılması istenen bazı konuları kontrol etmeyi amaçlayan bir çaba niteliğindedir. Bu durum göstericiler ve sivil toplum aktörleri üzerinde caydırıcı bir etkiye yol açmaktadır. Faaliyetlerinin ne tür kısıtlamalara veya yaptırımlara tabi tutulacağını öngöremedikleri için etkinliklerini serbestçe planlayamaz hale gelmişlerdir.

"Uygulayıcıların, yani kolluğun, barışçıl toplantı ve gösterilere müdahale sırasında bu kadar sert davranmasının en büyük nedeni ise cezasızlık olgusu. (...) Uygulayıcılar cezasızlık zırhı ile korunmakta."¹²¹

Faillere yönelik genel cezasızlık olgusu polis şiddetini arttıran ve protestocuların toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanmasına, ihlal durumunda adalete erişmesine ilişkin ek bir engel teşkil eden bir faktör niteliğindedir. 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkındaki Kanun herhangi bir polis memurunun soruşturulmasını ilgili valinin iznine tabi kılmakta¹²² ve polis şiddetine ilişkin vakaların büyük çoğunluğunda bu izin verilmemektedir.¹²³ Aşırı güç kullanımı nedeniyle polis memurları hakkında yürütülen az sayıdaki yargılamada, mahkeme kararları tatmin edici değil aksine cezasızlık algısına katkı

117 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

118 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

119 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 1, Mayıs 2020.

120 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

121 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 7, Mayıs 2020.

122 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkındaki Kanun 4 Aralık 1999 tarihli ve 23896 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi.

123 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

..... sunan kararlar olarak değerlendirilmektedir.¹²⁴ 2015'deki BM Evrensel Periyodik İncelemesi sırasında Türkiye'ye yöneltilen eleştirilerin ardından, 2016'da Kolluk Gözetim Komisyonu kuruldu.¹²⁵ Komisyonun faaliyetlerine 2019'da başlayacağı duyuruldu. Daha sonra, bir web sitesi kuruldu¹²⁶ ve bazı toplantılar gerçekleştirildi fakat görünen o ki cezasızlık meselesiyle ilgili henüz herhangi köklü bir adım atılmadı. Komisyonun kararlarının kamuoyunun erişimine açık olup olmayacağı konusunun dahi sivil toplum tarafından bilinmediği aktarıldı.¹²⁷

G. Protestoculara Yönelik Yargısal Taciz

Protestoculara yönelik yargısal taciz, barışçıl gösterileri sindirmek için kullanılan bir diğer uygulamadır. Barışçıl gösterilere katılan birçok sivil toplum aktörü ile toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanan katılımcılar idari para cezaları, cezai soruşturma ve kovuşturmalar, hapis cezaları ile karşılaşmaktadır. 2911 sayılı Kanun "yasadışı toplantı ve gösterilere katılmak", "polislin dağılım uyarısına ve güç kullanmasına mukavemet" gibi çok sayıda cezai hüküm düzenler. Bahse konu fiilleri işleyen kişiler hakkında 3 yıla kadar hapis cezası verilebilir. Sivil toplum tarafından düzenlenen neredeyse tüm gösterilerin "izinsiz" ve "kanuna aykırı" sayıldığı dikkate alındığında, bu toplantılara katılan kişiler sürekli olarak soruşturulma ve yargısal tacize maruz kalma riski ile karşı karşıyadır. Ayrıca, protestoculara yönelik baskıda kullanılan başka cezai hükümler de bulunur. Barışçıl bir protestocu Türk Ceza Kanunu 265. maddesinde düzenlenen "görevi yaptırmamak için direnme" suçundan 3 yıla kadar hapis cezası ile karşılaşabilir.¹²⁸

Sivil toplum örgütü temsilcileri, 2911 sayılı Kanun'a muhalefetten cezai yaptırım uygulanan durumların nadiren de olsa ortaya çıkabildiğini aktardı. Adalet Bakanlığının 2018 yılı resmi istatistiklerine göre,¹²⁹ 2018'de 2911 sayılı Kanun'a muhalefet kapsamında toplam 8.728 soruşturma açılmış ve bunların 4.837'i ile ilgili cezai kovuşturma başlatılmıştır. Kaynaklarımıza göre kovuşturulan kişilerin büyük çoğunluğu daha sonra mahkemede beraat etmektedir; esasen bu durum ilgili kanun hükümlerinin nasıl suistimal edildiğine dair ilk elden örnek teşkil etmektedir.¹³⁰ Resmi istatistiklere göre, 2018'de mahkemeler 2911 sayılı Kanun'a muhalefet etmekten açılan (önceki yıllarda açılmış olanlar da dahil) toplam 11.967 davada karar verdi; bu davaların %44.5'inde sanık(lar) beraat ederken %19.6'ı ceza ile sonuçlandı.¹³¹ Ancak, sonunda ceza verilmese dahi cezai soruşturma ve kovuşturmalar, protestocular üzerinde caydırıcı bir etki yapar. Adalet Bakanlığı'nın 2911 sayılı Kanun'la ilgili resmi istatistikleri artık yayınlanmıyor, bir sivil toplum temsilcisi, istatistikleri yayınlamama kararının çok sayıda açılan cezai soruşturmadan ancak küçük bir kısmının ceza kararıyla sonuçlanmasını kamuoyundan gizleme çabası olarak değerlendiriyor.¹³²

.....
124 KHK'larla kamudaki görevlerinden ihraç edilen kişiler için adalet talep etmek amacıyla 1 Mayıs 2018'de Ankara'nın Yüksel Caddesi'nde düzenlenen protestoda 75 yaşındaki bir yurttaş polis tarafından yere itildi ve bunun sonucunda yüzünden ciddi şekilde yaralandı. İlgili polis memuru hakkında ceza davası açıldı ve Şubat 2019'da polise yalnızca 3000 TL para cezası verildi. Ayrıca, mahkeme para cezasının infazını erteleyecek biçimde hükmün açıklanmasını geri bıraktı. *Bkz*, T24, 75 yaşındaki Perihan Pulat'ı darp eden polise 3 bin lira para cezası (8 Şubat 2019). Erişim: <https://t24.com.tr/haber/75-yasindaki-perihan-pulat-i-darbeden-polise-3-bin-lira-para-cezasi,807425>; ayrıca *bkz*, Evrensel, 75 yaşındaki Perihan Pulat'ı darbeden polise 3 bin lira para cezası (8 Şubat 2019). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/373101/75-yasindaki-perihan-pulati-darbeden-polise-3-bin-lira-para-cezasi>

125 Komisyon 5 Nisan 2016 tarihli ve 29717 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kurulması Hakkında Kanun uyarınca kuruldu.

126 Erişim: <http://kollukgozetim.gov.tr/>

127 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

128 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 12 Ekim 2004 tarihli ve 25611 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı.

129 2911 sayılı Kanun'a muhalefetten açılan ceza soruşturması ve davalarna ilişkin en son veriler 2018'de yayımlandı. *Bkz*, Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2018, s. 24. Erişim: <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2182019155518istatistik2018.pdf>

130 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

131 Bu davalarnın %11.1'i (cezanın ertelenmesine benzer bir uygulama olan) hükmün açıklanmasının geri bırakılmasıyla sonuçlandı; %11.4'ünde mahkemeler yargı yetkisinin bulunmadığına hükmetti; %13.4'ü ise farklı kararlarla sonuçlandı. *Bkz*, Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Adli İstatistikler 2018, s. 48.

132 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

“Terör propagandası” ve “terör örgütüne yardım” gerekçeleriyle de, özellikle de toplantı ve gösterilerde okunan basın açıklamaları ve taşınan dövizlerle ilgili olarak, yaygın bir şekilde soruşturma ve kovuşturmalar açılmaktadır. Bir sivil toplum örgütü temsilcisi “2911 sayılı Kanun'a muhalefet etmek” iddiasıyla açılan bir ceza davasının sonrasında terör suçlamasına dayalı bir davaya dönüşmesinin mümkün olabildiğinin altını çizdi.¹³³ Farklı suçlar arasındaki bu geçişkenlik hangi fiilin suç teşkil ettiğine dair kanunun - özellikle de yorumunun net olmamasına işaret edip ve bu durum hukuki kesinlik ilkesine de aykırılık teşkil eder. Böylesi bir durumun sonucu olarak, protestocular herhangi bir gösteriye katıldıkları veya basın açıklaması okudukları için terör suçlamaları ve ağır hapis cezalarıyla karşılaşabilir. Kanunun net olmaması protestonun terörizmle eşdeğer kılınmasına, bu özgürlüğü kullanan kişilerin toplum nezdinde daha fazla itibarsızlaştırılması, şeytanlaştırılması ve toplumdaki konumlarını kaybetmelerine de yol açmaktadır.

Göstericilere yönelik yargısal taciz, planlanan bir gösterinin kanuna aykırı kabul edilmesi ve polis tarafından dağıtılmasının ardından başlatılmaktadır. Bilhassa, polisin gözaltı kararı yüksek ihtimalle cezai soruşturmalar takip etmektedir. Bu noktada daha çarpıcı olan husus ise cezai soruşturmanın gösterinin gerçekleşmesinden yıllar sonra ve kimi durumlarda herhangi bir kısıtlama veya polis müdahalesiyle karşılaşmamış etkinlikler için dahi açılabilir olmasıdır.¹³⁴ Bu olgu sivil toplum ve insan hakları savunucularına yönelik genel düşmanca ortam ile ilgilidir. Spesifik bir insan hakları savunucusu yetkililer tarafından hedef alındığında, işlediği iddia edilen suç veya suçların üzerinden yıllar geçse dahi salt baskı veya misilleme amacıyla bahse konu savunucunun insan hakları faaliyetleri veya katıldığı gösterilerden oluşan bir dosya kolaylıkla hazırlanabilir.

Örnek #4 – Rosa Kadın Derneğine yönelik yargısal taciz¹³⁵: Rosa Kadın Derneği, terör örgütleri ile bağlantıları olduğu iddiasıyla bölgeki diğer tüm kadın örgütlerinin KHK'larla teker teker kapatılmasının ardından, Diyarbakır'da yeni kurulan bir örgüttür. Özel hareket polisleri Rosa Kadın Derneği hakkında yürütülen bir cezai soruşturma kapsamında 22 Mayıs 2020'de sabah erken saatlerde dernek binasına ve aralarında 13 kadın hakları savunucusunun olduğu 19 kişinin evine baskın düzenledi. Gözaltına alınan 19 kişinin hepsi de (Türk Ceza Kanunu 314/2 kapsamında) “terör örgütü üyesi olmak” suçlamasıyla karşılaştı. Gözaltındakiler basın açıklaması gerçekleştirmek, 8 Mart yürüyüşü düzenlemek, 100 günden uzun süredir kayıp olan bir kadının akıbetini sormak, açlık grevinde olan Barış Annelerinin oturma eylemine katılmak gibi faaliyetleri hakkında sorgulandı. Bir gizli tanığın kadın hakları savunucuları hakkında “kadın cinayetleri, cinsel taciz gibi konulara odaklanarak yasal faaliyet yürütüyormuş algısı oluşturup böylece terör örgütüne daha fazla insan kazandırmayı amaçladığı” iddiasında bulunduğu bildirildi.

Terörle Mücadele Şubesindeki sorgularının ardından, gözaltında bulunanlardan dört kişi Diyarbakır Cumhuriyet Savcılığı tarafından salıverilirken 15 kişi savcılık tarafından ifadeleri dahi alınmadan tutuklama istemiyle Diyarbakır 1. Sulh Ceza Hakimliğine sevk edildi; Hakim 1 kişiyi adli kontrolle serbest bırakırken 1 kişi hakkında ev hapsi, 13 kişi hakkında da tutuklama kararı verdi. Bu vaka Kürt kadın hakları savunucularının meşru ve barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüklerini kullanmalarının yargısal tacizle sonuçlanmasına dair net bir örnek teşkil etmektedir.

133 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

134 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 13, Mayıs 2020.

135 Daha fazla bilgi için, lütfen *bkz*, Gözlemevi, Türkiye ile ilgili Acil Eylem Çağrısı: Kadın insan hakları savunucularının keyfi şekilde tutuklanması ve Rosa Kadın Derneğinin yargısal tacizi, TUR 005 / 0520 / OBS 058 (May 27, 2020). Erişim: <https://www.fidh.org/tr/avrupa/turkiye/turkiye-kadin-hak-savunucularinin-keyfi-sekilde-tutuklanmasi-ve-rosa>

Barışçıl protestoculara yönelik yargısal tacize ilişkin bir diğer önemli boyut ise, böylesi davaların genellikle gösteri sırasında neler olduğunu objektif olarak yansıtmayabilecek olan polis tutanaklarına dayanmasıdır. Bir sivil toplum örgütü temsilcisi kendi deneyimi üzerinden şu bilgiyi verdi; mahkemeler yalnızca polis tutanaklarını incelediğinden, sanıkların soruşturmanın genişletilmesi ve yeni kanıt sunulması talepleri genellikle reddedilmektedir.¹³⁶ Nihai hüküm protestocuların polisin grubun dağılması ihtarına mukavemet gösterip göstermediğine göre verilmektedir. Gösterinin demokratik standartlara uygun olup olmadığı veya barışçıl olup olmadığı gibi hususlar nadiren göz önünde bulundurulmaktadır. Bu yargılamaların görülme biçimi, özellikle silahların eşitliği prensibi ve savunma hakkı bağlamındaki adil yargılanmaya ilişkin temel standartlara aykırıdır.

Bazı davalarda ilk derece mahkemelerince verilen cezalar yüksek mahkeme tarafından bozulabilir veya diğer iç hukuk yolları tüketildikten sonra bireysel başvuru yoluyla gidilen Anayasa Mahkemesi bu konuda ihlal olduğunu tespit edebilir. Bu kararlar adaletin tesis edilmesi ve insan hakları ihlallerinin tespit edilmesi noktasında sevindirici olmasına rağmen uygulamada çok az olumlu etki yapmaktadır. AİHM'e benzer olarak, Anayasa Mahkemesi de Anayasa tarafından korunan temel hakları ihlal edildiği için başvurucuya tazminat verilmesine hükmedebilir. Ek olarak, keyfi uzun tutukluluk ve yargısal taciz gibi devam eden bir ihlal halinde mahkeme kararları yoluyla ihlal sona erdirilebilir. Ancak, daha önce bahsedildiği üzere, bu kararlar genellikle gösteri düzenledikten yıllar sonra, yani yargısal tacizin caydırıcı etkisi gerçekleştikten ve konu artık toplumun gündeminden düştükten sonra verilmektedir. Ayrıca, Türkiye'deki insan hakları savunucuları ve diğer muhalifleri hedef alan genel durum dikkate alındığında herhangi bir temeli olmayan ceza davaları dahi hak sahipleri üzerinde caydırıcı etki yaratabilir. Esasen tam da bu sebeple, barışçıl protestoculara yönelik yargısal taciz, Hükümet tarafından protestocuları caydırmak ve sivil toplumda korku iklimi yaratmak için uzun yıllardır bilinçli olarak kullanılmaktadır.

Örnek #5 – Altın madeni karşı barışçıl gösteriye ilişkin Anayasa Mahkemesi kararı:

Anayasa Mahkemesi Ocak 2015'de siyanürle altın aranmasına karşı düzenledikleri barışçıl gösterinin ardından kovuşturulan altı protestocunun başvurusuyla ilgili 9 Eylül 2018'de açıkladığı kararında toplantı ve gösteri özgürlüğünün ihlal edildiğini tespit etti.¹³⁷ Gösterinin belirlenen alanların dışında yapılması ve gösteriyi düzenleyenlerin gerekli belgeleri zamanında teslim etmemeleri nedeniyle başvurucular, beş aylık hapis cezasına çarptırılmış, hükmün açıklanması geri bırakılmış ve beş yıllık denetim sürecine tabi tutulmuştu.¹³⁸ Mahkeme prosedürel gerekliliklere uymamanın temel bir hakka ilişkin sınırlamaları gerekçelendirmek için yeterli olmadığını, yetkililerin "katlanılması gerekmeyen toplumsal bir kargaşaya yol açmadıkları" sürece barışçıl gösterilere yönelik daha toleranslı olması gerektiğini vurguladı. Mahkeme cezanın infazı ertelenmiş bile olsa beş aylık hapis cezasının göstericiler üzerinde caydırıcı etkisi olacağını da altını çizdi. Mahkemenin kararı memnuniyet yaratsa ve uluslararası standartlarla uyumlu olsa da, başvurucuların Anayasa Mahkemesi kararını bekledikleri 4 yıllık süre zarfında, haklarında verilen 5 yıllık denetim kararı sebebiyle cezaevine konulma riskiyle karşı karşıya olduğu kaydedilmelidir. Ek olarak, bahse konu dava benzeri başvurularla karşılaştırıldığında siyasi açıdan daha az hassas olunan çevre hakkına yönelik bir gösteriyle ilgilidir.

¹³⁶ FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 7, Mayıs 2020.

¹³⁷ Anayasa Mahkemesinin 2015/16311 nolu Ali Demirci ve diğerleri başvurusuna dair 9 Ekim 2018 tarihli karar. Erişim: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/16311>

¹³⁸ İlk olarak çocuk suçlarına uygulanmak üzere getirilen bu uygulama resmi olarak *hükmün açıklanmasının geri bırakılması* olarak adlandırılıyor ve hapis cezalarının ertelenmesine benziyor. Bu uygulama mahkemelere verdikleri hükmü açıklamayı erteleme imkanı sunuyor. Sonraki beş yıl içerisinde kişinin başka bir suç işlememesi koşuluyla denetim sürecinin sonunda ilgili dava kapanıyor ve kişinin adli siciline yansımıyor. Bu uygulama pratikte insan hakları savunucularını, adil olmayan bir ceza ile sonuçlanma riski bulunan davalarda kararın açıklanmasını beklemek yerine erteleme ceza hükmünü kabul etmeye zorlayan, bir tür taciz aracına da dönüştü. Daha fazla bilgi için, bkz, Ankara Barosu Hukuk Gündemi, Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması (Şubat 2012). Erişim: <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteiler/ankarabarusu/hgdmakale/2012-2/27.pdf>

Kaynaklarımıza göre ve Anayasa Mahkemesinin toplantı ve gösteri özgürlüğünün açıkça ihlal edildiğini tespit ettiği kararlarına dayanarak, Mahkemenin bu özgürlüğü her koşul altında koruduğu sonucuna varılmamalıdır.¹³⁹ 24 Haziran 2020 itibariyle, toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik Mahkemeye yapılmış olan 108 başvuru bulunuyordu; Mahkeme 40 başvuruda ihlal tespit ederken, 19 başvuruda herhangi bir ihlal olmadığına hükmetti ve 30 başvuruda açıkça dayanaktan yoksundur kararı verdi.¹⁴⁰ Mahkemenin, özellikle ihlal olmadığına hükmettiği kararlarının her zaman uluslararası standartlarla uyumlu olmadığı ve somut hukuki gerekçelerinin eksik olduğu da aktarıldı.¹⁴¹

H. Kısıtlamalar ve Tacizin Caydırıcı Etkisi

“Hayat çok daha yorucu oluyor eskisine oranla; kendine ifade edebileceğin bir alan yok.”¹⁴²

Yukarıda açıklanan stratejileri uygulayarak barışçıl gösterileri bastırmanın hak sahipleri üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğu aşikar; ve aslında bu stratejiler protesto hakkının serbestçe kullanılmasını engellemek için bilinçli bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Sistemik yasaklar, damgalama, polis şiddeti ve göstericilere yönelik yargısal tacizle yıllarca karşı karşıya kalmış olan sivil toplum aktörleri dahil bir çok insan bugün toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanmaktan çekinmektedir. Bilhassa kanun hükümlerinin uygulanmasındaki belirsizlik, keyfilik ve idari önlemler hak sahiplerinin temel protesto haklarını kullanmayla ilişkili riskleri değerlendirmek için hiçbir imkan bırakmamaktadır. Esasen, geçmiş yıllarla karşılaştırıldığında kamuya açık çok daha az sayıda toplantı, gösteri ve etkinlik düzenlenmektedir. Kadın hakları savunucusu bir aktivist güvenlik kaygıları nedeniyle sahada çalışan aktivistler dahi eskiden olduğu kadar kamuya açık etkinlik düzenlemediğini aktardı.¹⁴³ Başka sivil toplum örgütleri olası şiddetin kendilerini toplantı ve gösteri düzenlenirken sahada belgeleme faaliyeti yapmaktan alıkoymadığını ifade etti.¹⁴⁴ Bu alandaki başka toplum örgütlerinden bazı temsilciler de bu engelleri aşmak amacıyla yasaklara karşı hukuki süreci tamamlamak gibi sürekli olarak alternatif yöntemler bulmaya, kamuya açık faaliyetler düzenlemeyi sürdürmeye gayret ettiklerini fakat böylesi gösteriler sırasında üyelerini riske etmek istemedikleri için polisle karşı karşıya gelmekten uzak olduklarını belirtti.¹⁴⁵

Yaratılan korku atmosferi, toplantı ve gösterilere doğrudan katılmayan fakat diğer yollarla dahil olan kişiler üzerinde de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin kapalı mekan etkinliği düzenlemek istediklerinde yer bulma sıkıntısıyla karşılaştığı dile getirilmektedir. Var olan güvenlik riskleri nedeniyle uygun mekan sahipleri, sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen etkinliklere yer vermekten korkmaktadır. Böylesi etkinliklere mekan sağlayan özel işletmelere yönelik -örneğin mali ve idari- gerekliliklerin sıkı bir biçimde uygulanması ve cezalar kesilmesi yoluyla tacizlerin olduğu çeşitli sivil toplum örgütleri tarafından aktarıldı.¹⁴⁶ Yıllar içerisinde hükümetin detaylı denetimine çok sık maruz kalan üniversitelerin de sivil toplum örgütlerine yer sağlamayı reddettiği ve sivil toplum temsilcilerine bu yönde başvuru yapmalarını telkin ettiği de dile getirildi.¹⁴⁷

139 Örneğin, 2014'deki 1 Mayıs İşçi Bayramı Kutlamalarındaki polis şiddetine yönelik bir davada, Mahkeme-başvurucunun şiddet uyguladığına dair spesifik bir suçlama olmamasına rağmen gösterinin bir bütün olarak barışçıl olmadığı; yetkililerin gösteriler için farklı bir alanın daha uygun olacağını değerlendirmiş olduğu; bahse konu alanın merkezi bir noktada yer aldığı; böylesi gösterilerin günlük yaşamı yoğun bir biçimde aksatabileceği; polislin göstericileri dağılması için çeşitli defalar uyarılmış olduğu gibi bir gerekçelendirmeyle ihlal olmadığına karar vermiştir. *Bkz*, Anayasa Mahkemesinin 2016/14588 nolu Medine Eren başvurusuna dair 12 Şubat 2020 tarihli kararı. Erişim: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/14588>

140 Anayasa Mahkemesi kararlarına erişim için: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

141 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

142 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 13, Mayıs 2020.

143 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

144 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

145 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020..

146 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

147 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

.....
Birçok sivil toplum örgütü temsilcisinin, OHAL döneminin resmi olarak sona ermesinin sivil toplum bakımından daha elverişli bir ortam doğurmadığı görüşünde olduğunun; OHAL sürecinde ve OHAL'in sona ermesinin ardından yapılan mevzuat değişiklikleri sayesinde korku ikliminin ve *de facto* OHAL rejiminin sürdüğünün altını çizdiklerini vurgulamak gerekir. Birçok sivil toplum örgütü, genel durumun OHAL döneminden itibaren daha da kötüleştiğini ve kendilerini görüş açıklama, haklarını kullanma, mahkemeler yoluyla adalete erişim noktasında daha önce hiç bu kadar baskı altında hissetmediğini ifade etti.

I. Bu Uygulamalardan Etkilenen İnsan Hakları Savunucuları Gruplarına İlişkin Örnekler

I.1. Güneydoğu'da faaliyet yürüten insan hakları savunucuları

"Mevcut hak ihlali, risk gibi sözcüklerle ifade edilmeyecek risklerle karşılaşıyoruz."¹⁴⁸

Kürt insan hakları savunucuları yetkililerin taciz ve düşmanlaştırma faaliyetlerinin her zaman asli hedefi olmuştur. Hükümet ve PKK arasındaki barış sürecinin çökmesinin ve 2015'te silahlı çatışmaların tekrar başlamasının Türkiye genelinde Kürt halkının haklarını savunan insanların yanı sıra Güneydoğu'da faaliyet yürüten sivil toplum üyeleri üzerinde çok büyük olumsuz etkileri oldu. Devam eden silahlı çatışmaların barışçıl çözümüne, terörle mücadele kapsamında yaşanan hak ihlallerine ilişkin ülkenin karanlık geçmişine, 2015'ten sonra Güneydoğu'daki kentlerde uygulanan sokağa çıkma yasakları sırasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri gibi konularla, uzaktan dahi olsa, bağlantılı olan söylemler yetkililer tarafından yoğun bir biçimde kriminalize edildi. Güneydoğu'daki belli başlı illerde 2015'te başlayan,¹⁴⁹ 2016 boyunca devam eden süresiz sokağa çıkma yasakları, çatışmaların sürdüğü bazı bölgelerde günümüze dek hala devam etmektedir.¹⁵⁰ Sokağa çıkma yasakları yalnızca yerel halkın seyahat özgürlüğünü değil aynı zamanda sivil toplum örgütlerinin toplantı ve gösteri özgürlüğü dahil herhangi bir faaliyet yürütme kabiliyetini de kısıtladı. OHAL'in ilanının ardından baskı düzeyi daha da arttı. Güneydoğu'daki birçok sivil toplum örgütü KHK'larla kapatıldı, bu örgütlerin mal varlıklarına el konuldu, üyeleri ya kriminalize edildi ya da tutuklandı.¹⁵¹ Bu nedenle, 2015 yılından beri toplantı ve gösteri özgürlüğüyle ilgili yaşanan ihlaller Kürt sivil toplumunun verdiği varoluş mücadelesi bağlamında okunmalıdır. Son beş yıldaki gelişmeler toplantı ve gösteri özgürlüğünün kullanımına ilişkin daha önceden var olan zorlukları yalnızca daha da derinleştirmiştir.

Güneydoğu'daki sivil toplum aktörleri çok ağır bir baskı altında olduklarını, faaliyetlerinin polis tarafından her yerde izlendiğini ve neredeyse açık alanda düzenledikleri hiçbir etkinliğe izin verilmediğini ifade etti. Ayrıca, kamusal alanda gerçekleştirdikleri neredeyse tüm faaliyetleri nedeniyle cezai soruşturma ve kovuşturmaya maruz kaldıkları aktarıldı.¹⁵² Yukarıda açıklanan genel eğilime benzer bir biçimde, toplantı ve gösterilerin kamuoyu tarafından görülebileceği sembolik önemde kamusal alana erişim engellenmekte ve bu alanlarda yoğun polis bulundurulmaktadır.¹⁵³

.....
148 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

149 Sokağa çıkma yasakları ve sokağa çıkma yasakları koşulları altında insan haklarının durumu ile ilgili daha fazla bilgi için, bkz, FIDH & Euromed Rights, Human Rights Under Curfew (24 Şubat 2016). Erişim: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/turkey-human-rights-under-threat>; bkz, TIHV, 79-Day Curfew – Cizre Field Report (31 Mart 2016), Erişim: <http://en.tihv.org.tr/wp-content/uploads/2017/10/Cizre-Field-Report.pdf>; ayrıca bkz, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi ("BM İHYKO"), Türkiye'nin güneydoğusundaki İnsan Hakları Durumuna İlişkin Rapor Temmuz 2015-Aralık 2016 (Şubat 2017). Erişim: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/TR/OHCHR_South-East_Turkey2015-2016_TURK.pdf

150 TIHV Dokümantasyon Merkezi tarafından derlenen bilgilere göre, yetkililer 16 Ağustos 2015-1 Ocak 2020 tarihleri arasında 11 il en ve az 51 ilçede en az 381 defa süresiz ve gün boyu uygulanan sokağa çıkma yasağı ilan etti. Bkz, TIHV, 16 Ağustos 2015-1 Ocak 2020 tarihlerinde arasında Türkiye'de ilan edilen sokağa çıkma yasakları (19 Ocak 2010) Erişim: <https://tihv.org.tr/sokaga-cikma-yasaklari/>

151 BM İHYKO, Türkiye'nin güneydoğusundaki duruma dair güncelleme dahil olağanüstü hal dönemindeki insan haklarına ilişkin rapor, Ocak – Aralık 2017, s. 3, paragraf 13 (Mart 2018). Erişim: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/TR/2018-03-19_Second_OHCHR_Turkey_Report.pdf

152 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 2, Mayıs 2020.

153 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 2, Mayıs 2020.

Yetkililerin baskısı ülkenin güneydoğusunda yer alan ve kadın hakları, çevre hakları dahil çeşitli alanlarda faaliyet yürüten sivil toplum örgütlerini yoğun bir biçimde etkilemektedir. Bu sivil toplum örgütlerinden bazıları doğrudan Kürt meselesi ile ilgili çalışmamasına rağmen salt bu bölgede bulunmaları nedeniyle bahse konu baskıdan etkilenmekte; çalışmaları, bölgedeki yaygın insan hakları ihlalleri, devam eden silahlı çatışmalar ve HDP'nin hedef alınması gibi konuların kaçınılmaz olarak etkisinde kalmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, birçok sivil toplum örgütü temsilcisi Kürt siyaseti ile bağlantıları nedeniyle kriminalize edilmekte, kendilerini "terörist" olarak etiketlenmiş olarak bulmakta ve sıklıkla terörizm suçlamalarıyla mahkemelere çıkmaktadır. Bir sivil toplum örgütü temsilcisi durumu şu sözlerle açıklıyor:¹⁵⁴

Barışçıl olarak ve örgütlenme özgürlüğü olarak yapılan her faaliyet sana 'terör örgütüne' üye olmak olarak dönüyor. Terörün bir tanımı yok.

Bölgeki insan hakları savunucularına, sivil toplum aktörlerine ve diğerlerine yönelik baskı o kadar yüksek ki kişiler sadece bir toplantı veya gösteri düzenleme potansiyelleri nedeniyle dahi yargısal ve diğer biçimlerdeki tacizlere maruz kalabilmektedir. Örneğin HDP'li belediye başkanlarının 19 Ağustos 2019'da görevden uzaklaştırılmalarından ve yerlerine merkezi Hükümet temsilcilerinin atanmasından önceki gece henüz kimsenin görevden uzaklaştırma kararlarından haberi bile yokken bu durumu protesto edecekleri suçlamasıyla yüzlerce insanın gözaltına alındığı aktarıldı.¹⁵⁵ Gözaltına alınan kişilere sorguları sırasında görevden uzaklaştırmalara karşı protesto düzenleme "talimatını" kimden aldıkları soruldu. O sırada varlığından haberdar olunmayan bir kararın protesto etme suçlamasının absürtlüğü bir yana, meşru ve demokratik kaygıları dile getirmeye yönelik barışçıl gösterileri engelleme ve suçlu hale getirme çabaları Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve uluslararası hukuk ile uyumlu değildir.

Örnek #6 – İHD üye ve yöneticilerine yönelik yargısal taciz: İHD'nin Mayıs 2019'da yayınladığı rapora göre, Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Gaziantep, Hakkari, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van gibi güneydoğu illerinde faaliyet yürüten üye ve yöneticileri hakkında en az 40 cezai soruşturma veya ceza davası bulunmaktadır. Bu soruşturmalarda üye ve yöneticilerin insan hakları ihlallerine yönelik faaliyetleri, barışı savunma çabaları, IŞİD saldırıları ve Kürt meselesi ile ilgili basın açıklaması, gösteri veya oturma eylemlerine katılımları ile ilgilidir. Hak savunucuları, bu soruşturmalarda 2911 sayılı Kanun'a muhalefet, terör propagandası, halkı kin ve nefrete tahrik ve terör örgütü üyeliği gibi suçlamalarla karşı kaşıyadır.¹⁵⁶ Bu soruşturmaların büyük çoğunluğu davaya dönüşmüş ve kimi zaman da davalar cezalarla sonuçlanmıştır. Kısa süre önce, İHD Diyarbakır Şubesinin önceki başkanı Mehmet Raci Bilici hakkında "terör örgütü üyesi olmak" suçlamasıyla altı yıl üç hapis cezası verildi. Açıklanan hüküm Bilicinin 2011-2014'de İHD şube başkanı ve merkezi yönetim kurulu üyesi olarak yürüttüğü meşru insan hakları çalışmalarına dayanmakta ve iddianamede Diyarbakır'daki toplantı ve gösterilerdeki ihlalleri izlediği sırada gerçekleştirdiği telefon konuşmalarının dinlenmesinden elde edilen içerikler yer almaktadır.¹⁵⁷

154 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

155 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

156 İHD üye ve yöneticilerine yönelik açılan yargısal taciz niteliğindeki davalarla ilgili liste için, lütfen bkz, İHD, İnsan Hakları Savunucuları ve İHD'ye Yönelik Artan Baskılar (31 Mayıs 2019). Erişim: https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2019/06/20190531_Special-ReportOnHRAHRDs.pdf; İHD ve Türkiye'deki insan hakları savunucularına yönelik son dönemde açılan davalara ilişkin daha fazla bilgi için, ayrıca bkz, İHD, İnsan Hakları Savunuculuğu ve İHD'ye baskılar (13, Nisan 2020). Erişim: <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-savunuculugu-ve-ihdye-baskilar-ozel-raporu/>

157 Daha fazla bilgi için, bkz, Uluslararası Af Örgütü & Front Line Defenders & Gözlemevi, Ortak Açıklama– Turkey: Human rights defender Mehmet Raci Bilici unfairly convicted (24 Mart 2020). Erişim: <https://www.fidh.org/en/region/europe-central-asia/turkey/human-rights-defender-mehmet-raci-bilici-unfairly-convicted>

I.2. LGBTI+ hakları savunucuları

Toplumdaki baskıdan ve OHAL rejiminden en fazla etkilenen toplumsal kesimler arasında LGBTI+ hak savunucuları yer almaktadır. LGBTI+ hak savunucularına göre, karşılaştıkları baskı 2014 yılı civarında, yani LGBTI+ hareketinin Gezi Parkı protestoları sırasında ve sonrasında Türkiye genelinde görünürlüğünün artmasıyla başladı.¹⁵⁸ Onur Yürüyüşü İstanbul'da 2014'ten beri yapılamazken LGBTI+ hareketi Türkiye geneline yayıldı, ilerleyen yıllarda diğer büyük şehirlerde de Onur Yürüyüşü yasaklanmaya başladı.¹⁵⁹ Toplumun diğer birçok kesiminde olduğu gibi LGBTI+ topluluğuna yönelik kısıtlamalar için de OHAL rejimi bir dönüm noktası oldu. LGBTI+ grupların yalnızca düzenlediği açık alan etkinlikleri değil aynı zamanda film gösterimi ve söyleşi gibi kapalı mekankleri etkinlikleri de yetkililer tarafından yasaklandı. Bugün Ankara, İzmir ve Antalya gibi büyük şehirlerde LGBTI+ grupların açık alan etkinlikleri düzenlemesi engellenirken kapalı mekanda düzenlenen etkinliklere yönelik kısıtlamalar da giderek artmaktadır.¹⁶⁰ LGBTI+ toplantı, gösteri ve etkinliklere yönelik yasaklamalar LGBTI+ topluluğunun marjinalleştirilmesi ve damgalanması ile aynı zamana rastlamaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak, LGBTI+ hareketi kendisini kamusal alandan büyük oranda uzaklaştırılmış olarak buldu; yetkililer ve toplum tarafından düşmanlaştırıldı ve uzun süredir herhangi bir engelleme olmaksızın yürüttükleri faaliyetleri engellendi.

LGBTI+ ile ilgili toplantı, gösteri ve etkinlikler "kamu güvenliği", "insanları kin ve düşmanlığa tahrik etme riski", "kamu düzeni", "suçun önlenmesi", "başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak" gibi soyut gerekçelerle düzenli olarak yasaklanmaktadır.¹⁶¹ Yetkililerin kararlarındaki muğlak gerekçelendirmeler nedeniyle bu noktadaki belirleyici motivasyonlarının ne olduğunu tahmin etmek zor olsa da çoğu durumda LGBTI+ ile ilgili faaliyetlerin "bazı kesimlerin değerleri ve hassasiyetlerine yönelik provokatif" olduğu ve bu sebeple tepki ve şiddete yol açabileceği iddiası dikkate değer bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶² Bu faaliyetlerin "toplumsal değerlere aykırı oldukları" ve/veya bazı grupların değerlerine aykırı oldukları iddiasıyla doğrudan yasaklanmamasına karşın yetkililer LGBTI+ grupları korumak için gerekli önlemleri almak yerine çeşitli gruplardan gelebilecek şiddet, provokasyon riski nedeniyle bu etkinlikleri yasaklamayı seçmektedir. Bunun ötesinde, LGBTI+ etkinliklerin yasaklanmasına gerekçe olarak "insanları kin ve düşmanlığa tahrik" etmenin gösterilmesi de oldukça çarpıcı niteliktedir. Yetkililerin kin ve düşmanlığa tahrik meselesine yönelik bu farklı yaklaşımını anlamak oldukça zordur zira bu yaklaşım LGBTI+ bireylere ve gruplara yönelik gerçekten nefret söylemi kullananları kınamak ve engellemek yerine LGBTI+ etkinliklerin bizzat kendisinin insanları kin ve düşmanlığa sevk ettiğini ima etmektedir.

Bu uygulamalardan son yıllarda özellikle Ankara'daki LGBTI+ hakları savunucuları etkilenmiştir. Sivil toplum aktörleri baskıların OHAL döneminden önce başladığını belirtti.¹⁶³ Örneğin, Homofobi ve Transfobi Karşıtı Yürüyüşe 2016'dan beri "toplumun bazı kesimlerinin gösteriye katılanlara olumsuz tepki gösterebileceği ve gösterinin provokatif eylemlerle sonuçlanabileceği" gerekçesiyle izin verilmemektedir.¹⁶⁴ Yetkililer ve LGBTI+ gruplar arasında artan gerilim, OHAL ilanının ardından etkinliklerin toptan yasaklanmasıyla sonuçlandı. Yukarıda bahsedildiği üzere (daha fazla bilgi için #3 numaralı örneğe bakınız),

158 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020.

159 Daha detaylı bilgi için, lütfen bkz. Eşit Haklar için İzleme Derneği, Barışçıl Toplantı ve Gösteri Hakkı – 2016-2019 Türkiye'de Onur Yürüyüşü Özel Bülten. Erişim: https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/09/toplantı_ve_barışçıl_gosteri_bulten_pride.docx

160 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020.

161 Bkz, Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, s. 22 (27 Şubat 2019). Erişim: <http://www.toplumsal hukuk.net/wp-content/uploads/2019/02/OHAL-RAPORU.pdf>

162 Bkz, Toplumsal Hukuk, Toplumsal Hukuk OHAL Döneminde Toplantı Özgürlüğü İhlalleri Raporu, s. 22 (27 Şubat 2019).

163 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020.

164 KAOS GL, Ankara Valiliği homofobi ve transfobi karşıtı yürüyüşün güvenliğini sağlamayı reddetti (20 Mayıs 2016). Erişim: <https://www.kaosgl.org/haber/ankara-valiligi-homofobi-ve-transfobi-karsiti-yuruyusruquoun-venligini-saglamayi-reddetti>

.....
Ankara Valiliği LGBTI+ etkinliklerine yönelik, ilki OHAL yürürlükteyken 18 Kasım 2017'de ve ikincisi OHAL'in sona ermesinin ardından 3 Ekim 2018'de, iki defa genel yasak kararı aldı.

Her iki genel yasağa ilişkin yürütülen uzun ve yorucu hukuki mücadelenin ardından süreç "başarıyla" sonuçlanırken LGBTI+ ile ilgili toplantılar, gösteriler ve etkinlikler başkentte neredeyse üç yıl boyunca yasaklanmış oldu. Hukuki olmayan bu yasaklar etkili bir taciz yöntemi olarak kullanıldı ve LGBTI+ gruplar uzunca bir süre kamusal alandan uzaklaştırıp enerjilerini ve kaynaklarını bu konuya harcadı. Bir LGBTI+ hakları savunucusu, bahse konu iki genel yasağın mahkeme tarafından kaldırılmış olmasına rağmen LGBTI+ gösterilerine yönelik baskının hala devam ettiğini, yetkililerin ve devlet dışı aktörlerin LGBTI+ topluluğuna karşı yürüttüğü karalama kampanyası ve nefret söyleminin ciddi kaygılar oluşturmaya devam ettiğinin altını çizdi.¹⁶⁵ Aynı hak savunucusu, eşitlik ve ayrımcılık yapmama prensibi dahil demokratik prensipler, toplum ve yetkililer tarafından içselleştirilmediği sürece az sayıdaki mahkeme kararlarının bir çözüm getireceğine dair LGBTI+ bireylerin çok da umutlu olmadığını ifade etti.

Örnek #7 – ODTÜ LGBTI+ Dayanışması üyelerine yönelik taciz: ODTÜ LGBTI+ Dayanışması üyelerinin maruz kaldığı taciz ve karalama kampanyası LGBTI+ hakları savunucularına yönelik taciz sürecini net bir biçimde tasvir ettiği için daha detaylı incelenmeye değer niteliktedir. 6 Mayıs 2019'da, yani gerçekleştirilmesi planlanan ODTÜ Onur Yürüyüşü'nden kısa bir süre önce, üniversite rektörü ODTÜ öğrencilerine gönderdiği e-postayla Ankara Valiliğinin ikinci defa ilan ettiği genel yasak kararı nedeniyle etkinliğin yapılmasına izin verilmeyeceğini bildirdi.¹⁶⁶ Etkinlik gününde Rektörlüğün üniversiteye çağırdığı polis, öğrencileri dağıtmak için biber gazı, plastik mermi ve göz yaşartıcı gaz kullandı. 20'den fazla akademisyen ve öğrenci gözaltına alındı, daha sonra gece saatlerinde serbest bırakıldı.¹⁶⁷

Sonraki aylarda ODTÜ LGBTI+ Dayanışması başka taciz biçimleriyle de karşılaştı. Öğrencilerin haklarında herhangi herhangi bir resmi soruşturma olmamasına rağmen Ankara Emniyet Müdürlüğü'nün kredi ve yurtlar kurumuna gönderdiği yazı üzerine 10 Mayıs'ta kredi ve bursları kesildi.¹⁶⁸ Ayrıca, ODTÜ mezuniyet töreni yapılacağı 30 Haziran sabahı ODTÜ LGBTI+ Dayanışması üyelerinin evlerine baskın düzenlendi ve bu kişiler gözaltına alındı.¹⁶⁹ ODTÜ LGBTI+ Dayanışması üyelerinin tören sırasında gösteri yapmayı planladıkları iddiasıyla kendi mezuniyet törenlerine katılması engellendi. Gözaltına alınanların tamamı daha sonra serbest bırakıldı.¹⁷⁰

5 Ağustos 2019'da, daha önce gözaltına alınmış olan LGBTI+ hakları savunucularına Onur Yürüyüşüne katıldıkları için haklarında "kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşüne katılma" ve "ihtara rağmen kendiliğinden dağılmama" suçlarından ceza davası açıldığı tebliğ edildi.¹⁷¹ İlk duruşma 12 Kasım 2019'da 39. Asliye Ceza

.....
165 FİDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020.

166 Susma24, ODTÜ'de Onur Yürüyüşü'ne yasak (6 Mayıs 2019). Erişim: <http://susma24.com/odtude-onur-yuruyusune-yasak/>

167 Evrensel, ODTÜ'de Onur Yürüyüşüne polis saldırısı: 22 gözaltı, 1 yaralı (10 Mayıs 2019). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/379135/odtude-onur-yuruyusune-polis-saldirisi-22-gozalti-1-yarali>

168 Bianet, LGBTI+ yürüyüşüne katıldıkları için öğrencilerin bursları kesildi (2 Temmuz 2019). Erişim: <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/210010-emniyet-istedi-kyk-odtu-onur-yuruyusu-nde-gozaltina-alinanlarin-kredi-ve-burslarini-kesti>

169 KAOS GL, ODTÜ'de Mezuniyet Töreni Öncesi Öğrencilere Gözaltı (30 Haziran 2019) <https://www.kaosgl.org/haber/odtude-mezuniyet-toreni-oncesi-ogrencilere-gozalti>

170 Bianet, LGBTI+ yürüyüşüne katıldıkları için öğrencilerin bursları kesildi (2 Temmuz 2019). Erişim: <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/210010-emniyet-istedi-kyk-odtu-onur-yuruyusu-nde-gozaltina-alinanlarin-kredi-ve-burslarini-kesti>

171 Front Line Defenders, On dokuz LGBTI+ hakları savunucusuna "kanuna aykırı toplantı ve yürüyüşlere katılma" ve "ihtara rağmen kendiliğinden dağılmama" suçlamaları ile dava açıldı (7 Ağustos 2019), Erişim: <https://www.frontlinedefenders.org/tr/case/metu-university-rectorate-unlawfully-bans-lgbti-march#case-update-id-10158>

Mahkemesinde görüldü, yargılama hala devam ediyor.¹⁷² Bu süreçte haklarında suçlamalar bulunan ODTÜ LGBTI+ Dayanışması üyelerinin duruşma öncesinde adliye binası önünde basın açıklaması yapması dahi polis tarafından engellendi.¹⁷³ Bu dava Hükümetin LGBTI+ hakları savunucularına yönelik giderek artan tahammülsüzlüğünün, aktivistlerin kamusal alanda barışçıl gösteri düzenleme özgürlüklerini engelleme çabasının ve bu özgürlüklerini kullanmak isteyenlere yönelik taciz uygulamalarının açık bir göstergesi niteliğindedir.

İstanbul'da Onur Yürüyüşü en son 2014 yılında "izinli" olarak gerçekleştirildi ve etkinlik o tarihten itibaren yasaklı. Yetkililerin yasaklamaya ilişkin ilk gerekçeleri Yürüyüş'ün Ramazan ayına denk gelmesiydi. Onur Yürüyüşü 2017'de artık Ramazan ayına denk gelmemesine rağmen bu defa güvenlik gerekçesiyle yasaklandı. Bu yasaklama kararları, aslında Ramazan ayının LGBTI+ topluluğuna yönelik yasaklar için yalnızca bir bahane olarak kullandığına işaret ediyordu. Aynı yıl, Alperen Ocakları İstanbul Şube başkanı televizyonda LGBTI+ hakları meselesinin "aile kurumunu" hedef alan "kapitalist, komünist ve emperyalist bir projenin" gündemi olduğunu ve "yetkililer izin verse bile kendilerinin bu etkinliğin gerçekleşmesine izin vermeyeceğini" söyleyerek Onur Yürüyüşü'nü açıkça tehdit etti.¹⁷⁴ Böylesi güvenlik tehditleri karşısında, yetkililer pozitif yükümlülüklerini yerine getirmek ve bu toplantı ve gösteri özgürlüğünün serbest bir biçimde kullanılması için gerekli tedbirleri almak yerine Onur Yürüyüşü'nü yasaklamayı seçti.

2018 ve 2019 yıllarında, Onur Yürüyüşü'nün Ramazan ayına denk gelmemesine ve yürüyüşü hedef alan somut tehditler olmamasına rağmen yürüyüş İstanbul'da yine yasaklandı; alınan bu yasak kararı yetkililerin günün koşullarını Onur Yürüyüşü'nü yasaklamak için bahane olarak kullandığını göstermektedir.¹⁷⁵ LGBTI+ hakları savunucularının Onur Yürüyüşü'nün ilk düzenlendiği yıllardan beri esas güzergahı olan İstiklal Caddesi'ne yakın bazı alanlarda yalnızca basın açıklaması yapmasına izin verildi. Ancak, İstiklal Caddesi civarındaki diğer yerlerde bir araya gelmeye çalışan gruplar güç kullanılarak dağıtıldı, bazı göstericiler gözaltına alındı. 2018'de gözaltına alınan 6 kişi daha sonra "trafik güvenliğini riske atmak", "polisin görevini yapmasını engellemek" gibi gerekçelerle yargısal tacize maruz kaldı.¹⁷⁶

2911 sayılı Kanun'un 4. maddesine göre spor etkinlikleri için yetkililerden "izin almak" gerekmemesine rağmen İstanbul'da LGBTI+ ile ilgili spor etkinlikleri dahi yasaklandı. 23 Ağustos 2019'da Kadıköy Kaymakamlığı "katılımcılara yönelik provokatif eylemleri önlemek",

172 Son dönemdeki gelişmelere ilişkin daha fazla detay için, lütfen bakınız, Türkiye'deki İnsan Hakları Savunucuları için Sessiz Kalma, ODTÜ LGBTI+ Dayanışması (17 Mart 2020 tarihli güncelleme). Erişim: <https://www.sessizkalma.org/defender/odtu-lgbti-dayanismasi/>

173 KAOS GL, ODTÜ Onur Yürüyüşü davası basın açıklaması engellendi (12 Kasım 2019). Erişim: <https://www.kaosgl.org/haber/polis-odtu-onur-yuruyusu-davasi-basin-aciklamasini-engelledi>

174 KAOS GL, Yargılanan Alperen Ocakları Başkanı'ndan yine tehdit! (19 Haziran 2017). Erişim: <https://www.kaosgl.org/haber/yargilanan-alperen-ocaklari-baskanirsquondan-yine-tehdit>. Diğer aktörlerden gelen tehditlere ek olarak, aynı grup daha önce de 2016'daki Onur Yürüyüşünü tehdit eden bir açıklama yayınlamıştı. Alperen Ocakları İstanbul Şube başkanı 2016'daki tehdit nedeniyle yargılandı ve Aralık 2017'de daha sonradan 4000 TL para cezasına çevrilen bir hapis cezası aldı. Bu olayda olduğu gibi bazı durumlarda mahkumiyete hükmeden az sayıdaki mahkeme kararına rağmen, LGBTI+ topluluğuna yönelik nefret söylemi ve tehditler sonraki yıllarda da, özellikle olumsuz anlatının yetkililer tarafından açıkça desteklenmesi veya yetkililerin bu fiilleri açıkça kınamayıp dolaylı şekilde onaylaması nedeniyle, devam etti. *Bkz.*, Sputnik Türkiye, Alperen Ocakları'ndan Onur Yürüyüşü tehdidi: Olacakların sorumlusu değiliz (15 Haziran 2016). Erişim: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201606151023364793-alperen-ocaklari-onur-yuruyusu-tehdit/>; Sputnik Türkiye, Alperen Ocakları Başkanı'nın LGBTİ'yi tehdit davasında karar çıktı (12 Aralık 2017). Erişim: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201712141031406036-alperen-ocaklari-lgbti-tehdit-davasi/>

175 Bianet, Valilik'ten Onur Yürüyüşüne Yasak Kararı; Yürüyüş Komitesi'nden Çağın (29 Haziran 2018). Erişim: <https://m.bianet.org/bianet/lgbti/198764-valilik-ten-onur-yuruyusune-yasak-karari-yuruyus-komitesi-nden-cagiri>; BBC Türkçe, Yasağa rağmen LGBTİ+ bireyler Onur Yürüyüşü için İstanbul'da bir araya geldi: '5 gözaltı' (1 Temmuz 2018). Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44675781>; Bianet, Polis Onur Yürüyüşü Sonrası Kalkanlar, Biber Gazıyla Saldırdı (30 Haziran 2019). Erişim: <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/209919-istanbul-onur-haftasi-komitesi-herkesi-fransiz-kultur-merkezi-onune-bekliyoruz>

176 Bianet, 2018 İstanbul LGBTI+ Onur Yürüyüşü'ne Katılanlara Dava (26 Şubat 2019). Erişim: <https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/205867-2018-istanbul-lgbti-onur-yuruyusu-ne-katilanlara-dava>

LGBTI+ topluluğu üyeleri 30 Haziran 2019'da İstanbul'da gerçekleştirilen Onur Yürüyüşü sırasında bayraklarını sallıyor. Yetkililerin İstanbul Onur Yürüyüşü'nü yasaklama kararına uymayıp 30 Haziran'da bir araya gelen gruplar ve aktivistlere polis tarafından göz yaşartıcı gaz atıldı. Bir AFP muhabiri, binlerce kişinin esas olarak yürüyüşün yapılması planlanan meşhur İstiklal Caddesi ve Taksim Meydanı'na yakın küçük bir sokakta yürüdüğünü bildirdi. © BÜLENT KILIÇ / AFP

"kamu düzeni, genel ahlak ve genel sağlığı korumak", "suçu önlemek" gibi gerekçelerle Queer Olympix isimli spor etkinliğini yasakladı.¹⁷⁷ Etkinlik gününde, alanda bulunan TOMA'lar ve polis otobüsleri katılımcılar için caydırıcı bir etki yaratırken aynı zamanda katılımcıların halkın gözünde suçlu bir konuma düşürdü. Davaya konu olan bu yasak kararı, yetkililerin yasağa dayanak olabilecek herhangi bir bilgi veya belge göstermemesi sebebiyle Mayıs 2020'de mahkeme tarafından hukuka aykırı bulundu.¹⁷⁸ Gerçekten de, yetkililerin mahkemeye yasak kararının kendisi dışında herhangi bir bilgi veya belge sunmadığı aktarıldı.¹⁷⁹

Bir sivil toplum örgütü temsilcisi LGBTI+ gösteri ve etkinliklere yönelik kısıtlamaların toplantı ve gösterilerin engellemesinin ötesinde başka önemli etkilerinin de olduğunu ifade etti.¹⁸⁰ LGBTI+ yürüyüşleri ve diğer benzeri toplantılar, birçok LGBTI+ birey bakımından diğer LGBTI+ bireylerle bir araya gelme imkanı sunar ve bu da LGBTI+ bireylerin kimliklerini sahiplenmesine yardımcı olur. Buna ek olarak, LGBTI+ yürüyüşleri LGBTI+ bir bireyin "suçlu" olarak etiketlenmeden kabul edildiğini hissettiği ilk yerler arasında bulunabilir; dolayısıyla böylesi toplantı ve etkinliklere yönelik kısıtlamalar bireyleri LGBTI+ topluluğundan görebileceği dayanışmadan da yoksun kılar. Toplantı ve gösteriye ilişkin resmi bir yasak kararı alınmadığı durumlarda dahi, LGBTI+ etkinliklerine yönelik yetkililerin ve devlet dışı 3. tarafların nefret söylemi karalama kampanyaları, tehdit ve baskılar LGBTI+

177 Susma24, Kadıköy Kaymakamlığı'ndan Queer Olympix'e yasak (24 Ağustos 2019). Erişim: <http://susma24.com/kadikoy-kaymakamligindan-queer-olympix-e-yasak/>

178 KAOS GL, Mahkeme: Queer Olympix'in yasaklanması hukuka aykırı (15 Mayıs 2020). Erişim: <https://www.kaosgl.org/haber/mahkeme-queer-olympix-in-yasaklanmasi-hukuka-aykiri>

179 KAOS GL, Mahkeme: Queer Olympix'in yasaklanması hukuka aykırı (15 Mayıs 2020).

180 FİDİH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 5, Mayıs 2020.

..... topluluğunda korkuya yol açıp bazı bireyleri böylesi toplantı ve gösterilere katılmaktan da alıkoyabilir. Bu nedenlerle, toplantı ve gösteri özgürlüğünün tam ve anlamlı bir biçimde kullanılması LGBTI+ bireyler için özel bir öneme sahiptir ve bu hakka ilişkin herhangi bir kısıtlama getirilmesi LGBTI+ bireyler üzerinde orantısız olumsuz etkilere yol açar.

I.3. Kadın hakları savunucuları

"[Kadın hakları savunucuları olarak] saldırılamaz statümüz ortadan kalktı.¹⁸¹"

Türkiye'deki kadın hareketi uzun zaman belli bir meşruiyet zeminine yaslanmış ve kadın haklarının ilerlemesi yetkililer tarafından insan hakları gündeminin daha "kabul edilebilir" bir maddesi olarak görülmüştü. Sivil toplum aktörleri uzun bir süre Hükümetin doğrudan kadın hak savunucularını hedef alacak kadar ileriye gitmeyeceği gibi bir düşünce içerisindeydi; fakat Türkiye'deki son gelişmeler bu aktörlerin de yanıldığını gösterdi. Bir kadın hakları savunucusu OHAL ilk ilan edildiğinde -Kürt kadın hakları savunucuları hariç olmak üzere- ilk hedef alınan ve süreçten fazlasıyla etkilenen gruplar arasında kadın hakları hareketinin olmadığını belirtti.¹⁸² Devam eden baskılar nedeniyle kadın hareketi üyeleri, kaygılı ve tedirgin olmalarına rağmen, toplantı ve gösteri özgürlüklerini belirli bir düzeye kadar kullanabiliyordu.¹⁸³ Hükümetin otoriter ve ataerkil politikalarına karşı eleştirilerini açıkça yükseltten son gruplardan biri olarak durum kadınlar bakımından da hızlıca değişti ve onlar da genel baskı ortamı ile toplantı ve gösteri ve özgürlüğüne yönelik baskılardan azade kalamadılar.

Öte yandan, diğer Kürt insan hakları savunucuları gibi Kürt kadın hakları savunucuları da OHAL döneminin en başından itibaren çok büyük baskılarla karşı karşıya kaldı. Güneydoğu'daki tüm muhalif kadın hakları örgütleri KHK'larla kapatılmıştı; toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik ağır baskılar kadın hakları savunucuları dahil bölgedeki sivil toplum örgütlerini yoğun bir biçimde etkiliyordu. Bölgede faaliyet yürüten bir kadın hakları savunucusu kadın haklarına ilişkin her türlü toplanma, basın açıklaması veya herhangi başka bir etkinliğin suçlu hale getirildiğini, kadın örgütlerinin "illegal" örgütler olarak etkilendiğini aktardı.¹⁸⁴

Güneydoğu'daki kadın hakları savunucularının kapalı mekan etkinlikleri de ciddi kısıtlamalarla karşı karşıya kaldı. Sivil toplum örgütlerinin işbirliği içinde olduğu HDP yönetimindeki belediyelere Hükümetin kayyım atamasının ardından Hükümetin politikalarına karşı eleştirel tutum sergileyen sivil toplum örgütleri, faaliyetleri için mekan bulmakta zorlandı.¹⁸⁵ Kaynaklarımıza göre, kadın örgütleri kendi binalarında bir etkinlik düzenleneceği zaman binanın etrafı polis araçları ve TOMA'larla çevrilip binaya giren herkes kameralarla görüntü altına alınmaktadır ve bu durum bu faaliyetlerin ve düzenleyicilerinin "yasadışı" olduğu algısını pekiştirmektedir.¹⁸⁶ Aynı sivil toplum örgütü temsilcisi durumu şu sözlerle ifade etmiştir: "İçeride yapmak suç, dışarıda yapmak suç, sosyal medyada suç. Haklarımızı sessizce nasıl ifade etmemiz beklendiğini bilmiyorum."¹⁸⁷

Kısa süre önce, Rosa Kadın Derneği ve Diyarbakır'daki diğer kadın inisiyatifleri ile bağlantılı olan kadın hakları savunucuları, kadın haklarıyla doğrudan ilgili toplantılara katıldıkları için "terör örgütü üyesi olmak" suçlamasıyla karşılaştı. (Daha fazla detay için #4 numaralı örneğe bakınız). Son yıllarda Dünya Kadınlar Günü gösterilerinin Diyarbakır'da düzenlenmesine izin verilmesine rağmen kadınlar bu etkinliklere katıldığı için sorgulanmaktadır.¹⁸⁸

.....
181 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

182 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

183 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

184 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

185 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

186 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

187 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 6, Mayıs 2020.

188 Gösterilere, örneğin; 2017, 2018, 2019 ve 2020'de izin verildi. 2018'de önceden ilan edilen bir yasağa rağmen, gösterinin gerçekleştirilmesine daha sonra izin verildi. Gösteri tümünden yasaklanmamasına karşın etkinlik sırasında, katılımcıların "yasa dışı" olduğu iddia edilen döviz veya sembollerini alana sokması engellendi." Bkz,

Kürt kadın hakları savunucularıyla bağlantıları olduğu için ülkenin diğer yerlerindeki kadın hakları savunucuları da zorluklarla karşılaşmakta ve düzenledikleri protestolar polis tarafından genellikle güç kullanılarak dağıtılmaktadır. Kadın hakları savunucularının savaş yanlısı politikalar ve kadına yönelik baskılar arasındaki ilişkiye dikkat çekmek istedikleri faaliyetlerinin bu nedenle engellendiği aktarıldı.¹⁸⁹ Benzer şekilde, HDP'li belediye başkanlarının görevden alınmasına ve bu durumun bahse konu belediyelerin kadın yanlısı politikaları üzerindeki olumsuz etkisine karşı Ağustos 2019'da İstanbul'da kadınlar tarafından düzenlenmek istenen bir etkinlik polis tarafından engellendi ve etkinliğe katılanlar gözaltına alındı.¹⁹⁰ Ülkenin batısındaki kadın hakları savunucularının sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı yerlerdeki kadınlarla dayanışmak için onları ziyaret girişimleri de aynı şekilde engellendi.¹⁹¹ Bu gibi engellemeler kadın hakları savunucularının faaliyetleri üzerinde olumsuz etkilere yol açtı.

Taksim Meydanı'na yönelik uzun süredir devam eden yasağa rağmen pratikte kadın etkinlikleri bu yasaktan genellikle muaf tutuluyordu. Kadınların Taksim'de -8 Mart Dünya Kadınlar Günü ve 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü vesilesiyle düzenledikleri etkinlikler dahil- düzenledikleri etkinliklerin kısıtlamalarla karşılaşması 2017 sonuna doğru başladı ve o tarihten itibaren adım adım yoğunlaştı. Kadınların Taksim Meydanı'nda düzenlemek istedikleri protestolara yönelik yasaklar, kadınların yetkililerle yaşadığı ihtilafın temel nedenini oluşturmaktadır.¹⁹² Bu yasaklara paralel olarak, yetkililerin kadın hakları savunucularının toplum nezdindeki meşruiyetlerini azaltmak ve böylece Hükümetin politikalarına yönelik eleştirilerini açıktan dile getiren son gruplardan birisi olan kadın hakları savunucuları üzerinde baskıyı arttırmak amacıyla çeşitli vesilelerle sarf ettiği damgalama ve kriminalize etme çabaları da devam etti.

Bir sivil toplum örgütü temsilcisi İstanbul'da yetkililer ve kadın hakları savunucuları arasındaki esas ihtilaf kaynağının toplantıların yeri ve mekanı ile ilgili kısıtlamalar olduğunu ancak Taksim Meydanı dışında "izin verilen" ve "izin verilmeyen" alanlar konusunda tutarlı bir pratik olmadığını aktardı. Bu tutarsızlığın bir sonucu olarak, etkinliği düzenleyen kişiler, bir toplantının kısıtlamayla karşılaşp karşılaşmayacağı; dolayısıyla da toplantıya katılırlarsa polis şiddetine maruz kalıp kalmayacaklarını net olarak öngörememektedir. Öte yandan, başka kaynaklar kadın hakları hareketinin yetkililerin doğrudan hedefinde olan LGBTI+ hareketi ve Kürt kadın hakları savunucuları ile olan ilişkileri nedeniyle de damgalandığının ve kriminalize edildiğinin altını çizdi. Kadın hakları savunucuları tarafından düzenlenen etkinliklere yönelik uygulanan kısıtlamalar da bu olguyu teyit etmektedir.

İstanbul'daki 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü etkinlikleri ciddi kısıtlamalarla ilk defa 2017'de karşılaştı. Aynı günlerde, bir LGBTI+ etkinliği olan Queer Fest'in Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından yasaklandığı; kadınların düzenleyeceği gösterilerin bir şekilde bu LGBTI+ etkinliğinin parçası olarak değerlendirildiği ve kadınların düzenleyeceği gösterinin yasaklandığını bildiren tebligatın yanlışlıkla LGBTI+ etkinliğine ev sahipliği yapan örgüte iletildiği bildirdi.¹⁹³ Yanlış örgüte tebliğ edilen yasak kararına rağmen, kadınlar İstiklal Caddesi'nin sonunda yer alan Tünel'de bir araya geldi fakat polis kadınların İstiklal Caddesi'nden aşağı doğru yürüyüşüne izin vermedi. Gösteri sırasında

Evrensel, Diyarbakır'da kadınlar 8 Mart'ta alanda: Direnişi örgütlüyor, özgürlüğe yürüyoruz (8 Mart 2020). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/398986/diyarbakirda-kadinlar-8-martta-alanda-direnisi-orgutluyor-ozgurluge-yuruyoruz>; Sputnik Türkiye, Diyarbakır'da 8 Mart mitingi: Leyla Güven ve Öykü Arın için çağrı (8 Mart 2019). Erişim: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201903081038101263-diyarbakir-kadinlar-gunu-leyla-guven-oyku-arin-miting/>; Evrensel, Diyarbakır'da 8 Mart yasağına itiraz kabul edildi (1 Mart 2018). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/346659/diyarbakirda-8-mart-yasagina-itiraz-kabul-edildi>; BBC Türkçe, Diyarbakır: 8 Mart OHAL'e rağmen rengarenk (8 Mart 2017). Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39207668>

189 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

190 Bianet, Kadınların Kayyum Protestosuna Müdahale 23 Gözaltı (24 Ağustos 2019). Erişim: <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/212184-kadinlarin-kayyum-protestosuna-mudahale-23-gozalti>

191 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

192 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

193 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

polis bazı katılımcıları taşıdıkları LGBTI+ ile ilgili dövizler gerekçesiyle defalarca uyardı ve dövizlerin indirilmemesi halinde müdahale edileceği söylendi.¹⁹⁴

Ertesi yıl yani 25 Kasım 2018'de, yetkililer etkinliği düzenleyenlere herhangi bir resmi tebligat gönderilmemesine rağmen katılan bazı örgütlerle iletişime geçerek yürüyüşün yapılmasına müsaade edilmeyeceği bildirdi.¹⁹⁵ Yürüyüşün yapılacağı gün, kadınların ilk önce alandaki yoğun polis varlığı altında toplanmasına izin verildi; fakat polis barikatı nedeniyle İstiklal Caddesi'ne yürüyüşleri engellendi.¹⁹⁶ Protestocuların yürümekte ısrar etmesi sonucunda polis göz yaşartıcı gaz kullanarak kalabalığı dağıttı. Bu müdahale kadın hakları savunucularının kamusal alana erişimlerinin daha fazla kısıtlanabileceği ve polis şiddeti karşısında güvende olmadıklarına dair önemli bir işaret. Aynı yıl kadınların Kadıköy'deki yürüyüşleri de Kaymakamlık tarafından yasaklandı ve kalabalığın sadece basın açıklaması yapmasına izin verildi.¹⁹⁷

Birkaç ay sonra 8 Mart 2019'da, polis, Feminist Gece Yürüyüşü¹⁹⁸ düzenleyicilerinden bazılarını arayarak yürüyüşe izin verilmeyeceğini bildirdi fakat kadınlar yine de sokaklara çıktı. Bu defa İstiklal Caddesi'ne çıkan tüm yollar ve civardaki dükkanlar öğleden sonra 16.00 civarında kapatılmıştı. Kadınlar yasağa rağmen Taksim Meydanı'nda bir araya geldi fakat kısa bir süre sonra polis göz yaşartıcı gaz, plastik mermi kullanarak ve protestocuları meydanın dışına kadar süpürerek kalabalığı dağıttı.¹⁹⁹ Daha çarpıcı olan husus sonraki günlerde ortaya çıktı. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kadın hakları savunucularına karşı bir karalama kampanyası başlattı ve kadınların ezan okunduğu sırada slogan attıklarını ve ses çıkardıklarını gösteren video kayıtlarına dayanarak kadınları "ezan okunduğu sırada ıslık çalmakla ve ezanı yuhalamakla" suçladı.²⁰⁰ Erdoğan'ın yerel seçim kampanyası sırasında kadınları ezan ve bayrak düşmanı ve İslam'a saygısızlık eden kişiler olarak suçlamasıyla bu nefret dolu anlatı sonraki günlerde de devam etti.²⁰¹ Kadın hakları savunucularına yönelik aleni damgalama ve itibarsızlaştırmaya dönük bir açık çaba, birçok sivil toplum aktöründe şok etkisi yarattı. Ancak, kadın hakları savunucuları kadın hareketinin sağlam ve meşru temellerinin olması nedeniyle bu karalama kampanyasının kamuoyunda çok karşılık bulmadığını, hatta bazı Hükümet yanlısı medya kuruluşlarının kadınları suçladıkları için özür dilediğini bile ifade etti.²⁰²

Kadınların toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar sonraki dönemde de devam etti. 2019'daki 25 Kasım gösterileri İstanbul Valiliği tarafından resmi olarak yasaklandı fakat etkinliği düzenleyenler ve yetkililer arasında gerçekleştirilen toplantılar sonucunda belirli kısıtlamalar altında gösterinin gerçekleştirilmesine izin verildi. Yüzlerce kadın, polisin yoğun olarak bulunduğu İstiklal Caddesi'nde bir kez daha toplandı. Ancak, basın açıklamasının okunmasının ardından, kalabalık alandan ayrılmaya hazırlanırken polis alanı terk etmek istemeyen küçük bir gruba göz yaşartıcı gaz ve plastik mermiyle saldırdı²⁰³. Emniyet

194 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

195 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

196 Bianet, Taksim'deki 25 Kasım Yürüyüşü Yapılmadı, Polis Gaz Sıktı (25 Kasım 2018). Erişim: <http://bianet.org/bianet/kadin/202923-taksim-deki-25-kasim-yuruyusu-yapilamadi-polis-gaz-sikti>

197 Bianet, Kadıköy'deki 25 Kasım Yürüyüşüne Polis Engeli (25 Kasım 2018). Erişim: <http://bianet.org/bianet/kadin/202921-kadikoy-deki-25-kasim-yuruyusu-ne-polis-engeli>

198 Kadınlar ataerkil, cinsiyetçi, ayrımcı ve kadına yönelik şiddet politikalarına karşı sesini yükseltmek için 2003'den bu yana her yıl 8 Mart Dünya Kadınlar Gününde feminist gece yürüyüşü düzenlemektedir.

199 Bianet, Polis Feminist Gece Yürüyüşüne Gazla Saldırdı (8 Mart 2019). Erişim: <https://bianet.org/bianet/kadin/206261-polis-istiklal-i-kapatti-kadinlar-fransiz-kultur-den-meydan-a-tasti>

200 Reuters, Erdogan accuses women's march of disrespecting Islam (10 Mart 2019). Erişim: <https://www.reuters.com/article/us-womens-day-turkey-erdogan/erdogan-accuses-womens-march-of-disrespecting-islam-idUSKBN1QR0JT>

201 Anadolu Haber Ajansı, Cumhurbaşkanı Erdoğan: Ezan ve bayrak düşmanları ile sonuna kadar mücadele edeceğiz (3 Mart 2019). Erişim: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-vezan-ve-bayrak-dusmanlari-ile-sonuna-kadar-mucadele-edecegiz/1413986>

202 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

203 Daha fazla bilgi için bkz, Gözlemevi, Basın Açıklaması – Türkiye: Kadın Hakları Savunucuları Saldırıların Hedefinde (13 Ocak 2020). Erişim: <https://www.fidh.org/tr/avrupa/turkiye/turkiye-kadin-haklari-savunuculari-saldirilarin-hedefinde>

Genel Müdürlüğü, olayla ilgili yaptığı açıklamada polis müdahalesine gerekçe olarak protestocuların arasında "marjinal gruplar ve LGBTİ'lerden" oluşan 50 kişilik bir grubun yer almasını gösterdi. Yine aynı açıklamada polisin ikazına rağmen "alandan ayrılmak istemeyen grubun mukavemete devam etmesi üzerine, yere doğru göz yaşartıcı gaz atılarak" grubun dağıtıldığı ve olayla ilgili yakalama veya gözaltı yapılmadığı için polisin "orantılı güç" kullandığı iddia edildi. Yetkililerin barışçıl göstericilere karşı orantısız müdahalede bulunduğu yönündeki kaygılara yol açmasının yanı sıra, bu açıklama LGBTİ+ bireylerin yetkililer tarafından "marjinal" olarak gösterildiğini ve gösterilerdeki varlıklarının dahi barışçıl gösterilere karşı güç kullanımı için geçerli bir sebep olarak sunulduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Kaynaklarımızın da aktardığı üzere, bazı katılımcıların İstiklal Caddesi'ne doğru yürümek istemeleri toplantı ve gösteri özgürlüğünün meşru bir kullanımı olup polisin güç kullanmasını gerektirecek bir sebep değildi; tam tersine ihtilafı tetikleyen asıl sebep keyfi kısıtlamalar ve polisin varlığıydı.²⁰⁴

Daha yakın zamanda 8 Mart 2020'de, "İstiklal Caddesi'nin gösteri ve yürüyüşler için belirlenen alanlardan olmaması" gerekçesiyle İstanbul'daki Feminist Gece Yürüyüşü Valilik tarafından resmi olarak yasaklandı. İstiklal Caddesi'ne çıkan tüm sokaklar polis barikatlarıyla kadınların girişine kapatıldı ve Taksim Meydanına gelen toplu ulaşım seferleri durduruldu.²⁰⁵ Bu olayda, yetkililer herhangi bir orta yol bulacak alan bırakmamış ve alana gelmek için alternatif rotaların kullanılması yönündeki hiçbir öneriyi kabul etmemişti.²⁰⁶ Yasağa rağmen, göstericiler Taksim Meydanı'na çıkan bir diğer nokta olan Sıraselviler'de toplandı.²⁰⁷ Bazı protestocular diğer alanlara doğru yürümeye karar verirken içlerinden bazıları polis barikatını aşmayı denedi. Polis bu duruma yanıt olarak göz yaşartıcı gaz kullandı ve kadınları geriye doğru süpürdü. Polis ilk defa onlarca göstericiyi gözaltına alırken bir kısım göstericiye karşı aşırı güç de kullandı. Polisin yaygın uygulamasına paralel olarak kalabalığın dağıtılması gözaltı için de yeterli bir sebep olarak görüldü. Gösterinin ardından sosyal medya ve haber sitelerinde yayınlanan videolardan biri, sivil polis tarafından zor kullanılarak polis koridorundan geçirilen bir kadın göstericinin polisler tarafından darp edilmesini göstermektedir.²⁰⁸ Gözaltına alınan toplam 34 gösterici ertesi sabah serbest bırakıldı²⁰⁹; ancak kadın hakları savunucuları gözaltına alınanlar hakkında ceza soruşturması açılabilceğinin altını çizdi.²¹⁰

Kadın hakları savunucularının meşru toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanmasına yönelik polis şiddeti ve baskısı yalnızca uluslararası günlerle sınırlı kalmıyor. Şilili *Las Tesis* grubunun kadına yönelik şiddeti protesto etmek için sahnelediği "Yolunda Bir Tecavüzcü" isimli dansı yapmak için Aralık 2019'da Türkiye'nin her yerinde çok sayıda kadın hakları savunucusu bir araya geldi.²¹¹ İstanbul'un Kadıköy ilçesinde gösterinin "yasadışı olduğu", "*polis, hakim, devlet, cumhurbaşkanı tecavüzcü sensin, katil sensin*" sözlerinin suç teşkil ettiği gerekçesiyle polis güç kullanarak kalabalığı dağıttı.²¹² Altı kadın hakları savunucusu gözaltına alındı ve adli kontrol şartıyla ertesi gün serbest bırakıldı. Bu kişilerden ikisi gözaltına alınırken

204 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

205 Bianet, Taksim Meydanına 8 Mart "Önlemi" (8 Mart 2020). Erişim: <https://bianet.org/bianet/kadin/221093-taksim-meydanina-8-mart-onlemi>

206 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

207 Bianet, Polis Müdahalesine Rağmen Kadınlar Taksim'i Terk Etmedi (8 Mart 2020). Erişim: <http://bianet.org/bianet/kadin/221102-kadinlar-istiklal-e-girmek-icin-ara-sokaklarda-toplaniyor>

208 Video kaydı için, bkz, T24, 8 Mart'ta gözaltına alınan kadına polis koridorunda şiddet kamerada (9 Mart 2020). Erişim: <https://t24.com.tr/video/8-mart-ta-gozaltina-alinan-kadina-polis-koridorunda-siddet-kamerada.26680>

209 Bianet, Feminist Gece Yürüyüşü'nde Gözaltına Alınan Kadınlar Serbest Bırakıldı (9 Mart 2020). Erişim: <https://bianet.org/1/8/221116-feminist-gece-yuruyusu-nde-gozaltina-alinan-kadinlar-serbest-birakildi>

210 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

211 Kadına yönelik sistemik polis şiddet dahil kadına yönelik şiddeti ve ataerkil yapıları protesto amacıyla Şilili feminist grup *Las Tesis* tarafından hazırlanan bu protesto "Yolunda bir tecavüzcü" ("*Un violador en tu camino*") sloganı ve dans performansından oluşuyor. Bu performans Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü vesilesiyle 25 Kasım 2019'da gerçekleştirildi. Protesto sosyal medyaya viral oldu ve daha sonra diğer siyasi davalarla iç içe geçerek ve yerel mücadelelere göre uyarlanarak tüm dünyada yeniden sahnelendi.

212 Daha fazla ayrıntı için lütfen bkz. The Observatory, Press Release on Turkey: Women's Rights Defenders in the Crosshairs, (20 Aralık 2020), erişim: <https://www.fidh.org/en/issues/human-rights-defenders/turkey-women-s-rights-defenders-in-the-crosshairs>

.....
polisin uyguladığı şiddet nedeniyle vücutlarında morluklar oluştuğunu bildirdi. Altısı da "Türkiye Cumhuriyetini ve kurumlarına aşağılamak", "Cumhurbaşkanına hakaret etmek" ve "Toplantı, Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet etmek" suçlamasıyla karşılaştı. Benzeri gösteriler Ankara, İzmir ve İstanbul'un diğer kesimlerinde de gerçekleştirildi ve bu gösteriler de polis şiddeti ve/veya protestonun ardından göstericilerin kriminalize edildiği durumlarla sonuçlandı. Bazı kaynaklarımıza göre, *Las Tesis* protestolarının kriminalize edilmesinin nedeni sözlerinin yetkililerin gözünde kırmızı çizgi olan Cumhurbaşkanını suçlamasıydı.²¹³

Yukarıda açıklanan olaylar dizisi temelinde, kadın hakları savunucularına yönelik baskı ve polis şiddetinin artma eğiliminde olduğu kolaylıkla gözlemlenebilir. İstanbul'da ve ülkenin diğer yerlerinde düzenlenmek istenen kadın toplantılarına yönelik artan kısıtlama ve saldırılar Hükümetin politikalarına yönelik eleştirilerini dile getirmeye cesaret eden diğer birçok kişi gibi kadın hakları savunucularının da hükümetin baskı ve saldırılarından artık muaf olmadığını göstermektedir. Bu rapor kapsamında Ankara'daki durum detaylı bir biçimde incelenmemiş olmasına rağmen, kadın hakları savunucuları ile yapılan görüşmeler sırasında Ankara'da toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik genel kısıtlama eğiliminin ardından başkentteki kadınların da daha fazla risk ve kısıtlama ile karşı karşıya olduğunu aktardı.²¹⁴ Bir kadın hakları savunucusu birkaç yıl önce sorunsuz bir biçimde gerçekleştirdikleri etkinliklerini artık rahatça gerçekleştirememelerinin herhangi bir makul açıklaması olmadığını ifade etti. Kadın hakları savunucuları bir yandan önümüzdeki yıllarda gösterilerini güvenli bir biçimde düzenlemek için bazı alternatif yöntemler bulmaya gayret ederken bir yandan da kadınlar üzerindeki baskının daha fazla artması ve faaliyetlerini engellemesinden kaygı duymaktadır.²¹⁵

I.4. Çevre hakkı savunucuları

Çevre hakkı savunucuları hesap verilebilir ve şeffaf bir siyasi sistem için yürütülen mücadelede uzun yıllardır ön saflarda yer almaktadır. Paydaşların karar alma süreçlerine anlamlı katılımının olmadığı bir ortamda, inşaat sektörünün hızla büyümesi ile maden ve enerji projelerindeki artış, Türkiye'de hem kırsal hem de kentsel alanda sivil direnişin yükselmesine yol açtı. Esasen, 2013'te Türkiye geneline yayılan Gezi Parkı protestoları da, halkın katılımı olmaksızın alınan şehir merkezindeki Gezi Parkı'nın yıkılarak yerine alışveriş merkezi yapılması kararına karşı çevresel bir protesto olarak başlamıştı.

Önceki bölümlerde detaylı bir biçimde açıklanan diğer daha hassas konulara göre çevre hakkı aktivizmi savunucular için daha az riskli bir alan olmuştur. Özellikle de, köylü ve çiftçilerin dahil olduğu yerel hareketler toplumun genelinde sempati uyandırmıştı. Ancak, toplantı ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar çevre hakkı savunucularını da son derece olumsuz etkiledi; bu alandaki düzenlenen birçok gösteri polis ve özel güvenlik elemanlarının orantısız güç uygulamasıyla karşılaştı. Son yıllarda Türkiye'de hukukun üstünlüğüne ilişkin durum kötüleştikçe ve cezasızlık norm haline geldikçe çevre hakkı savunucularına yönelik saldırılarda da bir artış oldu ve bu artışa bağlı olarak ciddi ihlaller yaşandı. Bu dönemde, açık alanda basın açıklaması yapmanın bile zorlaştığı ve toplanmalara ilişkin devam eden yasaklamaların çevre hakkı savunucularının faaliyetlerine de olumsuz etki ettiği bildirilmektedir.²¹⁶

En güncel ve toplumda yankı bulan olaylardan biri olarak, Kanadalı Alamos Gold şirketinin bünyesindeki bir yerel şirketin Kaz Dağları Milli Parkına 40 km uzaklıkta geniş bir ormanlık alandaki ağaçları kesmesini takiben Ağustos 2019'dan itibaren ulusal düzeyde ilgi görmeye başlayan çevresel hareket örnek gösterilebilir.²¹⁷ Bu konu ülke genelinde dikkat çekti ve şirketin faaliyetlerini protesto etmek amacıyla o bölgeden ve bölgenin dışından yüzlerce

.....
213 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

214 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

215 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 4, Mayıs 2020.

216 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

217 bkz, BBC Türkçe, Kaz Dağları: Tüm yönleriyle tartışmalı maden projesi (6 Ağustos 2019). Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49245614>

.....
insan maden sahasına gitti. Bir grup yerel çevre hakkı savunucusu, şirketin faaliyetlerini izlemek için maden sahasına yakın bir yerde yaklaşık bir senedir kamp yapmaktadır. Polis bu alandaki çevre hakkı savunucularını bugüne kadar zor kullanarak dağıtmasa da bu süre içerisinde yetkililer farklı yıldırma stratejileri uyguladı.

İlk olarak, Hükümet yanlısı olanlar dahil çeşitli gruplar Kaz Dağları'ndaki kampanyayı yürüten çevre hakkı savunucuları ve sivil toplum örgütlerine yönelik karalama kampanyası başlattı. Ulusal-solcu bir grup tarafından kampanyayı organize edenlere karşı dile getirilen iddialar arasında bu kuruluşlardan birisinin AB'den fon aldığı için vatansever olmadığı yer alıyordu; böylesi iddialar sivil toplumun çalışmalarını karalamak ve engellemek için yabancı fonlardan yararlanan örgütleri hedef alan otoriter rejimlerde görülen girişimleri andırdığından oldukça endişe vericidir.²¹⁸ Bu girişimlere ek olarak, çok sayıda Twitter hesabı protestolar hakkında sahte bilgi yaydı. Protestocuların atıklarını kamp yeri ve ormanlık alanda bıraktığını iddia ederek bu kişilerin ekolojik niyetlerinin "samimiyetini" sorgulatan esasen kamp alanıyla ilgisiz fotoğraflar paylaşıldı. Savunucular ayrıca, bir AKP üyesi tarafından, protestolara yalnızca ağaç kesimi sona erdikten sonra başladıkları için "kamuoyunu yanlış bilgilendirmek" ve "yeşille alakası olmamak" ile suçlandı.²¹⁹

Diğer birçok vakada olduğu gibi, medyadaki saldırının ardından savunuculara yönelik kriminalize etme ve baskı süreci başladı. Çevre hakkı savunucuları hakkında "hırsızlık"²²⁰ iddiasıyla kısa süren bir soruşturma açıldı, ormanlık alanda kamp yaptıkları için çeşitli defalar idari para cezasına çarptırıldılar,²²¹ Ankara'dan başlayarak maden sahasına kadar yürüme girişimleri engellendi ve aynı gerekçeyle gözaltına alındılar.²²² Kısa süre önce, maden şirketleri pandemi döneminde faaliyetlerine herhangi bir kesinti olmaksızın devam ederken Covid-19 sebebiyle yerel yöneticilerin halk sağlığı önlemleri kapsamında "piknik yapmayı, ormanlık alanda kalmayı, drone uçurmayı yasaklama" kararını ihlal ettikleri gerekçesiyle 5 çevre hakkı savunucusuna idari para cezası kesildi.²²³ Çevre hakkı savunucuları halk sağlığı gerekçesiyle maden sahasındaki ormanlık alana erişmede hala sorunlar yaşamaktadır (detaylar için aşağıda 8 numaralı örneğe bakınız). Açıklanan bu yıldırma fiilleri çevre hakkı savunucularının maden projesine karşı devam eden direnişini kırmak ve bu kişileri toplum nezdinde itibarsızlaştırmak için bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Yerel çevre hakkı savunucuları Türkiye genelinde farklı türde tacizlerle de karşılaşmaktadır. Ülkenin Batı kıyılarında, özellikle Aydın ve Manisa illerindeki jeotermal projeler, orada yaşayan yerel halkın protestolarına yol açtı, bu protestolar yerel çevre örgütlerinden de destek gördü.²²⁴ Şirketlerin jandarma eşliğinde proje alanına girmeye çalıştığı çeşitli durumlarda yerel halk ve güvenlik güçleri arasındaki anlaşmazlıklar yoğunlaştı. Çoğu zaman kadınların ve yaşlı insanların başını çektiği yerel çevre hakkı savunucuları kolluk kuvvetlerinin uyguladığı şiddet, sıkıttığı göz yaşartıcı gaz ve tazyikli su ile karşılaştı. Ağustos 2019'da Manisa'nın Salihli ilçesinde gerçekleştirilen oturma eylemini şirketin şikayet etmesi üzerine jandarmanın dağıttığı sırada aralarında yaşlılarında bulunduğu 26 kişi gözaltına alındı.²²⁵ Bir

.....
218 TGB, Kaz Dağları'nda At Gözlüğüyle Dolaşanlar, (12 Ağustos 2019). Erişim: <https://tgb.gen.tr/serbest-kursu/kaz-daglari-nda-at-gozluguyle-dolasanlar-28870>

219 Sözcü, AKP'li Turan'dan Kaz Dağları Çıkışı (12 Ağustos 2019). Erişim: <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/akpli-turandan-kaz-daglari-cikisi-5279563/>

220 Evrensel, Kaz Dağları'nda yaşam savunucularına yönelik "Hırsızlık" oyunu da tutmadı (9 Ekim 2019). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/388540/kaz-daglarinda-yasam-savunucularina-yonelik-hirsizlik-oyunu-da-tutmadı>

221 Ekoloji Birliği, Kirazlı Balaban tesislerinde baskılara rağmen direniş sürüyor! (20 Şubat 2020). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/kirazli-balaban-tesislerinde-baskilara-ragmen-direnis-suruyor/>

222 Evrensel, Kaz Dağları Dayanışması'nın Ankara'ya yürüyüşü engellendi (10 Ekim 2019). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/388613/kaz-daglari-dayanismanin-ankaraya-yuruyusu-engellendi>

223 Yeşil Gazete, Kaz Dağları'nda ruhsatsız şirkete izin, çadırılı nöbetçilere 57 bin lira ceza (11 Mayıs 2020). Erişim: <https://yesilgazete.org/blog/2020/05/11/kazdaglarinda-ruhsatsiz-sirkete-izin-cadirli-nobetcilere-57-bin-lira-ceza/>

224 Bianet, Özer Akdemir Kızılcaköy'deki JES Direnişini Anlatıyor (5 Aralık 2018). Erişim: <http://m.bianet.org/bianet/ekoloji/203242-ozek-akdemir-kizilcakoy-deki-jes-direnisini-anlatiyor>

225 Yeşil Gazete, Salihli'de JES protestosuna saldırı: 26 gözaltı, CHP'li vekil ve üç asker hastanelik (26 Ağustos 2019). Erişim: <https://yesilgazete.org/blog/2019/08/26/salihlide-jes-protestosuna-mudahale-26-gozalti-uc-asker->

.....
protestocu tarafından çekilen video kaydında protestocunun telefonunu yere düşürmesinin ardından jandarmalardan birinin diğerine "bir sürü video, fotoğraf çekti telefonu kırılım" dediği duyuluyor.²²⁶ Kaz Dağları'nda yaşananlara benzer olarak, geçtiğimiz aylarda bazı yerel çevre hakkı savunucularına sosyal mesafe kurallarına uymadıkları gerekçesiyle idari para cezası da kesildi.²²⁷ Son olarak, Salihli'deki çevre hakkı savunucularından 33'üne Haziran 2020'de bir yıl önce gerçekleştirilen protesto nedeniyle dava açıldığı bilgisi verildi.²²⁸

Türkiye'nin güneydoğusundaki Batman'da yer alan tarihi ve kültürel yerleşim alanı Hasankeyf'i sular altında bırakma tehlikesi içeren İlsu Barajı projesi de uzun süredir devam eden bir diğer ihtilaf konusudur. İlsu Barajı projesi ve baraj karşıtı kampanya 90'lı yıllarda başladı. Tarihi Hasankeyf alanını korumak amacıyla gerçekleştirilen yerel ve uluslararası kampanyalar neticesinde proje durdurulduysa da her defasında yeniden başlatıldı.²²⁹ Baraj inşaatı kısa süre önce tamamlandı ve baraj kapakları Temmuz 2019'da kapatıldı. 2019'da, barajın tamamlanması karşısında bölgede ve diğer yerlerde protestolar başladı ve içerisinde sivil toplum örgütlerinin ve siyasi partilerin olduğu bir girişim başlatıldı.²³⁰ Bu girişim tarafından düzenlenen tüm faaliyetler ve etkinlikler ciddi kısıtlamalarla karşılaştı. Temmuz ayında, su kaynaklarını korumak için düzenlenen "Büyük Atlayış" isimli uluslararası kampanyanın bölgesel ayağında düzenlenmek istenen etkinlik öncesinde Kaymakamlık, Hasankeyf genelinde 14 gün boyunca her türlü toplantı ve etkinliği yasakladı. Etkinlik gününde, alanda 400-500 civarında güvenlik görevlisinin olduğu ve müzakerelerin ardından protestocuların sadece basın açıklamasını okumalarına izin verildiği bildirildi.²³¹ Sonraki dönemde de, siyasi partiler ve sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen toplanmalar kısıtlamalar, polis şiddeti ve hatta yargısal tacizle karşılaştı.²³² Neredeyse bir ay boyunca protestocular her gün gözaltına alındı ve ertesi gün serbest bırakıldı. İlçede bu dönemde toplam beş genel toplantı ve gösteri yasağı ilan edildi; Haziran'da başlayan yasaklar Ekim 2019'un sonuna kadar devam etti.²³³ Bir sivil toplum örgütü temsilcisi 2019'da hiçbir etkinliklerine resmi olarak "izin verilmediğinin", ve şayet etkinlik ve toplanmalarına tekrar başlayacak olurlarsa kesinlikle yeni bir yasağın ilan edileceğinin altını çizdi.²³⁴

Bir başka kaynak baskının ülkenin güneydoğusunda çevre hakkı savunucuları bakımından dahi yoğun bir biçimde hissedildiğini aktardı²³⁵. İnsan hakları savunucuları olarak hak ihlalleriyle ilgili daha kapsayıcı ve farklı alanları içeren bir yaklaşım benimsemekte ve bu çerçevede zarar verici bir projenin sosyal, çevresel, kültürel ve siyasi etkilerini de dikkate almaktadırlar. Diğer bölgelerdeki çevre hakkı savunucularından farklı olarak, Güneydoğu'daki savunucular faaliyetlerini yoğun silahlı çatışmaların yaşandığı bir ortamda yürütüyor ve bu anlamda yürüttükleri çevre hakkı faaliyetleri bu gerçekliklerden ayrılmaz. Bu durum bölgede çevre hakkını savunan kişilerin yetkililer tarafından devam eden çatışmanın bir tarafı olarak değerlendirilmelerine ve bahse konu savunucuların damgalanması sonucunu

-
yarali-chpli-vekil-hastanelik-oldu/
226 Yeşil Gazete, Salihli'de JES protestosuna saldırı: 26 gözaltı, CHP'li vekil ve üç asker hastanelik (26 Ağustos 2019). Erişim: <https://yesilgazete.org/blog/2019/08/26/salihlide-jes-protestosuna-mudahale-26-gozalti-uc-asker-yarali-chpli-vekil-hastanelik-oldu/>
227 Ekoloji Birliği, JES'e direnen köylülere 3 bin 150'er lira sosyal mesafe cezası verildi! (7 Haziran 2020). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/jese-direnen-koylulere-3-bin-150ser-lira-sosyal-mesafe-cezasi-verildi/>
228 Ekoloji Birliği, Salihli'de JES'e Direnen Mahalleliye Bir Yıl Sonra Dava Açıldı (29 Haziran 2020). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/salihlide-jese-direnen-mahalleliye-bir-yil-sonra-dava-acildi/>
229 Daha fazla bilgi için, lütfen *bkz*, Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi, İlsu Projesi (11 Eylül 2017). Erişim: <http://www.hasankeyfgirisimi.net/ilisu-projesi-nedir/>
230 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.
231 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.
232 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020. Ayrıca, *bkz*, Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi, Hasankeyf Koordinasyonu: Gençlere yönelik şiddet politikalarını durdurun! (7 Ağustos 2019). Erişim: <http://www.hasankeyfgirisimi.net/?p=1187&lang=tr>; Cumhuriyet, Hasankeyf için yürüyen HDP'lilere darp ve gözaltı (7 Ağustos 2019). Erişim: <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1524228/Hasankeyf-icin-yuruyen-HDP-lilere-darp-ve-gozalti.html>.
233 TİHV, 01 Ocak 2019 ile 31 Ocak 2020 Tarihleri Arasında Valilik Yasakları Nedeniyle Kullanılmayan Toplanma ve Gösteri Yapma Hakkı (9 Şubat 2020). Erişim: <https://tihv.org.tr/01-ocak-2019-ile-31-ocak-2020-tarihleri-arasinda-valilik-yasaklari-nedeniyle-kullanilamayan-toplanma-ve-gosteri-yapma-hakki/>
234 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.
235 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

doğurmaktadır.²³⁶ Bölgede devam eden silahlı çatışmalar ile Hükümetin güvenlik ve yerinden etme stratejisinin bir parçası olarak başlatıldığı iddia edilen baraj inşaatı arasındaki bağlantılara işaret ettikleri için bazı çevre hakkı savunucularına yönelik kriminalize etme ve yargısal taciz süreci de başlatılmıştır.²³⁷ Sonuç olarak, baskılar nedeniyle giderek daha az sayıda etkinlik düzenlenmektedir ve çevre hareketi kamusal alanlardan büyük ölçüde çekilmiştir.

Öte yandan, baskılara ve çevre hakkı savunucularına yönelik yargı süreçlerine rağmen bu kişiler bakımından uzun süren keyfi tutuklamanın genel bir risk olmadığı gözlemlenmiştir.²³⁸ Daha yaygın olan yargısal taciz ise çeşitli gerekçelere dayandırılmaktadır. Kimi zaman "2911 sayılı Kanun'a muhalefet" veya Kabahatler Kanunu çerçevesinde idari para cezası biçiminde olabilirken,²³⁹ Güneydoğu'daki savunucular bakımından yaygın bir uygulama ise sıklıkla terörle ilgili iddiaların kullanılmasıdır. Çevre hakkı savunucularının diğer alanlarda faaliyet yürüten savunuculara göre daha az riskle karşılaşıyor olduğu gerçeği, hiçbir biçimde, bu kişilerin yetkililerin keyfi uygulamalarından muaf olduğu anlamına gelmez. Mevcut baskı düzeyini düşününce, bu konuya acilen eğilmeme durumunda çevre hakkı savunucularının meşru faaliyetleri nedeniyle çok daha ciddi tehditlerle karşı karşıya kaldığını görmek sürpriz olmayacaktır.

1.5. İşçi hakları savunucuları

OHAL işçi hakları ve çalışma ile ilgili diğer temel hakların büyük oranda ihlal edildiği bir dönem oldu. OHAL döneminde çıkarılan KHK'larla aralarında insan hakları savunucularının da olduğu yaklaşık 135.000 kamu görevlisi ihraç edildi ve süresiz bir biçimde kamu görevinden men edildi.²⁴⁰ OHAL döneminde işini kaybeden özel sektör çalışanları da eklendiğinde bu rakam toplamda 200.000'e çıkmaktadır.²⁴¹ Terör örgütleriyle bağlantılı olduğu "iddiasıyla" binlerce insan yalnızca kamu görevinden ihraç edilmekle kalmadı aynı zamanda damgalandı, baskıya maruz bırakıldı ve özel sektörde çalışmaları da yasaklandı. Bu durumun bir sonucu olarak, bahse konu işlemlerle hedef alınan kişiler toplumdan izole edildi ve uzaklaştırıldı. Dahası, her türlü yargı mekanizması kendilerine kapatıldığı için mağdurların yargısal yollarla bir çözüme erişimi de engellendi.

Avrupa Konseyi'nin çeşitli organlarının devamlı eleştirilerinin ardından KHK'lara karşı bir telafi mekanizması olarak işlev görmesi amacıyla, 1 Ocak 2017'de, Olağanüstü Hal İşlemleri İnceleme Komisyonu ("OHAL Komisyonu") kuruldu.²⁴² OHAL Komisyonu tarafından 27 Mart 2020 itibarıyla yayınlanan verilere göre; Komisyon toplam başvuruların %83'üne denk gelen 105.100 dosya hakkında karar vermiştir ve bunlardan 93.900'ü reddedilirken yalnızca 11.200'ü kabul edilmiştir.²⁴³ OHAL Komisyonu mağdurlara anlamlı, etkili ve tarafsız bir telafi imkanı sunan bağımsız bir organ olarak görülmediği için meşruiyeti, bağımsızlığı ve şeffaflığı birçok sivil toplum örgütü temsilcisi tarafından eleştirilmiştir.²⁴⁴ Anlamlı hukuki telafi imkanlarının olmadığı bir ortamda, çok sayıdaki ihraç edilmiş kamu görevlisi adalet ve işe iadelerini talep etmek için kamusal alanları kullanmak istedi. Ancak, kamusal alandaki görünürlükleri sistematik olarak engellendi ve polis şiddetiyle karşı karşıya kaldılar. Örneğin, KHK'larla ihraç edilen kişilerin 2017'de düzenlemek istediği 282 etkinlikten 167'sine polis müdahale etti.²⁴⁵

236 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

237 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

238 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

239 5326 sayılı Kabahatler Kanunu 31 Mart 2005 tarihli 25772 sayılı (Mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlandı ve 1 Haziran 2005'de yürürlüğe girdi.

240 İHD, 2019 yılı İnsan Hakları Raporu (Mayıs 2020). Erişim: <https://ihd.org.tr/en/wp-content/uploads/2020/05/1%CC%87HD-2019-VIOLATIONS-REPORT.pdf>

241 İHD, 2019 yılı İnsan Hakları Raporu (Mayıs 2020).

242 İHOP, 685 Sayılı KHK ile Kurulan OHAL Komisyonu Etkili bir Hukuk Yolumu?, s. 3 (Şubat 2017). Erişim: <https://www.ihop.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/IS-THE-STATE-OF-EMERGENCY-INQUIRY-COMMISSION.pdf>

243 Bkz, OHAL Komisyonu Kararları Hakkında Duyuru (29 Ağustos 2019). Erişim: <https://soe.tccb.gov.tr/>

244 Bkz, İHOP, 685 Sayılı KHK ile Kurulan OHAL Komisyonu Etkili bir Hukuk Yolumu?, (Şubat 2017).

245 EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2017, s.42 (2018). Erişim: <https://www.esithaklar.org/wp->

.....
Ankara'da bulunan Yüksel Caddesi'nde işinden ihraç edilen eski kamu görevlileri düzenli olarak basın açıklaması yaparak 1300 günü aşkın bir süredir durumu protesto etmeye çalışmakta; bu süre zarfında her gün polis şiddeti, gözaltı ve idari para cezası riskiyle karşılaşmaktadırlar.²⁴⁶ İhraç edilen kamu görevlilerine destek sunmak isteyen diğer insan hakları savunucuları da gözaltına alınmakta ve Kabahatler Kanunu çerçevesinde idari para cezasına çarptırılmaktadır.²⁴⁷ TİHV tarafından derlenen verilere göre, polis sadece 2019'da Yüksel Caddesi'ndeki 712 toplanmaya müdahale etti, bu müdahalelerde protestocuları 1.594 defa gözaltına aldı. 2020 yılının ilk dört ayında (eldeki en son veriler) polis Yüksel Caddesi'ndeki protestolara 177 defa müdahale etti ve 201 kişiyi gözaltına aldı.

Diğer yandan, işçilere yönelik örgütlenme özgürlüğü ile toplantı ve gösteri özgürlüğü ihlalleri dahil uzun süredir devam eden diğer sorunlar darbe girişiminin ardından sürekli olarak artmıştır. OHAL döneminde çıkarılan 678 sayılı KHK,²⁴⁸ grev veya lokavtın ertelenmesine imkan veren hükümlerin kapsamını genişletmiş ve Bakanlar Kuruluna kamu düzeni veya genel sağlığı aksatabilecek grev ve lokavtları 60 güne kadar erteleme yetkisi tanımıştır. Bu hüküm 2018'de olağan dönem kanunlarına da eklenmiştir²⁴⁹ ve bu yetki Cumhurbaşkanıya devredilmiştir. Bu kanun hükmüne dayanarak OHAL döneminde çeşitli iş kollarındaki farklı sendikalar tarafından düzenlenmek istenen 7 grev "milli güvenlik", "halk sağlığı", "ekonomik ve finansal istikrar" gibi gerekçelerle "ertelenmiştir."²⁵⁰

Resmi grevlere ek olarak, Hükümete eleştirel yaklaşan sendikalar tarafından gerçekleştirilmek istenen diğer gösteriler de düzenli olarak kısıtlandı ve polis şiddetiyle karşılaştı. Bir sendikacı, OHAL'in başından itibaren Ankara'daki sembolik öneme sahip yerlerde yapılmak istenen düzenli basın açıklamalarının sürekli olarak yasaklandığını, protestocuların idari para cezası ve gözaltı dahil baskıcı uygulamalara maruz kaldığını bildirdi.²⁵¹ Bilhassa ihraç edilen kamu görevlilerine destek sunmak için düzenlenen basın açıklamaları, oturma eylemleri ve diğer toplanma biçimleri yoğun bir biçimde kriminalize edildi, polis protestoculara karşı aşırı güç kullandı. Bazı durumlarda, protestocuların ihraç edilmiş kamu görevlilerinin isimlerini içeren sloganlar atmasının hemen ardından polis "illegal bir toplanmaya dönüştüğü" iddiasıyla gruba müdahale ederek insanları dağıttı.²⁵² Genel cezasızlık olgusuna paralel olarak polisin uyguladığı iddia edilen şiddet hakkında bulunulan suç duyurularının da işe yaramadığı bildirildi.²⁵³ Öte yandan, Hükümetle yakın ilişkileri olan sendikaların herhangi bir kısıtlama veya polis şiddeti olmadan bir araya gelebildiği ve görüşlerini açıklayabildiği için bu hakkın kullanımında çifte standart uygulandığı da aktarıldı.²⁵⁴

.....
content/uploads/2019/06/Toplantı_Gosteri_Hakki_2017.pdf

246 Bkz, TİHV, Dokümantasyon Merkezi Günlük İnsan Hakları Raporları, Erişim: <http://en.tihv.org.tr/>

247 İHD'nin 31 Mayıs 2019'da yayınlanan İnsan Hakları Savunucuları ve İHD'ye baskılar Özel Raporuna göre: "9 Kasım 2017'de, İHD Eş Genel Başkanı Öztürk Türkdoğan, İHD yöneticileri Sevim Salihoğlu ve Derya Uysal ile İHD çalışanı Besra Varlı KHK'larla görevinden ihraç edilmelerini Ankara'daki Yüksel Caddesi'nde düzenli olarak protesto etmek isteyen kişilerle ilgili yapmak istedikleri basın açıklaması sırasında zorla gözaltına alındı. Daha sonra, Kabahatler Kanunu'na göre bu kişilere 277'şer TL ceza kesildi. İHD bu konuyu Anayasa Mahkemesine taşıdı. İHD İstanbul Şube Başkanı ve Merkez Yürütme Kurulu üyesi Gülseren Yeleri ve İstanbul Şube üyeleri KHK'larla kamudan ihraç edilmelerle ilgili düzenlenen bir basın açıklamasına katıldıkları için 5 Ağustos 2017'de gözaltına alındı. 3 gün gözaltında kaldıktan sonra, adli kontrol ve yurtdışına çıkış yasağı kararıyla serbest bırakıldılar. Haklarında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet etmek suçlamasıyla soruşturma açıldı." Rapora erişim için: <https://ihd.org.tr/en/special-report-increased-pressure-on-hrds-ihd-and-its-executives/>

248 678 sayılı KHK'nın 35. maddesi 22 Kasım 2016 tarihli ve 29896 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi.

249 7071 sayılı Kanun'un 32. maddesi 8 Mart 2018 tarihli ve 30354 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlandığı tarihte yürürlüğe girdi.

250 Evrensel, 2 yıllık OHAL'in bilançosu: Grev yasakları, sansür, baskı, hak ihlali... (19 Temmuz 2018). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/357200/2-yillik-ohalin-bilancosu-grev-yasaklari-sansur-baski-hak-ihlali>

251 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 11, Mayıs 2020.

252 Evrensel, Nuriye ve Semih'den bahsedince polis saldırdı (21 Ekim 2017). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/335829/nuriye-ve-semihden-bahsedince-polis-saldirdi>

253 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 11, Mayıs 2020.

254 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 11, Mayıs 2020.

Türkiye koronavirüsün yayılmasını engellemeye çalışırken polis 1 Mayıs 2020'de İstanbul Taksim Meydanı yakınlarındaki 1 Mayıs İşçi Bayramı yürüyüşünü engelliyor; ana muhalefet partisi, Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili Ali Şeker (ortada) de bir yandan kendisini yeni tip coronavirus COVID-19'a karşı korunmak için maske takarken diğer yandan da çelengi tutuyor. Polis, coronavirus salgını nedeniyle ilan edilen sokağa çıkma kısıtlamasına uymayarak 1 Mayıs'ı İstanbul'daki sembolik Taksim Meydanı'nda kutlamak için yürümeye çalışan onlarca göstericiyi gözaltına aldı. © Ozan KÖSE / AFP

Bugüne kadar 1 Mayıs İşçi Bayramı yetkililer ve işçi hakları savunucuları yani sendikacılar arasında esas sorun kaynaklarından biri olmuştur. İşçi Bayramı gösterilerinin Taksim Meydanı'nda düzenlenmesi 2010-2012 arası dönem hariç uzun süre yasaklanmıştır; ancak işçi hakları savunucuları sembolik önemi nedeniyle ve şehrin merkezindeki alanlara getirilen keyfi yasaklamaları protesto etmek amacıyla Taksim Meydanı'nda toplanmaya devam etmiştir. Bunun bir sonucu olarak her yıl medya organlarında, göstericilerin gözaltına alınması haberleri ve polis şiddetine ilişkin görüntüler yer almaktadır. Örneğin, 2017'de Taksim Meydanı gösterilere yine kapatılmış ve polis en az 165 kişiyi gözaltına almıştı;²⁵⁵ 2018'de ise Taksim civarında en az 78 kişi gözaltına alınmıştı.²⁵⁶ 2019 yılına gelindiğinde ise polis İstanbul genelinde en az 127 kişiyi gözaltına almıştı.²⁵⁷ 2020'de Covid-19 pandemisi nedeniyle geniş katılımlı gösteriler düzenlenemedi ancak polis 1977 1 Mayıs İşçi Bayramı gösterileri sırasında öldürülenleri anmak amacıyla çiçek bırakmak için Taksim Meydanı'na ulaşmak isteyen 15 sendika temsilcisini gözaltına aldı (daha fazla detay için aşağıdaki 9 numaralı örneğe bakınız).

1 Mayıs İşçi Bayramı gösterilerine ilişkin kısıtlamalar Taksim Meydanı ile sınırlı değildir. 2017'de Ankara'daki gösterilerin yasaklanmamasına rağmen göstericiler taşıdıkları dövizlere ilişkin sorunlar yaşadı. Örneğin "OHAL" ve "KHK" gibi ifadelerin yer aldığı dövizlerin alana

255 EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2017, s. 32-33 (2018). Erişim : https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/06/Toplantı_Gosteri_Hakki_2017.pdf

256 EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Bülteni Nisan-Haziran 2018.

257 EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Bülteni Nisan-Eylül 2019. Erişim: https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/11/toplantı_ve_gosteri_hakki_izleme_2019_nisan_eylul-1.pdf

.....
sokulmasına izin verilmedi.²⁵⁸ Benzer şekilde, "diktatörlüğe hayır" dövizleri de miting alanına alınmadı.²⁵⁹ 2018'de Ankara'daki gösteriler için istenen "izin" Valilik tarafından "atılacağı bildirilen sloganların ve okunacağı bildirilen basın açıklamasının mevzuata uygun olmadığı" ve "bazı sloganların kamu kurumlarını, siyasi partileri hedef aldığı", "askeri operasyonları eleştirdiği" gerekçesiyle ilk önce reddedilirken²⁶⁰ yapılan ikinci başvuru kabul edildi ve gösteriler düzenlendi.²⁶¹ 2019 yılında ise gösterilere izin verildi ve kitlesel miting barış ve bayram havası içerisinde herhangi büyük bir sorun olmadan gerçekleştirildi.²⁶²

İşçi haklarını savunanlara yönelik baskı OHAL döneminin bitmesinin ardından da azalmadı. Bu baskılara ilişkin en belirgin örnek olarak kötü çalışma koşullarını protesto etmek için Eylül 2018'de İstanbul Havalimanı önünde toplanan ve çalışmayı durduran işçilerin gözaltına alınması, tutuklanması ve yargısal tacize maruz kalması gösterilebilir.²⁶³ Protestoların gecesinde jandarma işçilerin kaldığı yatakhanelere baskın düzenledi ve yaklaşık 400 işçiyi gözaltına aldı. Sonraki günlerde, "iş ve çalışma hürriyetini ihlal", "kamu malına zarar verme", "polise mukavemet" ve "toplantı ve gösteri sırasında silah bulundurma" suçlamalarıyla 61 işçi ve sendikacı hakkında cezai soruşturma açılırken bu işçilerden 30'dan fazlası tutuklandı.²⁶⁴ İşçilerin neredeyse dört gün boyunca avukatlarıyla görüşmesine izin verilmezken şirket temsilcilerinin işçilerin sorgulandığı polis binalarına rahatlıkla girdiği -ki bu durum adil yargılanma ve savunma hakkının iç hukuk ve uluslararası hukuk uyarınca açık bir ihlalidir- bildirildi.²⁶⁵ İşçiler ve sendikacılar, protestoların havalimanının açılmasından önce kaosa yol açmak isteyen terör örgütleri tarafından düzenlediğini söyleyen medya kuruluşlarının karalama kampanyasına da maruz kaldı.²⁶⁶ Bir sivil toplum örgütü temsilcisi resmi iddianamenin de -işçilerin Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını engellemeye ve Hükümeti yabancı muhatapları nezdinde itibarsız kılmaya çalıştığını iddia eden- karalama kampanyasındaki dili yansıttığını bildirdi.²⁶⁷ Aralık 2018'deki ilk duruşmanın ardından, işçiler üç ay boyunca tutuklu kaldıkları cezaevinden tahliye edilmesine rağmen, sanıklar hakkında adli kontrol şartı ve yurtdışına çıkış yasağı hala devam ediyordu. Mart 2019'da görülen ikinci duruşmada bu önlemlerin de kaldırılmasına karşın dava hala sürmektedir.²⁶⁸

.....
258 EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2017, s. 34 (2018).

259 EŞHİD, Toplantı ve Gösteri Hakkı İzleme Raporu 2017, s. 35 (2018).

260 Birgün, Valilikten bir garip ret gerekçesi: "1 Mayıs yürüyüşü emek güçlerinin kuruluşuna aykırı" (18 Nisan 2018). Erişim: <https://www.birgun.net/haber/valilikten-bir-garip-ret-gerekcesi-1-mayis-yuruyusu-emek-guclerinin-kurulusuna-aykiri-212636>

261 Evrensel, Ankara'da 1 Mayıs'a izin verildi (20 Nisan 2018). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/350546/ankarada-1-mayisa-izin-verildi>

262 Evrensel, Ankara'da 1 Mayıs: Emekçiler "Kıdem tazminatıma dokunma" dedi (1 Mayıs 2019). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/378567/ankarada-1-mayis-emekciler-kidem-tazminatima-dokunma-dedi>

263 Bkz, BBC Türkçe, İstanbul Yeni Havalimanı eylemleri: İşçiler ne talep ediyor, ana firma İGA taleplere ne diyor? (20 Eylül 2018). Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-45559105>; ayrıca bkz, İHD, İstanbul 3. Havaalanı İşçilerinin Durumuna İlişkin Gözlem Raporu (18 Eylül 2020). Erişim: <https://www.ihd.org.tr/istanbul-3-havaalani-iscilerinin-durumuna-iliskin-gozlem-raporu/>

264 Bianet, 3. Havalimanı İşçileri Davası Başlıyor (4 Aralık 2018). Erişim: <http://bianet.org/bianet/insan-haklari/203180-3-havalimani-iscileri-davasi-basliyor>; Front Line Defenders, Sendikacılar ve İnşaat İşçilerine Yönelik Yargı Baskısı (30 Kasım 2018). Erişim: <https://www.frontlinedefenders.org/en/case/judicial-harassment-ozgur-karabulut>

265 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

266 Örneğin, bkz, Sabah, 2. Gezi Provokasyonu (16 Eylül 2018). Erişim: <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2018/09/16/2-gezi-provokasyonu>; Yeni Şafak, 3. Havalimanı'nda Provokasyon (16 Eylül 2018). Erişim: <https://www.yenisafak.com/gundem/3-havalimaninda-provokasyon-3395948>

267 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

268 En son bilgiler için, lütfen bkz, Türkiye'deki Hak Savunucuları için Sessiz Kalma, Üçüncü Havalimanı İşçileri (3 Aralık 2019). Erişim: <https://www.sessizkalma.org/defender/ucuncu-havalimani-iscileri/>

J. Covid-19'un Toplantı ve Gösteri Özgürlüğüne Etkileri

Covid-19 pandemisi ve beraberinde uygulanan sokağa çıkma yasakları ve diğer önlemler sivil toplumun toplantı ve gösteri özgürlüğüne kaçınılmaz olarak etki etmektedir. Sokağa çıkma yasakları ve kitlesel olarak toplanmaların yasaklanması sonucunda, ve pandemiden etkilenen diğer ülkelerde yaşananlara benzer bir biçimde, birçok sivil toplum örgütü yüz yüze toplantıları ve toplanmaları iptal etmeyi seçerek faaliyetlerini online platformlara taşıdı. Bu nedenle, salgın başladığından bu yana çok daha az sayıda insan toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanmak için kamusal alanlara çıktı. Diğer yandan, çeşitli nedenlerle toplantılar düzenlemeye çalışan ve bu girişimleri engellenen ve/veya idari para cezasına çarptırılan kişiler de bulunmaktadır.

Esasen, toplantı ve gösteri özgürlüğünün kullanılmasına ilişkin genel sağlık temelinde getirilen kısıtlamalar olağanüstü koşullarda hakların sınırlandırılmasına dair uluslararası standartları karşıladığı sürece gerekçelendirilebilir. Şöyle ki, hak ve özgürlüklere ilişkin kısıtlamaların uluslararası hukuka uygun olması için gerekli ve orantılı, kanunla düzenlenmiş, süre bakımından sınırlı ve özü itibarıyla ayrımcı olmaması gerekir. Hakların kullanımını askıya alma imkanı veren maddeler, Devletlere olağanüstü bir durumda tarafı oldukları uluslararası sözleşmelerde ve belgelerde güvence altına alınan hakların kullanımını geçici olarak durdurma imkanı verir; ve bu maddeler Türkiye'nin tarafı olduğu bazı uluslararası belgelerde de yer almaktadır. Bu belgeler Devletlerin yukarıda açıklanan kriterlere uyması, Devletin bu alanları izlemekle görevli ilgili uluslararası organlara bilgi vermesi, kullanımı askıya alınan hakları ve askıya alma nedenlerini belirtmesi koşuluyla hakkın kullanımının askıya alınmasına imkan sunar²⁶⁹. BM Toplantı ve Gösteri Özgürlüğü Özel Raportörü Covid-19 salgınının zirve yaptığı Nisan 2020'de yayınladığı basın açıklamasında aşağıdaki hususun altını çizdi:

Temel hak ve özgürlüklerle ilgili adil olmayan genel kısıtlamaların ilan edilmesi kabul edilemez. Bilhassa insan hakları, sendikal haklar, insani yardım sunan toplumsal hizmetleri izleyen sivil toplum aktörleri ve kriz yönetimini takip eden gazetecilere istisnaların tanınması gerekir. (...) Krizin, hakları veya özellikle toplantı ve gösteri özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğünü bastırmak için bir gerekçe olarak kullanılmaması bir zorunluluktur²⁷⁰.

Bu uluslararası hukuki çerçeveyi dikkate aldığımızda, Türkiye'nin Covid-19 ile ilgili halk sağlığı önlemlerini uygularken, özellikle de barışçıl toplanma hakkına yönelik kısıtlamalar bakımından, bu standartlara tam olarak uyum göstermediği görülmektedir. Bazı durumlarda söz konusu özel toplanmaların amacını ve halk sağlığına oluşturacakları gerçek tehdit riskini

269 MSHUS'un 4. maddesi: (1). *Ulusun hayatını tehdit eden ve varlığı resmen ilan edilmiş olan olağanüstü "bir durumun ortaya çıkması halinde, bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerine aykırı olmamak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermemesi kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde olmak üzere, bu Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler alabilirler.* (2). Bu hükme dayanılarak Sözleşme'nin 6, 7, 8 (1. ve 2. fıkralar), 11, 15, 16 ve 18. maddelerine aykırılık getirilemez. (3). Aykırılık hakkından yararlanmak isteyen bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, hangi hükümleri uygulamaktan kaçındıklarını ve bu davranışta bulunmalarına yol açan nedenleri, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığıyla, bu Sözleşme'ye Taraf diğer Devletlere derhal bildireceklerdir. Böyle bir aykırılığı sona erdirdikleri tarih konusunda da yine aynı kanal aracılığıyla bir bildirimde bulunacaklardır. AİHS'in 15. maddesi, "Olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma": (1). *Savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci Taraf, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme' de öngörülen yükümlülüklerine aykırı tedbirler alabilir.* (2). *Yukarıdaki hüküm, meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında 2. maddeye, 3. ve 4. maddeler (fıkra 1) ile 7. maddeye aykırı tedbirlere cevaz vermez.* (3). *Aykırı tedbirler alma hakkını kullanan her Yüksek Sözleşmeci Taraf, alınan tedbirler ve bunları gerektiren nedenler hakkında Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tam bilgi verir. Bu Yüksek Sözleşmeci Taraf, sözü geçen tedbirlerin yürürlükten kalktığı ve Sözleşme hükümlerinin tekrar tamamen geçerli olduğu tarihi de Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirir.*

270 BMİHYKO, "Devletlerin Covid-19 tedbirlerinin toplantı ve örgütlenme özgürlüğünü engellememesi gerekir" – BM toplantı, gösteri ve örgütlenme özgürlüğü uzmanı, Clément Voule (14 Nisan 2020). Erişim: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25788&LangID=E>

.....
dikkate almadan genel yasaklar ilan edilmiştir;²⁷¹ bu yasaklar ilan edilirken kısıtlamaların sadece durumun gerektirdiği kadarıyla sınırlı olması sağlanmamıştır.²⁷² Ayrıca, anayasa tarafından korunan temel hakların ölçüsüzce sınırlandırılmasını gerektirmeyecek daha az sınırlayıcı önlemlerin uygulanabilirliği değerlendirilmemiştir. Covid-19 önlemlerinin Türkiye genelinde kaldırıldığı esnada bile, az sayıda insanın katıldığı, تنها yerlerde düzenlenen bazı toplantılar engellenmiş ve böylece bahse konu kısıtlamaların gerekli olup olmadığı veya orantılılığı soruları ortaya çıkmıştır. Aşağıda bahsedilen olaylar birçok sivil toplum örgütünün, Covid-19 önlemlerinin yetkililer tarafından temel haklar ve sivil topluma yönelik daha fazla kısıtlama getirmek için -pandeminin sunduğu kusursuz fırsattan yararlanılarak- bir gerekçe olarak kullanıldığını düşünmesine yol açtı²⁷³.

TİHV tarafından açıklanan verilere göre,²⁷⁴ 1 Ocak 2020 ve 1 Haziran 2020 (bu tarihler Covid-19'a karşı alınan önlemlerin yürürlükte olduğu dönemi kapsıyor²⁷⁵), polis en az 363 barışçıl gösteride polis güç kullandı ve gerçekleştirilen etkinliklerde 754 kişi gözaltına alınırken, 16 kişi de yaralandı. Bu olaylar arasında Covid-19 önlemleri gerekçesiyle müdahale edilen 9 toplantı ve etkinlik bulunurken, bu etkinliklerde 42 gösterici de gözaltına alındı. Dahası, aynı dönemde doğrudan toplantı ve gösteri özgürlüğü ile ilgili olmamasına karşın polis Covid-19 önlemlerine uymadıkları gerekçesiyle 17 olayda 29 kişiye karşı güç kullandı, bu kişilerden dördü polisin kullandığı güç veya ateşli silah nedeniyle yaralandı²⁷⁶.

Bazı durumlarda, Covid-19 pandemisi sırasında toplantı düzenledikleri için sivil toplum aktörleri ve diğer hak sahiplerine idari para cezası uygulandı. Bu durumdan bilhassa çevre hakkı savunucuları orantısız bir biçimde etkilendi. Maden ve enerji şirketlerinin pandemi süresince faaliyetlerine devam etmesine büyük oranda izni verilirken, çevre hakkı savunucularının bu faaliyetleri protesto etmek için dışarı çıkmalarına izin verilmedi. Ayrıca, sokağa çıkma yasakları ve sağlık kaygıları birçok insanı evde kalmaya zorladı, pandemi süresince mahkemelerin faaliyetleri askıya alındığı için zarar verici projelere karşı açılan davaların duruşmaları da ertelendi. Bazı kaynaklara göre bu durum şirketler tarafından daha önce kamuoyu tepkisi nedeniyle durdurulan operasyonlarına yeniden başlama ve/veya operasyonlarını hızlandırma fırsatı olarak değerlendirildi. Sivil toplum aktörleri pandemi önlemlerini ihlal ettikleri için idari para cezasına çarptırılma kaygısıyla, bu zarar verici projelere karşı yerel toplulukları örgütleyememekten ayrıca üzüntü duydu²⁷⁷. 1 Haziran 2020'de Covid-19 önlemlerinin gevşetilmesini takiben yaşanan gelişmeler bahse konu önlemlerin muhalefeti engellemek ve muhalif sesleri susturmak için kullanıldığı yönündeki kaygıları daha da arttırmıştır.

.....
271 Siirt ve Kocaeli illerindeki her türlü açık ve kapalı alan etkinliklerine ilişkin genel yasaklama kararı alındı. Daha fazla bilgi için, bkz, TİHV, Türkiye'de İlk Vakanın Tespit Edildiği 11 Mart – 10 Mayıs 2020 Tarihleri Arasında Yaşanan Covid-19 ile İlişkili Hak İhlalleri Raporu, s. 29. Erişim: <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/05/Tu%CC%88rkiyeKovidHaki%CC%87hlalleriSON.pdf>

272 MSHUS madde 4.1; AİHS madde 5.1, bkz 269 sayılı dipnot.

273 Ekoloji Birliği, Ekoloji Birliği'nden tepki: Kuyucular ve Beyköy halkına kesilen para cezaları geri alınsın! (11 Haziran 2020). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/ekoloji-birliginden-tepki-kuyucular-ve-beykoy-halkina-kesilen-para-cezaları-geri-alınsın/>

274 Bkz, TİHV, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve İnsan Hakları Derneği Şiddete Karşı Tutum Belgesi (9 Haziran 2020). Erişim: <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/turkiye-insan-haklari-vakfi-ve-insan-haklari-dernegi-siddete-karsi-tutum-belgesi/>

275 Türkiye'deki ilk resmi Covid-19 vakası 11 Mart'ta duyuruldu. Resmi vakanın duyurulmasının ardında, Türkiye kısmi kapanma tedbirleri uyguladı; bu kapsamda bazı işyerlerinin kapatılması, 65 yaş üstü ve 18 yaş altı kişilerin evde kalması kararları alındı, şehirler arası seyahat yasağı ve büyük şehirlerde hafta sonları sokağa çıkma kısıtlaması getirildi. 1 Haziran 2020'den itibaren bu önlemler kademeli olarak gevşetildi, günlük yaşamı etkileyen önlemlerin çoğu kaldırıldı.

276 TİHV, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve İnsan Hakları Derneği Şiddete Karşı Tutum Belgesi (9 Haziran 2020). Erişim: <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/turkiye-insan-haklari-vakfi-ve-insan-haklari-dernegi-siddete-karsi-tutum-belgesi/>

277 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 9, Mayıs 2020.

Örnek #8 – Çevre hakkı savunucularının Covid-19 önlemleri kapsamında maruz kaldığı taciz: Çevre hakkı savunucuları gerçekten de Covid-19 önlemleri sebebiyle birçok kere idari para cezasına çarptırılmıştır. Yukarıda çevre hakkı savunucularına ilişkin bölümde bahsedildiği üzere, maden şirketleri faaliyetlerine herhangi bir kesinti olmaksızın devam ederken yerel yöneticilerin "piknik yapmayı, ormanlık alanda kalmayı, drone uçurmayı yasaklama" kararı nedeniyle altın madeni projesine karşı direnen beş çevre hakkı savunucusu toplamda 57.000 TRY idari para cezasına çarptırıldı²⁷⁸. Bu idari para cezası, çevre hakkı savunucularının pandeminin en başında kamp alanındaki kişi sayısını 7 ile sınırlandırdıklarını ve kendilerini toplumun genelinden izole ettiklerini duyurmalarına rağmen kesildi²⁷⁹. Gerçekten de, ormanlık alanda izole bir şekilde yaşayan ve sosyal mesafe kurallarına da uyduklarını belirten çevre hakkı savunucularının halk sağlığına yönelik tehdit oluşturduğu kaygısı sorgulamaya değerdir. Haziran 2020'de, Covid-19 bağlantılı önlemlerin çoğunun ülke genelinde kaldırılmasından sonra iki çevre hakkı savunucusu bahsi geçen kamp alanına giderken -yerel yöneticilerin aynı kararına dayanarak- polisler tarafından gözaltına alındı²⁸⁰. Raporun yazıldığı sırada, bazı çevre hakkı savunucuları maden alanının yanında toplanarak kamp alanındaki savunuculara destek vermek için toplanmak istediklerinde hala engellemelerle karşılaşılıyordu; Covid-19 önlemlerinin çoğu 1 Haziran itibarıyla kaldırılmış ve günlük yaşam normale dönmüş olmasına rağmen yetkililer bu kişileri halk sağlığı ve güvenliği dahil çeşitli gerekçelerle engellemektedir²⁸¹.

Benzer şekilde, Haziran 2020'de Aydın'da jeotermal bir projeye karşı çıkan en az 35 yerel çevre hakkı savunucusuna 17 Nisan'da gerçekleştirdikleri protestoda maske takmadıkları ve sosyal mesafe önlemlerine riayet etmedikleri için Sağlık Hizmetleri Kanunu'nu ihlal ettikleri gerekçesiyle kişi başı 3150 TRY idari para cezasına çarptırıldığı bildirildi²⁸². İddiaya göre, yerel direniş nedeniyle operasyonlarına ara vermek durumunda kalan jeotermal şirketin faaliyetlerine yeniden başlaması için pandemiyi bir fırsat olarak görüp şirketin bazı ekipmanlarını proje alanına taşınması üzerine yerel çevre hakkı savunucuları şirketi protesto etmek için bir kez daha toplandı.²⁸³ Çevre hakkı savunucularından bazıları gösteri sırasında jandarmanın orada olduğunu, jandarmanın uyarıları doğrultusunda protestocuların sosyal mesafe kurallarına uyduğu ve maske taktığını bildirdi. Bu olay özelinde de, Covid-19 pandemisinin yerel direnişi kırmak için bir "bahane" olarak kullandığı düşünülmektedir²⁸⁴.

278 Yeşil Gazete, Kaz Dağları'nda ruhsatsız şirkete izin, çadırılı nöbetçilere 57 bin lira ceza (11 Mayıs 2020). Erişim: <https://yesilgazete.org/blog/2020/05/11/kazdaglarinda-ruhsatsiz-sirkete-izin-cadirli-nobetcilere-57-bin-lira-ceza/>

279 Yeşil Gazete, Kaz Dağları'ndaki çadırılı nöbet korona virüs bahanesiyle sonlandırılmak isteniyor (21 Nisan 2020). Erişim: <https://yesilgazete.org/blog/2020/04/21/kazdaglarindaki-cadirli-nobet-koronavirus-bahanesiyle-sonlandirilmak-isteniyor/>

280 Ekoloji Birliği, Kirazlı çadır direnişçileri yalnız değildir, gözaltı girişimi kabul edilemez! (9 Haziran 2019). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/ekoloji-birligi-kirazli-cadir-direniscileri-yalniz-degildir-gozalti-girisimi-kabul-edilemez/>

281 Ekoloji Birliği, Kaz Dağları için topyekün mücadele: Nöbet de eylemler de sürüyor! (16 Haziran 2020). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/kazdaglari-icin-topyekun-mucadele-nobet-de-eylemler-de-suruyor/>

282 Ekoloji Birliği, Ekoloji Birliği'nden tepki: Kuyucular ve Beyköy halkına kesilen para cezaları geri alınsın! (11 Haziran 2020). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/ekoloji-birliginden-tepki-kuyucular-ve-beykoy-halkina-kesilen-para-cezaları-geri-alinsin/>; Birgün, Aydın'da jeotermallere karşı direnen köylülere 3 bin 150 lira para cezası (7 Haziran 2020). Erişim: <https://www.birgun.net/haber/aydin-da-jeotermallere-karsi-direnen-koylulere-3-bin-150-lira-para-cezasi-303659>

283 Ekoloji Birliği, JES'e direnen köylülere 3 bin 150'şer lira sosyal mesafe cezası verildi! (7 Haziran 2020). Erişim: <https://ekolojibirligi.org/jese-direnen-koylulere-3-bin-150ser-lira-sosyal-mesafe-cezasi-verildi/>

284 Ekoloji Birliği, JES'e direnen köylülere 3 bin 150'şer lira sosyal mesafe cezası verildi! (7 Haziran 2020).

Yetkililer 1-3 Mayıs tarihlerinde 31 ilde sokağa çıkma kısıtlaması ilan ettiği için 1 Mayıs İşçi Bayramı günündeki gösteriler de fiili olarak yasaklandı.²⁸⁵

Örnek #9 – Covid-19 pandemisi sürecinde Taksim'deki 1 Mayıs İşçi Bayramı

gösterileri: Yetkililerin, az sayıdaki hak savunucusunun sosyal mesafe kurallarına riayet etmesini kolaylıkla sağlayabilecek olmasına karşın 1 Mayıs İşçi Bayramı vesilesiyle Taksim Meydanı'nda işçi haklarını savunmak için bir araya gelen hak savunucuları da polis şiddetine maruz kaldı. Yetkililer ve hak savunucuları arasındaki uyuşmazlık Taksim Meydanı'na çıkabilecek kişi sayısında anlaşamamaktan kaynaklandı: yetkililer Covid-19 tedbirleri nedeniyle sayıyı 10 ile sınırladı fakat sendikalar üye örgütlerin yeterli düzeyde temsili için biraz daha fazla sayıda kişiye izin verilmesini talep etti.²⁸⁶ Toplantının gerçekleştiği gün polis, kendileri ve sendikacılar arasında yakın fiziki temasa yol açacak biçimde 15 sendika temsilcisini gözaltına aldı.²⁸⁷ Her bir kişiye 3180 TRY idari para cezası kesildikten sonra bu kişiler serbest bırakıldı.²⁸⁸ İşçilerin pandemi döneminde sendikacılar tarafından güvensiz addedilen koşullarda çalışmaya devam etmeye zorlanmasına rağmen az sayıda sendikacının protesto için bir araya gelmesine izin verilmemesine yol açan önlemin mantığı işçi hakları savunucuları tarafından anlaşılamadı.²⁸⁹ Sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu gün yetkililer bu gerekçeyle gösteriye izin vermezken Taksim'de inşaat faaliyetlerinin devam ettiği ve çok sayıda insanın başka nedenlerle dışarı çıktığı da bildirildi.²⁹⁰ Bu durum protestocular arasında kendileri bakımından uygulanan kısıtlamanın halk sağlığı gibi meşru bir gerekçeden ziyade protesto haklarını engellemek için bir bahane olarak kullanıldığı algısını arttırdı.

Son olarak, 2 Temmuz 2020'de Ankara Valiliği şehirde son günlerde Covid-19 vakalarının arttığını belirten İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu kararına dayanarak Ankara'da 15 gün süreyle her türlü toplantı ve etkinliği yasakladı²⁹¹. Bu yasaklama, avukatların baroların yapısında değişikliğe yol açacak taslak kanuna karşı protesto gerçekleştirmek istedikleri bir dönemde getirildi²⁹². Barolar üzerinde kontrol sağlamaya ve baroların gücünü azaltmaya yönelik bir girişim olduğu gerekçesiyle sivil toplum ve muhalefet tarafından eleştirilen taslak kanun, Mecliste tartışıldığı hafta avukatlar kitlesel bir gösteri düzenlemeyi planlıyordu. 19 Haziran'da, birçok baro başkanı taslak kanunla ilgili kaygılarını dile getirmek için kendi illerinden Ankara'ya yürüyüş başlattı²⁹³. 22 Haziran'da, Covid-19 pandemisi, önerilen

285 TİHV, Türkiye'de İlk Vakanın Tespit Edildiği 11 Mart – 10 Mayıs 2020 Tarihleri Arasında Yaşanan Covid-19 ile İlişkili Hak İhlalleri Raporu, s. 28.

286 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

287 Deutsche Welle Türkçe, Korona virüs kısıtlamaları altında olaylı 1 Mayıs kutlamaları (1 Mayıs 2019). Erişim: <https://www.dw.com/tr/koronavir%C3%BCs-k%C4%B1s%C4%B1tlamalar%C4%B1-alt%C4%B1nda-olayl%C4%B1-1-may%C4%B1s-kutlamalar%C4%B1/a-53301627>

288 TİHV, Türkiye'de İlk Vakanın Tespit Edildiği 11 Mart – 10 Mayıs 2020 Tarihleri Arasında Yaşanan Covid-19 ile İlişkili Hak İhlalleri Raporu, s. 28.

289 Deutsche Welle Türkçe, Korona virüs kısıtlamaları altında olaylı 1 Mayıs kutlamaları (1 Mayıs 2019).

290 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 8, Mayıs 2020.

291 T24, Ankara Valiliği "Kovid-19 vakaları artıyor" dedi, baroların Büyük Savunma Mitingi öncesinde eylemleri yasakladı! (2 Temmuz 2020). Erişim: <https://t24.com.tr/haber/barolar-buyuk-savunma-mitingi-icin-cagri-yapmisti-ankara-da-her-turlu-toplanti-yuruyus-ve-gosteri-yasaklandi,888124>

292 Taslak kanun, Diyanet İşleri Başkanının 24 Nisan 2020'de LGBTI+ bireyleri hedef alan konuşmasının ardından çeşitli baroların bu nefret söylemini kınayan ve yetkililer tarafından hoş karşılanmayan açıklamalar yayınlamasını takiben meclise getirildi. Daha fazla detay için, bkz, ILGA-Europe, Ortak açıklama: End hate speech and targeted attacks against LGBTI people in Turkey (8 Mayıs 2020). Erişim: <https://www.ilga-europe.org/resources/news/latest-news/joint-statement-end-hate-speech-and-targeted-attacks-against-lgbti-people>. Taslak kanun 5000'den fazla üyesi olan baroların bulunduğu illerde çoklu baro kurulmasına imkan veriyor ve baroların Türkiye Barolar Birliği'nde temsil edildiği delege sayısıyla ilgili değişiklik öneriyor. Hükümet taslak kanunu barolarda çoğulculuk ve demokrasiyi sağlayacak bir düzenleme olarak sunarken barolar bahse konu taslağı kendilerini susturmak ve kurumlarını kontrol etmek için bir çaba olarak görüyor.

293 Evrensel, Baro başkanlarının Ankara'ya "Savunma Yürüyüşü" başladı (19 Haziran 2020). Erişim: <https://www.>

Baroların yapısını değiştirecek kanun tasarısını protesto eden kıdemli bir avukat 22 Haziran 2020'de Ankara'daki yürüyüşlerinin önünü kesen çevik kuvvet polislerinin önünde döviz taşıyor. Avukatlar ilgili kanun tasarısının, muhalifleri susturmayı amaçladığını öne sürmektedir. © Adem ALTAN /AFP

güzergahın toplantı ve gösteriler için belirlenen alanlar arasında olmadığı, şehirler arası yolda yürüyüşe izin verilmemesi gibi çeşitli gerekçelerle avukatların Ankara'ya girişleri engellendi²⁹⁴. Polis barikatı altında 24 saatlik oturma eylemin ardından baro başkanlarının sembolik yürüyüşlerini gerçekleştirmesine izin verildi²⁹⁵. Taslak kanun Mecliste görüşülürken Meclis dışında oturma eylemi gerçekleştirildi; sonrasında taslak kanun 11 Temmuz 2020'de Mecliste kabul edildi ve 15 Temmuz 2020'de yürürlüğe girdi²⁹⁶.

Son olarak, sivil toplum örgütü temsilcileri, Hükümete yakınlığına göre sivil toplum örgütleri ve gruplarına çifte standart uygulanması konusuna da işaret etti²⁹⁷. Örneğin, açlık grevindeki Grup Yorum üyesinin Mayıs 2020'de yaşamını yitirmesinin ardından Milliyetçi Hareket Partisi ("MHP") ile bağlantılı olduğu iddia edilen bazı sağcı gruplar açlık grevi sonucu hayatını kaybeden üyenin terörist olduğu iddiasıyla Kayseri'de defnedilmesini önlemek için sokağa çıktı ve defnedilmesi durumunda cesedi yakmakla tehdit etti²⁹⁸. Covid-19 pandemisine

evrensel.net/haber/407482/baro-baskanlarinin-ankaraya-savunma-yuruyusu-basladi

294 Bianet, Avukatların Ankara'ya girişi engellendi: 'Tam bir Hukuksuzluk' (22 Haziran 2020). Erişim: <https://bianet.org/1/133/226085-savunma-yuruyusune-ankara-engeli>; ayrıca bkz, Birgün, Baro başkanlarına polis engeli: Valilik yürüyüşe izin vermiyor (22 Haziran 2020). Erişim: <https://www.birgun.net/haber/baro-baskanlarina-polis-engeli-valilik-yuruyuse-izin-vermiyor-305533>

295 Gazete Karınca, Kararlılığın sonucu: Baro başkanları Ankara'ya girdi, yürüyüş sona erdi (23 Haziran 2020). Erişim: <https://gazetekarınca.com/2020/06/kararlilikin-sonucu-baro-baskanlari-ankaraya-girdi-yuruyus-sona-erdi/>

296 Bkz, BBC Türkçe, Çoklu Baro yasa teklifi TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilerek yasalaştı (11 Temmuz 2020). Erişim: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53371906>. Kısa süre önce kabul edilen kanunun metni için lütfen bkz, 7249 Avukatlık Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 15 Temmuz 2020 tarihli ve 31186 sayılı Resmi Gazete'de yayımlandı ve yayımlanma tarihinde yürürlüğe girdi.

297 FIDH'in sivil toplum örgütü temsilcisi ile gerçekleştirdiği online görüşme no. 3, Mayıs 2020.

298 Evrensel, Kayseri'de İbrahim Gökçek'in mezarına saldırı girişimi (11 Mayıs 2020). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/404406/kayseride-ibrahim-gokcekin-mezarina-saldiri-girisimi>

.....
rağmen grup yaklaşık 2 saat sokakta kaldı ve ancak polis geldikten sonra alanı terk etti. Diğer yandan, yaşamını yitiren kişiyi anmak için İstanbul'da kendi mahallesinde düzenlenenler de dahil olmak üzere çok sayıdaki toplanmayı polis göz yaşartıcı gaz kullanarak dağıttı, bazı göstericiler gözaltına alındı ve idari para cezasına çarptırıldı²⁹⁹. Çok sayıda kişinin Covid-19 önlemleri gerekçesiyle cenaze törenine katılması engellendi³⁰⁰.

Yukarıda bahsedilen vakalar Türkiye'deki yetkililerin Covid-19 pandemisi döneminde toplantı ve gösteri özgürlüğüne giderek daha fazla riayet etmediğini; olağanüstü hallerde uluslararası hukuka göre hakların askıya alınmasının meşru görüldüğü sınırın ötesine geçildiğini ortaya koymaktadır. Sivil toplum örgütü temsilcilerinin de ifade ettiği üzere, pandeminin, bu hakkın halk sağlığını korumak amacıyla hukuka uygun ve orantılı bir biçimde meşru olarak kısıtlanması yerine yetkililer tarafından gerçekten de, son dört yıldır zaten baskı altında olan, sivil topluma yönelik daha fazla baskı uygulamak için bir "gerekçe" olarak kullanıldığı görülmektedir.

.....
299 İstanbul'daki cenaze töreni sırasında 2'si çocuk 26 kişi gözaltına alındı. Gözaltına alınan kişiler "sosyal mesafe kuralına uymadıkları" gerekçesiyle 1000'er TL idari para cezası kesilerek serbest bırakıldı. Polis şiddeti sonucunda bir kadın yüzünden yaralandı. 8 Mayıs 2020'de, polis ölüm orucunda yaşamını yitiren Gökçek'in cenazesinin tutulduğu Gazi Cemevi'ne baskın gerçekleştirdi. Biber gazı ve plastik mermi ile müdahalenin ardından aralarında avukatların da olduğu 18 kişi gözaltına alındı. Son olarak, Kayseri'deki cenaze töreni sırasında bir kişi daha gözaltına alındı. Ayrıca, polis Grup Yorum üyelerinin cenaze töreni sırasında konuşma yapmasına izin vermedi ve törenin sonunda Grup Yorum türküsü söylemek isteyen kişilere fiziksel şiddet uyguladı. Bkz, TİHV, Documentation Center Daily Human Rights Report – İbrahim Gökçek'in Cenazesine Polis Müdahalesi. Erişim: <https://en.tihv.org.tr/page/4/>. Ayrıca, bkz, Bianet, İbrahim Gökçek'in Cenazesi Kayseri'ye Götürüldü (8 Mayıs 2020). Erişim: <http://bianet.org/bianet/siyaset/224029-ibrahim-gokcek-in-cenazesi-kayseri-ye-goturuldu>

300 Evrensel, İbrahim Gökçek'in cenazesi engellemelerle toprağa verildi (8 Mayıs 2020). Erişim: <https://www.evrensel.net/haber/404210/ibrahim-gokcekin-cenazesi-engellemelerle-topraga-verildi>

IV. SONUÇLAR VE TAVSİYELER

A. Sonuçlar

Türkiye'de sivil toplumun faaliyetlerini yürüttüğü atmosferin kötüleşmesi 2013'den bu yana devam etmektedir. İfade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü ile birlikte toplantı ve gösteri özgürlüğü, - Türkiye'nin anayasal yükümlülükleri ve uluslararası taahhütlerini tamamen göz ardı ederek-geriye götüren kanunlar ve politikalarla hedef alınmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin kullandığı bahse konu haklardaki geriye gidiş Türkiye'de hukukun üstünlüğü ve yargı bağımsızlığı dahil demokratik denge ve denetleme alanlarındaki daha geniş bir bozulmanın semptomatik yansıması niteliğindedir. Serinin ilk çalışması olan bu Rapor kısıtlayıcı mevzuat düzenlemeleriyle ve yetkililerin keyfi uygulamalarıyla bu hakkın giderek nasıl zarar gördüğünü; hakkın kullanımına ilişkin bu kısıtlamaların sivil toplum aktörlerinin insan hakları ve demokrasiyi savunmadaki temel izleme işlevlerini yerine getirme düzeylerini nasıl etkilediğini göstererek; temel bir hak olan barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüğüne odaklanarak sivil toplumun faaliyetlerini yürüttüğü ortamı belgelemeyi ve sorunları açığa çıkarmayı amaçlamıştır.

Raporun bulguları sadece Devletin uluslararası yükümlülükleri ile toplantı ve gösteri özgürlüğünü kısıtlayan ulusal mevzuat arasındaki uçurumu göstermemiş aynı zamanda da Devletin düşmanca söylemler ve kanunu keyfi bir biçimde uygulamasıyla hakkın kullanımını ihlal etmeye dönük yoğunlaştırılmış çabalarını da ortaya çıkarmıştır. Rapor farklı görüşleri açıklamak için barışçıl gösteriler düzenlemenin yetkililer tarafından nasıl kısıtlandığını, bastırıldığını ve bir bakıma sivil toplum örgütleri için tehlikeli hale getirildiğini göstermiştir. Bunun bir sonucu olarak, sivil toplum aktörleri meşru insan hakları faaliyetleri yürütmenin ve hak ve özgürlükleri kısıtlayan kamusal politikaları eleştirmenin yüksek riskli bir faaliyete dönüştüğü giderek daha gerginleşen koşullarda çalışmaya başlamıştır. Bu riskler, sivil toplum aktörlerini, faaliyetlerini de sekteye uğratacak ciddi sonuçlara maruz bırakabilir ve hatta kendi özgürlüklerine birer tehdit haline gelebilmektedir.

2013'deki Gezi Parkı protestolarının ardından, muhalif görüşlerini açıklamak isteyenlerin kamusal alana erişimi giderek azaldığı için toplantı ve gösteri özgürlüğü ciddi bir biçimde zarar gördü. Durum toplantı ve gösteri özgürlüğüne nihai bir darbe vuran OHAL ilan edilene kadar bu şekilde devam etti. Yürütme, yasal değişikliklerle OHAL rejimi sona erdikten sonra dahi elinde bulundurduğu çok geniş yetkiler edindi; valilerin toplantı ve gösteri özgürlüğünü 15 güne kadar kısıtlama yetkisi -ki bu yetki valilere toplantı ve gösteri hakkını genel yasaklar getirme imkan veriyor- bu Rapor bakımından üzerinde durulması gereken en önemli yetki niteliğindedir. Özü itibariyle kısıtlayıcı olan bu yetkiler kamu otoriteleri tarafından keyfi bir biçimde uygulandı ve "kamu güvenliği ve düzeni", "suçun işlenmesinin önlenmesi", "diğerlerinin hak ve özgürlüklerinin korunması", "genel sağlık" ve "genel ahlak" gibi genel ve de soyut gerekçelerle; daha önceki bölümlerde detaylı bir biçimde açıklandığı üzere her bir vaka için spesifik gerekçelendirme ve değerlendirme sunulmaksızın çok sayıda toplantı henüz düzenlenmeden önce yasaklandı.

Toplantıların yaygın bir biçimde yasaklanması yurttaşları, sivil toplum örgütlerini ve insan hakları savunucularını toplantılar düzenleyerek görüşlerini açıklamaktan çoğu zaman alıkoyarken, yasaklamalara karşın sokağa çıkanlar ise polis şiddeti, yargısal taciz ve damgalanma ile karşılaştı. Bir toplantının yalnızca "izinsiz" olması durumu polisin protestocuları dağıtması ve onlara karşı güç kullanması için ihtiyaç duyduğu hukuki gerekçeyi sundu. Kürt, kadın, LGBTI+, çevre ve işçi haklarını savununlar dahil farklı kesimlerden sivil toplum örgütleri ve insan hakları savunucuları giderek artan baskı ile karşılaştı ve toplum nezdindeki itibarları yetkililer tarafından açıkça hedef alındı. Bu durum, şiddet uygulayan polisler dahil hak ihlali faillerine yönelik cezasızlık olgusu ve mahkemelerin zamanında, etkili ve bazı hallerde tarafsız bir şekilde müdahalede bulunamaması sebebiyle daha da vahim hale geldi.

Yukarıda bahsedilen kısıtlamalar birçok sivil toplum aktörünün kendisini baskı altında hissettiği, susturulduğu ve insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokratik prensiplerle ilgili meşru kaygılarını dile getirmesinin engellendiği bir korku iklimi oluşturdu. Bugün

.....
birçok sivil toplum aktörü Türkiye'nin hala hukukun üstünlüğüne dayalı güçlü demokrasilerin niteliğini gösteren temel prensiplerin görmezden gelindiği, toplantı ve gösteri özgürlüğü dahil hak ve özgürlüklerin giderek kısıtlandığı ve özü itibarıyla içinin boşaltıldığı bir *de facto* OHAL rejimiyle yönetildiğini düşünmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti -2016'daki darbe girişiminin ardından ülkede yaşanan demokratik geri gidiş nedeniyle şu anda fiili olarak dondurulmuş olan- Avrupa Birliği uyum süreci dahil uluslararası yükümlülüklerine uyumlu davrandığını gerçeğe aykırı bir şekilde ifade etme ve geride bıraktığımız dört yılda temel hak ve özgürlüklerin giderek kısıtlandığı, sivil toplum alanının kaygı verici düzeyde daraldığını inkar etme noktasında ısrar etmektedir. Bu resmi açıklamalar, protesto hakkı dahil birçok temel hakkın kullanımının ve sivil toplumun temel izleme işlevinin yerine getirmesinin ciddi bir tehdit altında olduğuna işaret eden, sivil toplum aktörlerinin aktardığı bilgi ve tanıklıklarla taban tabana zıttır. Buna karşın, uluslararası toplum, Hükümet temel demokratik prensiplere aykırı bir biçimde hukukun üstünlüğünü giderek artan bir biçimde görmezden gelmeye ve insan haklarını ihlal etmeye devam ederken duruma, çoğu zaman, çekingen bir biçimde tepki göstermiştir. Aslında, AB'nin devam eden üyelik görüşmelerini dondurması dışında, uluslararası toplum bu sürece gönülsüzce ve üstünkörü müdahil olmuştur; ülkenin neredeyse on yıllar içinde elde ettiği demokratikleşme kazanımlarının birkaç yıl içerisinde silip süpürülmesi biçimindeki antidemokratik bir sürece giriş karşısında yalnızca yumuşak eleştiriler yapmıştır.

Bu bilgiler ve raporun elde ettiği bulgular ışığında, aşağıda Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine ve uluslararası aktörlere yönelik çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu tavsiyeler sivil toplumun meşru kaygılarına bir ses vermek için gerçekleştirilen; hukukun üstünlüğü ve temel haklara dayalı, sivil toplumun önemli rolünün farkında olan sağlıklı bir demokrasiye gidecek doğru yolu teşvik eden bir çabayı temsil etmektedir. Uluslararası Aktörler hem diploması yoluyla hem de Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine gerekli desteği sunarak Türkiye'deki temel hak ve özgürlükleri ve sivil toplumun asli işlevini son derece vahim bir biçimde etkileyen hukukun üstünlüğünün geriye gidişi konusuna karşı ihtiyaç duyulan adımları atmalı ve baskı oluşturmamalıdır. Gözlemevi, bu Raporun hem yerel yetkililere hem de uluslararası aktörlere Türkiye'de hukukun üstünlüğünün, demokrasi ve insan haklarının korunmasını temin edecek; sivil toplumun gelişmesi için gerekli koşulları oluşturacak daha fazla adımı atmalarında yardımcı olacağına inanmaktadır.

B. Tavsiyeler

B.1 Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine Yönelik

Toplantı ve gösterinin hakkının kısıtlanması bakımından:

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile MSHUS ve AİHS dahil Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmeler tarafından korunan toplantı ve gösteri özgürlüğüne her koşul altında riayet edin ve bu bakımdan Devletin negatif ve pozitif yükümlülüklerine uyun;
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye bakımından bağlayıcı uluslararası standartlar uyarınca, olağan dönem mevzuatına entegre edilmiş olan ve toplantı ve gösteri özgürlüğünün kullanılmasına olumsuz etki eden tüm kanun hükmünde kararname hükümlerini iptal edin;
- Olağan dönemlerde valilere toplantı ve gösteri özgürlüğünü süresiz bir biçimde yasaklama ve diğer olağandışı kısıtlamaları uygulama imkanı veren mevzuat hükümlerini, özellikle de OHAL'in *de facto* olarak uzatılmasını sağlayan 7145 sayılı Kanun ile 5442 sayılı Kanun'da yapılan düzenlemeleri, iptal edin;
- Kamu otoritelerine mevzuatta, özellikle de 2911 sayılı Kanun'da, toplanmaların yeri ve güzergahına yönelik makul olmayan kısıtlamalar getirmesine imkan veren hükümleri iptal edin;
- Kamu otoritelerine mevzuatta, özellikle de 2911 sayılı Kanun'da, Türkiye bakımından bağlayıcı olan ve güç kullanımının ancak son çare olarak ve gereklilik, orantılılık ve de kanunilik ilkeleri çerçevesinde sıkı biçimde uygulanmasını gerektiren uluslararası

standartlara aykırı olarak, barışçıl göstericilere yönelik güç kullanımına izni veren hükümleri iptal edin;

- Toplantı ve gösteri hakkının özüne müdahale niteliğinde olan, veya hakkın kullanımına yönelik makul olmayan kısıtlamalar getiren, tüm keyfi uygulamalara son verin ve var olan mevzuatı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türkiye bakımından bağlayıcı uluslararası standartlara uygun olarak yorumlayın;
- Barışçıl göstericileri olumsuz söylem, karalama kampanyası, kriminalize etme, yargı ve idari baskı yoluyla damgalama ve marjinalleştirmeden uzak durun;
- Kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullandığı veya diğer ihlalleri gerçekleştirdiğine yönelik her türlü inandırıcı iddiayla ilgili etkili, şeffaf, tarafsız, kapsamlı ve derhal açılarak yürütülen soruşturmalarda kolluk kuvvetlerine yönelik yaygın cezasızlığa son verin; failleri gerçekleştirdikleri ihlaller nedeniyle hesap verebilir kılın;
- Barışçıl toplanma hakkı haksız bir biçimde ihlal edilen kişilerin kısıtlama veya ihlale karşı her koşul altında etkili bir telafi mekanizmasına erişimini temin edin; böylesi telafilerin ulusal mevzuat ve Türkiye bakımından bağlayıcı olan adil yargılanmaya ilişkin uluslararası standartlarla bütünüyle uyumlu olmasını sağlayın;
- Protestoculara yönelik açılan soruşturma ve kovuşturmalara dair yıllık istatistikleri ve Türkiye'deki toplantı ve gösteri özgürlüğü alanını takip eden sivil toplum için yararlı olacak ilgili diğer tüm bilgileri yayınlamaya yeniden başlayın;
- Türkiye'deki toplantı ve gösteri özgürlüğünü geliştirmek için sivil toplum aktörleri ve insan hakları savunucularıyla düzenli olarak bir araya gelin; sivil toplum aktörlerinin ve insan hakları savunucularının ilgili karar alıcı süreçlere anlamlı bir biçimde katılımını temin edin;
- Hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına dayalı demokratik bir toplumun temel prensipleri olan çoğulculuk ve farklılıklara saygı ilkelerine uyulmasını sağlayın; örgütlenme ve gösteri özgürlüğü ile birlikte sağlıklı bir demokrasi için gerekli olan ifade özgürlüğünü toplumun her kesimi için desteklerken sivil topluma ve eleştirel seslere yönelik baskılara son verin;
- Türkiye'deki örgütlenme ve gösteri özgürlüğü ile sivil alanın kullanımının daraltılması hakkındaki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına, BM İnsan Hakları Konseyi Evrensel Periyodik İncelemesi, İşkence Komitesinin 2016'daki periyodik incelemesi³⁰¹, Kadına Yönelik Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesinin 2016'daki periyodik incelemesinde³⁰² ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisinin 2018'de yayınladığı raporda³⁰³ sunduğu tavsiyelere tamamen uyun ve bu tavsiyeleri uygulayın;
- Genelgeçer bir davetiyeye sahip olan ve Türkiye'ye uzun zamandır ziyaret düzenlemek isteyen BM Toplantı ve Gösteri Özgürlüğü Özel Raportörünün ülke ziyareti gerçekleştirmesini sağlayın; kendisiyle toplantı ve gösteri özgürlüğü de dahil Türkiye'deki sivil toplumun durumuna ilişkin kapsamlı bir inceleme yapmasına imkan verecek biçimde etkili bir işbirliği gerçekleştirin.

İnsan Hakları Savunucuları ve sivil toplum aktörlerinin korunması bakımından:

- Toplantı ve gösteri özgürlüğünü kullanan insan hakları savunucularının ve sivil toplum aktörlerinin fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü her koşul altında güvence altına alın;
- Meşru ve barışçıl bir şekilde toplantı ve gösteri hakkını kullanan insan hakları savunucuları ve sivil toplum aktörlerine yönelik yargısal yolla yapılanlar da dahil her

301 İşkence Karşıtı Komite, Türkiye'ye ilişkin dördüncü periyodik raporun sonuç gözlemleri, CAT/C/TUR/CO/4 (2 Haziran 2016). *Bkz* özellikle 16 sayılı tavsiye.

302 Kadına Yönelik Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi, Türkiye'ye ilişkin yedinci periyodik raporun sonuç gözlemleri, CEDAW/C/TUR/CO/7 (25 Temmuz 2016). *Bkz*, özellikle 11 sayılı tavsiye.

303 BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi, Güneydoğu ile ilgili güncelleme dahil Türkiye'deki olağanüstü hal rejiminin insan haklarına etkisi raporu. (Mart 2018).

türlü tacize son verin; her koşul altında herhangi bir engelleme ve misilleme korkusu olmadan faaliyetlerini yürütebilmelerini sağlayın;

- Meşru ve barşçıl toplantı ve gösteri hakkını kullanan insan hakları savunucuları ve sivil toplum aktörlerine yönelik, tutuklu yargılama dahil, keyfi gözaltı ve tutuklamalara son verin;
- İnsan hakları savunucularına karşı düşmanca bir retorik ve onları suçlular ve/veya teröristlerle özdeşleştiren olumsuz bir anlatı kullanarak bu kişileri aleni bir biçimde gayrimeşru göstermek veya itibarsızlaştırmaktan uzak durun; kamu görevlileri veya devlet dışı aktörler tarafından etnik, dini, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim bakımından azınlık olanlar ve diğer kırılgan grupların mensupları dahil insan hakları savunucularını ve sivil toplum aktörlerini damgalamaya dönük her türlü girişime müdahale edin;
- Sivil toplum ve insan hakları savunucularının demokrasi, hukukun üstünlüğü ve temel hakların korunmasındaki asli rolünü tanıyan ve onları koruyan elverişli bir hukuki, kurumsal ve idari ortamın oluşturulmasını temin edin;
- BM Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1998'de kabul edilen İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi'nin bilhassa 1.³⁰⁴ ve 12.2³⁰⁵ maddeleri ile uyumlu hareket edin;
- İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü dahil ilgili Birleşmiş Milletler Özel Raportörlerine her zaman geçerli bir davetiye çıkarın; demokratik bir toplum için gerekli ve vazgeçilmez olan insan hakları savunucularının çalışmalarını engelleyen her türlü kısıtlamayı ortadan kaldırmak için İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü ile etkili bir işbirliği içerisinde olun.

B.2 Uluslararası Aktörlere Yönelik

BM'ye Tavsiyeler:

BM İnsan Hakları Konseyine:

- Türkiye'deki kamusal alanın kısıtlanması konusunu gündeminize alın, örgütlenme ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve insan hakları savunucularının çalışmalarına etkisini değerlendirecek bir gözle durumu izlemeye devam edin; bu bakımdan spesifik tavsiyeler sunun;
- Son iki Evrensel Periyodik İzleme bağlamında yayınlanan toplantı ve gösteri özgürlüğü ile sivil alana etkisine ilişkin tavsiyelerin³⁰⁶ yetkililer tarafından uygulanmasını izleyin.

BM İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü ile Örgütlenme ve Gösteri Özgürlüğü Özel Raportörü dahil BM Özel Prosedürlerine:

- Türkiye'deki sivil toplumun ve özellikle örgütlenme ve gösteri özgürlüğünü kullanırken zorluklarla karşılaşan insan hakları savunucularının durumuna, bu haklarla ilgili gelişmeleri düzenli izlemek, her türlü geriye gidiş, ihlal ve suistimal iddialarına ilişkin

304 "Herkes, bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte, ulusal ve uluslararası düzeyde insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ve gerçekleştirilmesini destekleme ve bunun için gayret gösterme hakkına sahiptir."

305 "Devlet herkesin yetkili makamlar tarafından, mevcut Bildirge'de atıfta bulunulan haklarını meşru şekilde kullanmaları sonucu, bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte, şiddete, tehditlere, intikam alınmasına, fiili ya da hukuki ters ayrımcılığa, baskıya ya da diğer keyfi eylemlere maruz kalmaktan korunmasını temin etmek için gereken tüm önlemleri alacaktır."

306 BM İnsan Hakları Konseyi 44. Oturum, UN, Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu Raporu, Türkiye, A/HRC/44/14 (24 Mart 2020). Erişim: <https://undocs.org/A/HRC/44/14>. Bkz. Özellikle 45.18, 45.75, 45.81, 45.104, 45.160, 45.150, 45.154, 45.156, 45.168, 45.172, 45.173, 45.178, 45.183 sayılı tavsiyeler. BM İnsan Hakları Konseyi 29. Oturum, Evrensel Periyodik İnceleme Çalışma Grubu Raporu, Türkiye, A/HRC/29/15 (13 Nisan 2015). Erişim: <https://undocs.org/A/HRC/29/15>. Bkz. Özellikle 148.125, 149.35, 149.36, 149.38, 150.23 sayılı tavsiyeler.

genel gelişmelere ve bireysel vakalara dair resmi açıklamalar yayınlamak ve/veya Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile kurulan iletişim yoluyla tepki göstermek dahil özel ehemmiyet verin; bahse konu tavsiyelerin uygulanmasını izleyin;

- BM İnsan Hakları Konseyine sunduğunuz yıllık raporlara Türkiye'deki örgütlenme ve gösteri özgürlüğü durumunu dahil edin;
- Halihazırda kabul edilmemişse Türkiye'ye ziyaret gerçekleştirmek için ziyaret talebinizi iletin veya daha önce iletilen taleplerin durumunu takip edin; yetkililer tarafından erişim izni verilmesi durumunda toplantı ve gösteri ile örgütlenme özgürlüğünün durumu ve bunun Türkiye'deki sivil toplumun çalışmalarına etkisini incelemek için ziyaret gerçekleştirin; elde ettiğiniz bulgular ve sonuçları BM İnsan Hakları Konseyine raporlayın;
- 2015 yılında kabul edilen eylem için çerçevenin belirlediği üzere BM özel raportörleri veya diğer BM mekanizmalarıyla işbirliği içerisinde olmaya çabalayan, işbirliği içerisinde olan veya önceki dönemde işbirliği gerçekleştirmiş olan birey ve grupları koruma yönlü çabaları artırın.

BM İnsan Hakları Komitesine:

- Periyodik inceleme sürecinin parçası olarak Türkiye'deki örgütlenme ve gösteri özgürlüğünü ve kısıtlama ve ihlallerin sivil toplum örgütleri ile insan hakları savunucularının çalışmalarına etkilerini izleyin; bu kapsamda sunulan tavsiyelerin uygulanmasını iki inceleme dönemi arasında izleyin.

Avrupa Konseyine Tavsiyeler:

Parlamentar Meclisine:

- Türkiye'deki kamusal alanın kısıtlanması konusunu gündeminizde tutun, örgütlenme ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve insan hakları savunucularının çalışmalarına etkisini değerlendirecek bir gözle durumu izlemeye devam edin; OHAL dönemi sonrası dönemde örgütlenme ve gösteri özgürlüğüne aynı zamanda da diğer temel haklara odaklanan yeni kararların çıkarılması ve de bu kapsamda spesifik tavsiyelerde bulunulması dahil önceki dönemlerde kabul edilen kararları takip edin³⁰⁷;
- Parlamenter Meclisinin Türkiye'deki durumu izlemek için 2017'de kabul ettiği çerçeve kapsamında yayımlanan tavsiyeleri takip etme çalışmasının parçası olarak ülkenin demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları bakımından kat ettiği ilerlemeyi değerlendirmeye devam edin³⁰⁸.

Bakanlar Komitesine:

- Türkiye'deki kamusal alanın kısıtlanması konusunu gündeminizde tutun, örgütlenme ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve insan hakları savunucularının çalışmalarına etkisini değerlendirecek bir gözle durumu izlemeye devam edin; Avrupa Konseyinin diğer organları ve diğer uluslararası örgütlerle işbirliği içerisinde yeni kararların çıkarılması ve de bu kapsamda spesifik tavsiyelerde bulunulması dahil önceki dönemlerde kabul edilen kararları takip edin;
- AİHM'in insan hakları savunucularına ilişkin, örgütlenme ve gösteri özgürlüğü ihlalleri dahil, davalarda verdiği ilgili kararlarının uygulanması sürecini izlemeye devam edin;

³⁰⁷ Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi ("AKPM") Kararı 2156 (2017), Türkiye'deki demokratik kurumların işleyişi (25 Nisan 2017); AKPM Kararı 2226 (2018), Avrupa Konseyi Üye Devletlerinde STK'ların faaliyetlerine yönelik yeni kısıtlamalar (27 Haziran 2018); AKPM, Kararı 2260 (2019), Türkiye'deki muhalif siyasetçilerin durumunun kötüleşmesi: Avrupa Konseyi üyesi bir Devlette temel haklarının korunması için neler yapılabilir? (24 Ocak 2019).

³⁰⁸ AKPM, Kararı 2156 (2017), Türkiye'deki demokratik kurumların işleyişi (25 Nisan 2017). Ayrıca bkz, AKPM, Türkiye'nin yükümlülük ve taahhütlerinin yerine getirmesi.- İstanbul ve Ankara'ya gerçekleştirilen ziyaretin ardından hazırlanan bilgi notu (28-30 Mart 2018), AS/Mon (2018) 07 (17 Haziran 2018).

.....
İnsan Hakları Komiserine:

- Örgütlenme ve gösteri özgürlüğü alanı dahil olmak üzere sivil toplumun durumunu düzenli bir biçimde izlemeye devam edin; bu bağlamda daha fazla açıklama, brifing ve spesifik tavsiyeler yayınlamaya devam edin;
- Sivil toplum ve insan hakları savunucularının faaliyetlerini yürüttüğü ortamı ve örgütlenme, gösteri özgürlüğü bağlamında karşılaştıkları zorlukları belgelemek için ülke ziyaretleri düzenleyin;
- Örgütlenme ve gösteri özgürlüğüne yönelik ihlaller dahil olmak üzere insan hakları savunucularına yönelik AİHM'de devam eden davalara müdahil olmaya devam edin; ilgili AİHM kararlarının Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından uygulanmasını takip etmeye devam edin.

Avrupa Birliği'ne Tavsiyeler:

Avrupa Parlamentosu AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu Komitesi dahil Avrupa Parlamentosuna:

- Türkiye'deki kamusal alanın kısıtlanması konusunu gündeminizde tutun, örgütlenme ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve insan hakları savunucularının çalışmalarına etkisini değerlendirecek bir gözle durumu izlemeye devam edin; önceki dönem kabul edilen kararları³⁰⁹ ve tavsiyeleri takip edin; bu konuları AB Türkiye Delegasyonu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi ile devam eden diyalogu kapsamında ele alın.

İnsan Hakları ve Dış İlişkiler Alt Komitesine:

- İnsan hakları savunucuları ve sivil toplumun özellikle toplantı ve gösteri özgürlüğü bakımından olmak üzere durumlarını belgelemek için ülke ziyaretleri ve takip eden ziyaretler düzenleyin; bu konularla ilgili daha fazla açıklama yapın ve raporlar yayınlayın.

Avrupa Komisyonu ve Avrupa Dış Eylem Servisine:

- 2018'deki Ortaklık Anlaşması kapsamında Türkiye'nin AB üyeliği için karşılması gereken kriterler bakımından kat ettiği ilerlemenin izlenmesi kapsamında, özellikle hukukun üstünlüğü ve temel haklar olmak üzere, Türkiye'deki toplantı ve gösteri ile örgütlenme özgürlüğü; bu özgürlüğün sivil toplum ve insan hakları savunucularına etkisini düzenli olarak izleyin;
- Yüksek Düzeyli Siyasi Diyaloglar dahil Türkiye Cumhuriyeti Hükümetiyle ikili ve çoklu olarak yürütülen diplomatik ilişkilerde Türkiye'deki toplantı ve gösteri özgürlüğünü de kapsayarak sivil alanın kısıtlanması ile ilgili kaygıları, sivil toplum aktörleri tarafından sunulan bilgilere uygun olarak dile getirin;
- Üyelik müzakerelerini dondurmaya devam edin; Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, toplantı ve gösteri özgürlüğü, sivil alanın kısıtlanması dahil hukukun üstünlüğü ve temel haklarla ilgili kaygıları ele alacak reformlar gerçekleştireceği ve önlemler alacağına dair yeterince güvence vermediği sürece üyelik sürecini yeniden başlatmayı düşünmekten sakının.
- Türkiye'de sivil toplumu destekleyin; demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları alanında aktif bir biçimde çalışan sivil toplum örgütleri ve insan hakları savunucuları için sunulan risk altındakilere yönelik acil durum fonu, diğer hızlı müdahale önlemleri ve de koruma mekanizmaları da dahil ilgili kaynakların hedef

.....
³⁰⁹ Avrupa Parlamentosu'nun ("AP") Türkiye'deki duruma bilhassa da seçilmiş belediye başkanlarının görevden alınmasına ilişkin (2019/2821(RSP)) 19 Eylül 2019 tarihli karar önergesi; 13 Mart 2019 tarihli AP karar önergesi ve Komisyonun 2018 tarihli Türkiye Raporu (2018/2150(INI)); Türkiye'deki insan hakları savunucularının mevcut durumuna ilişkin 8 Şubat 2018 tarihli AP karar önergesi (2018/2527(RSP)); Türkiye'deki gazetecilerin durumuna ilişkin 27 Ekim 2016 tarihli AP karar önergesi (2016/2935(RSP)).

alınan birey ve örgütlere sunulmasının sağlanması vb. yollarla bu kişi ve kurumların yanında durun.

AGİT'e Tavsiyeler:

AGİT Parlamenter Asamblesine:

- Türkiye'deki kamusal alanın kısıtlanması konusunu gündeminizde tutun, örgütlenme ve gösteri özgürlüğüne yönelik kısıtlamaların Türkiye'deki sivil toplumun ve insan hakları savunucularının çalışmalarına etkisini değerlendirecek bir gözle durumu izlemeye devam edin; bu bakımdan spesifik tavsiyeler sunmak dahil önceki dönem kabul edilen kararları takip edin;

AGİT İnsan Hakları ve Demokratik Kurumlar Ofisine (DKİHO):

- AGİT DKİHO Toplantı ve Gösteri Hakkı Kılavuzu'nun uygulanmasını izleyin ve bu bağlamda spesifik tavsiyelerin olduğu bir rapor hazırlayın;
- Özellikle Türkiye'deki barışçıl gösteriler bağlamında insan hakları savunucularına yönelik saldırı ve hak ihlalleri karşısında alenen ve hızlı bir biçimde tepki gösterin;
- Türkiye'nin Kılavuz'a hem mevzuat hem de uygulamada uyup uymadığını izlemek üzere Örgütlenme ve Gösteri Özgürlüğü Uzmanlar Panelinin toplanmasını talep edin; bu bakımdan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine tavsiyeler yayınlayın;

AGİT Daimi Konseyine

- Bilhassa barışçıl göstericilerle ilgili olarak Türkiye'deki insan hakları savunucularına yönelik ihlal vakalarını düzenli bir biçimde dile getirin ve alınan kararları düzenli olarak takip edin;

AGİT Bakanlar Konseyine

- Bir sonraki Bakanlar Konseyi'nde Türkiye'deki sivil alanın kısıtlanmasına odaklanarak AGİT bölgesindeki insan hakları savunucularının durumuna ilişkin bir kararı kabul edin.

İnsan Hakları Derneği (İHD) aralarında avukatlar, gazeteciler, aydınlar ve siyasi mahpusların yakınları olan 98 kişi tarafından 17 Temmuz 1986'da kuruldu. İHD'nin tek ve belirgin amacı «insan hak ve özgürlükleri» konusunda çalışmalar yapmaktır.

1992'de, İHD tüzüğü Cenevre Sözleşmeleri'nde yer alan insan boyutları ele alacak biçimde değiştirildi. O tarihten itibaren, İHD silahlı grupların yol açtığı insan hakları ihlallerini de kınamaktadır. 31 şubesi ve temsilciliği bulunan İHD Türkiye'nin en büyük hükümet dışı insan hakları örgütüdür ve 1996'dan bu yana Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (FIDH) ve 1997'den bu yana da Avrupa-Akdeniz İnsan Hakları Ağı'nın (EuroMed Rights) üyesidir. İHD ayrıca 2005 yılında kurulan İnsan Hakları Ortak Platformu'nun (İHOP) da kurucu üyesidir. Necatibey Caddesi, No: 82 / 11-12 (6. Kat), Demirtepe-Ankara
Tel: +90 312 230 35 67-68-69 / posta@ihd.org.tr

Olguları ortaya çıkarma**Araştırma ve dava izleme misyonları**

Dava izleme heyetleri göndermekten araştırma amaçlı saha ziyaretleri düzenlemeye kadar gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetlerle FIDH olguları ve sorumluları belirleme konusunda titiz ve tarafsız prosedürler geliştirmiştir.

Sahaya gönderilen uzmanlar FIDH'e zamanlarını gönüllü olarak ayırmaktadır.

FIDH son 25 yılda 100'den fazla ülkede 1500'den fazla saha ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu faaliyetler FIDH'in acil durum çağrısı ve savunuculuk kampanyalarını güçlendirmektedir.

Sivil toplumu destekleme**Eğitim ve bilgi&deneyim paylaşımı**

FIDH üye örgütlerinin yer aldığı ülkelerde üyeleriyle birlikte çok sayıda faaliyet düzenlemiştir. Bu faaliyetlerdeki temel amaç yerelde değişimi körüklemek için insan hakları savunucularının etki ve kapasitesini güçlendirmektir.

Uluslararası toplumu harekete geçirme**Hükümetler arası organlar nezdinde sürekli lobi çalışması yürütme**

FIDH üyelerini ve yerel partnerlerini hükümetler arası organlar nezdinde yürüttükleri çalışmalarda desteklemektedir. FIDH insan hakları ihlalleri konusunda uluslararası organlara haber verip bireysel vakaları bu organlara yönlendirmektedir.

FIDH ayrıca uluslararası hukuk enstrümanlarının geliştirilmesinde de yer almaktadır.

Bilgi verme ve raporlama**Kamuoyunu harekete geçirme**

FIDH kamuoyunu bilgilendirip ve harekete geçirmektedir. Bu kapsamda, FIDH insan hakları ihlalleri ile ilgili farkındalık artırmak için basın açıklaması, basın toplantısı, yetkilere gönderilen açık mektuplar, saha ziyareti raporları, acil eylem çağrıları, dilekçeler, kampanyalar ve internet sitesi de dahil olmak üzere mümkün olan tüm iletişim araçlarını kullanmaktadır.

17 passage de la Main-d'Or - 75011 Paris - France

Tél. : + 33 1 43 55 25 18 / Fax : + 33 1 43 55 18 80 / www.fidh.org

OMCT Avrupa, Dünya İşkence Karşısı Örgütü'nün (OMCT) Avrupa, Türkiye ile Orta Asya'daki ve Avrupa kuruluşları önündeki hedef ve amaçlarını gerçekleştirmesini destekleyen OMCT'ye bağlı bir kuruluştur. OMCT, 200 civarı üye kuruluşun yer aldığı İşkence SOS Ağı ile birlikte, işkenceyi sona erdirmek, cezasızlığa karşı savaşmak ve dünya genelindeki insan hakları savunucularını korumak amacıyla çalışır. OMCT, bu ağ ile birlikte, aktif olarak işkenceye karşı duran en geniş küresel grubu oluşturur. Bir yandan yerel seslerin duyulmasını sağlarken diğer yandan da sahadaki yaşamsal öneme sahip partnerleri destekler ve mağdurlara doğrudan destek sunar. OMCT'nin uluslararası sekreterliği Cenevre'de bulunur ve Brüksel ile Tunus'ta de ofisleri vardır.

Mağdurlara yardım ve mağdurları destekleme

OMCT işkence karşıtı uluslararası standartların sahada daha etkili bir biçimde uygulanması için yereldeki partneri ile birlikte savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. OMCT uluslararası mekanizmaların en optimal biçimde kullanılması için de çalışmaktadır. Özellikle de Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi'nin daha etkili hale gelmesi için çalışmaktadır.

İşkencenin önlenmesi ve cezasızlığa karşı mücadele

OMCT işkence karşıtı uluslararası standartların sahada daha etkili bir biçimde uygulanması için yereldeki partneri ile birlikte savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. OMCT uluslararası mekanizmaların en optimal biçimde kullanılması için de çalışmaktadır. Özellikle de Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Komitesi'nin daha etkili hale gelmesi için çalışmaktadır.

İnsan hakları savunucularının korunması

İnsan haklarını savunanlar ve işkenceye karşı mücadele edenler sıklıkla tehdit edilmektedir. Bu nedenle, OMCT misyonunun temelini bu kişilerin korunmasını koymaktadır ve bu çerçevede acil eylem çağrıları, ihlallerin önlenmesi için faaliyetler, savunuculuk, farkındalık yaratma ve aynı zamanda doğrudan destek çalışmaları yürütmektedir.

Sahadaki örgütlere eşlik etme ve bu örgütlerin güçlendirilmesi

OMCT, üyelerine faaliyetlerini yürütme, işkence karşıtı mücadelede kapasite ve etkinliklerini güçlendirme imkanı sunacak çeşitli araçlar ve hizmetler sunmaktadır.

8 rue du Vieux-Billard - PO Box 21 - CH-1211 Cenevre 8 - İsviçre

Tel: +41 22 809 49 39 / Fax: +41 22 809 49 29 / www.omct.org

Gözlemevi'nin Faaliyetleri

Gözlemevi insan hakları savunucuları ve bu alandaki örgütler arasındaki güçlendirilmiş işbirliği ve dayanışmanın karşı karşıya kaldıkları izole edilme durumunu kırmaya katkı sunacağı inancına dayanan bir eylem programıdır. Gözlemevi programı insan hakları savunucularının mağduru olduğu baskılar karşısında STK'ların ve uluslararası toplumun sistematik bir tepki vermesine yönelik mutlak ihtiyaca da dayanmaktadır.

Bu amaçla, Gözlemevi şunları başarmaya çalışmaktadır:

- İnsan hakları savunucuları ve temel özgürlüklere dair taciz ve baskı vakalarına, özellikle de acil müdahale gerektiren durumlarda, yönelik uluslararası toplum nezdinde sistematik bir uyarı mekanizması kurulması;
- Yargılama süreçlerinin izlenmesi ve gerekli durumlarda doğrudan hukuki yardım;
- Uluslararası inceleme ve dayanışma amaçlı saha ziyaretleri;
- Ciddi ihlallere maruz kalan insan hakları savunucularının güvenliğini sağlamak amacıyla maddi destek dahil mümkün olan en somut haliyle kişiselleştirilmiş yardım sağlanması;
- Dünyanın farklı yerlerinde faaliyet yürüten insan hakları savunucuları ve örgütlerine yönelik ihlallerle ilgili raporların hazırlanması ve bu raporların dünya çapında yaygınlaştırılması;
- Birleşmiş Milletler bilhassa da İnsan Hakları Özel Raportörü ve gerekli durumlarda diğer coğrafi ve tematik Özel Raportörler ve Çalışma Grupları nezdinde sürekli faaliyet yürütülmesi;
- Çeşitli bölgesel ve uluslararası hükümetler arası kurumlar, bilhassa da Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Afrika Birliği (AU), Avrupa Birliği (EU), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE), Avrupa Konseyi, Uluslararası Frankofoni Örgütü (OIF), İngiliz Milletler Topluluğu (*the Commonwealth*), Arap Birliği, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) nezdinde sürekli faaliyet yürütülmesi.

Gözlemevi'nin faaliyetleri ulusal, bölgesel ve uluslararası sivil toplum örgütleri ile istişare ve işbirliğine dayanmaktadır.

İlk amacı etkililik olduğu için, Gözlemevi çalışılacak vakaların kabul edilebilirliğinin incelenmesi bakımından FIDH ve OMCT'nin kabul ettiği insan hakları savunucularının "operasyonel tanımına" dayanarak esnek bir kriter benimsemiştir: "İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi tarafından tanınan ve diğer uluslararası belgeler tarafından güvence altına alınan hakların gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla insan haklarının korunmasına yönelik uluslararası mekanizmalar uyarınca, bireysel veya başkalarıyla birlikte, bu haklara olan bağlılığı nedeniyle mağdur olan veya baskı, taciz veya ihlal riski ile karşı karşıya olan herkes."

Gözlemevi uyarı mekanizması ve harekete geçirme faaliyetlerini gerçekleştirmek için tehlikedeki insan hakları savunucularına adanmış bir iletişim sistemi kurmuştur. Acil Hat olarak adlandırılan bu sisteme aşağıdaki bilgiler kullanılarak ulaşılabilir:

E-posta: Appeals@fidh-omct.org

FIDH Tel: + 33 1 43 55 25 18 Faks: + 33 1 43 55 18 80

OMCT Tel: + 41 22 809 49 39 Faks: + 41 22 809 49 29